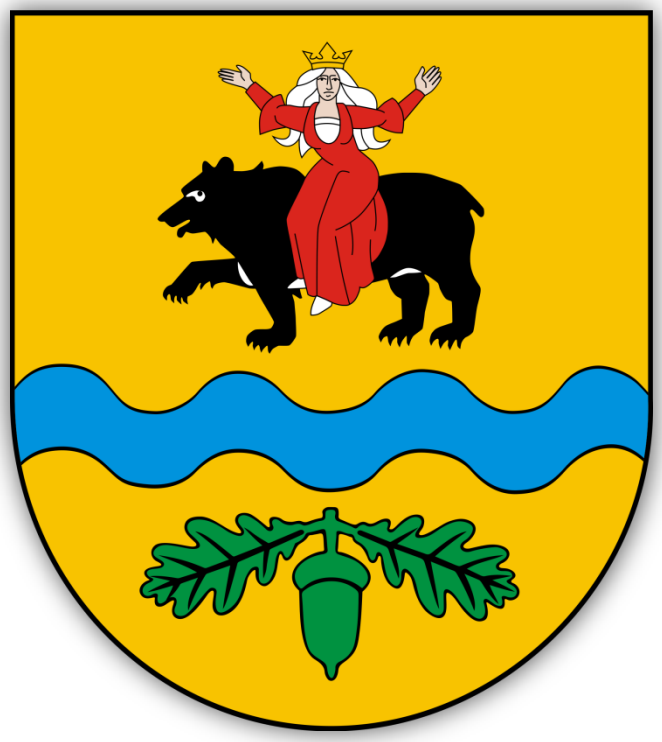
Program rozwoju pn. „Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015 – 2020”

Strategia opracowana w ramach projektu:

PARTNERSTWO NA RZECZ ROZWOJU OBSZARU FUNKCJONALNEGO DOLINA RZEKI PILICY W POWIECIE TOMASZOWSKIM

współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013

GMINA MIASTO TOMASZÓW MAZOWIECKI | POWIAT TOMASZOWSKI | GMINA TOMASZÓW MAZOWIECKI | GMINA INOWŁÓDZ | GMINA RZECZYCA | STOWARZYSZENIE DOLINA PILICY

Zespół konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego zaangażowanych w proces strategiczny oraz prace nad Strategią Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego:

Justyna Szymańska

Cezary Ulasiński

Jakub Żywiec

Ewelina Romuzga

Paulina Lizak

Centrum Doradztwa Strategicznego

Spis treści

Część I. Wprowadzająca 4

1.1 Wstęp 4

1.2. Proces konstruowania Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego 4

1.4. Struktura dokumentu 10

1.5. Powiązanie dokumentu Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego z dokumentami strategicznymi UE, krajowymi i regionalnymi 12

Cześć II. Diagnostyczna 19

2.1. Główne wnioski z raportu o stanie Powiatu Tomaszowskiego – diagnoza społeczno-gospodarcza 19

Sfera przestrzenna 19

Sfera gospodarcza 26

Sfera społeczna 33

2.2. Analiza SWOT dla Powiatu Tomaszowskiego 45

Cześć III. Strategiczna 58

3.1 Misja rozwoju Powiatu Tomaszowskiego 58

3.2. Domeny strategicznego rozwoju Powiatu Tomaszowskiego 60

Cześć IV. Operacyjna 67

4.1 Domena 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców 67

4.2 Domena 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego 74

4.3 Domena 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna i dbałość o ochronę środowiska 80

4.4 Domena 4. Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych 86

Cześć V. Wdrożeniowa 90

5.1 Założenia systemu wdrażania i monitorowania Strategii 90

5.2 Wskaźniki monitorowania realizacji Strategii 93

5.3 Procedury wdrażania i monitorowania Strategii 97

5.4 Plan finansowy 100

5.5 Źródła finansowania Strategii 108

Opracowanie:
Centrum Doradztwa Strategicznego, 30 – 103 Kraków ul. Włóczków 22/3,
Tel. (12) 623 77 40, Fax (12) 623 77 85, www.cds.krakow.pl e-mail: cds@cds.krakow.pl

Część I. Wprowadzająca

1.1 Wstęp

„Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" jest dokumentem definiującym najważniejsze dążenia rozwojowe powiatu w perspektywie do 2020 r. , które określone zostały w oparciu o wnikliwą analizę posiadanych potencjałów, dotychczasowych doświadczeń oraz aspiracji w zakresie działań pozwalających lepiej wykorzystać istniejące zasoby. Tym samym stanowi on ważne narzędzie do zarządzania i kreowania polityki rozwoju lokalnego dla powiatu tomaszowskiego.

Proces prac nad Strategią Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego był okazją do wspólnej, pogłębionej dyskusji i refleksji przedstawicieli zróżnicowanego środowiska społecznego, gospodarczego, jak i sektora publicznego nad przyszłością Powiatu Tomaszowskiego i strategicznymi kierunkami rozwoju powiatu na najbliższe lata. Odpowiedź na kluczowe pytania strategiczne: w jakim kierunku zmierzać by stworzyć optymalne warunki dla rozwoju powiatu? co zrobić, by osiągnąć założone cele oraz lepiej wykorzystać zasoby powiatu? pozwoliło na skonstruowanie dokumentu, który w swoim założeniu zbiera i komunikuje przyjęte założenia rozwojowe Powiatu Tomaszowskiego, ale także służyć będzie jako praktyczny instrument zarządzania lokalnym rozwojem. Tym samym prezentowany dokument pozwoli na wybór optymalnych metod realizacji założonych celów, minimalizując ryzyko i koszty decyzji podejmowanych *ad hoc* oraz umożliwiając stały monitoring postępów i stopnia wypełnienia ustanowionych rezultatów, a co za tym idzie podejmowania interwencji w przypadkach trudności lub odstępstw.

Należy pamiętać, iż dokument Strategii stanowi także ważny punkt odniesienia dla planów inwestycyjnych inwestorów, firm, organizacji społecznych, a także integruje mieszkańców powiatu wokół wspólnych wartości, oczekiwań i kluczowych przedsięwzięć.

1.2. Proces konstruowania Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego

Proces prac nad Strategią Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego, którykoordynował zespół konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulasiński, J. Szymańska, rozpoczęto w czerwcu 2014r., a zakończono w grudniu 2014 r.

Prace nad dokumentem Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiegoopierały się o wykorzystanie szeregu wzajemnie uzupełniających się metod, prac analitycznych, eksperckich i partycypacyjnych, spośród których wymienić należy:

- analizę danych zastanych iprace eksperckie – wten sposób przeprowadzona została diagnoza zasobów isytuacji Powiatu Tomaszowskiego wpodziale nasferę przestrzenną, gospodarczą ispołeczną;
- badania ilościowe:
  - badania CATI (*ComputerAssisted Telephone Interview*) / CAPI(*ComputerAssisted Personal Interviewing*) mieszkańców powiatu tomaszowskiego (n=1064) - badanie

opinii mieszkańców miało charakter przekrojowy, odnosiło się nie tylko do sformułowania potencjalnych kierunków rozwoju, ale także zawierało zagadnienia związane z rynkiem pracy oraz ogólnymi warunkami życia w powiecie;
  - badanie CATI z przedsiębiorcami z powiatu tomaszowskiego (n=600) – badanie dotyczące oceny działania przedsiębiorców i ich wpływu na rynek pracy;
  - badanie CAWI (*Computer-Assisted Web Interview)*ze studentami i absolwentami szkół ponadgimnazjalnych (n=231) – badanie losów absolwentów oraz ocena perspektyw zawodowych i rozwojowych w kontekście lokalnego i regionalnego rynku pracy;
  - badanie ankietowe bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie tomaszowskim (n=200) – obejmujące diagnozę obecnej sytuacji osób bezrobotnych na rynku pracy, identyfikację problemów, barier i szans osób bezrobotnych o różnym poziomie wykształcenia, w różnym wieku, zamieszkujących tereny miejskie bądź wiejskie, rekomendacje dotyczące aktywizacji zawodowej różnych grup bezrobotnych.

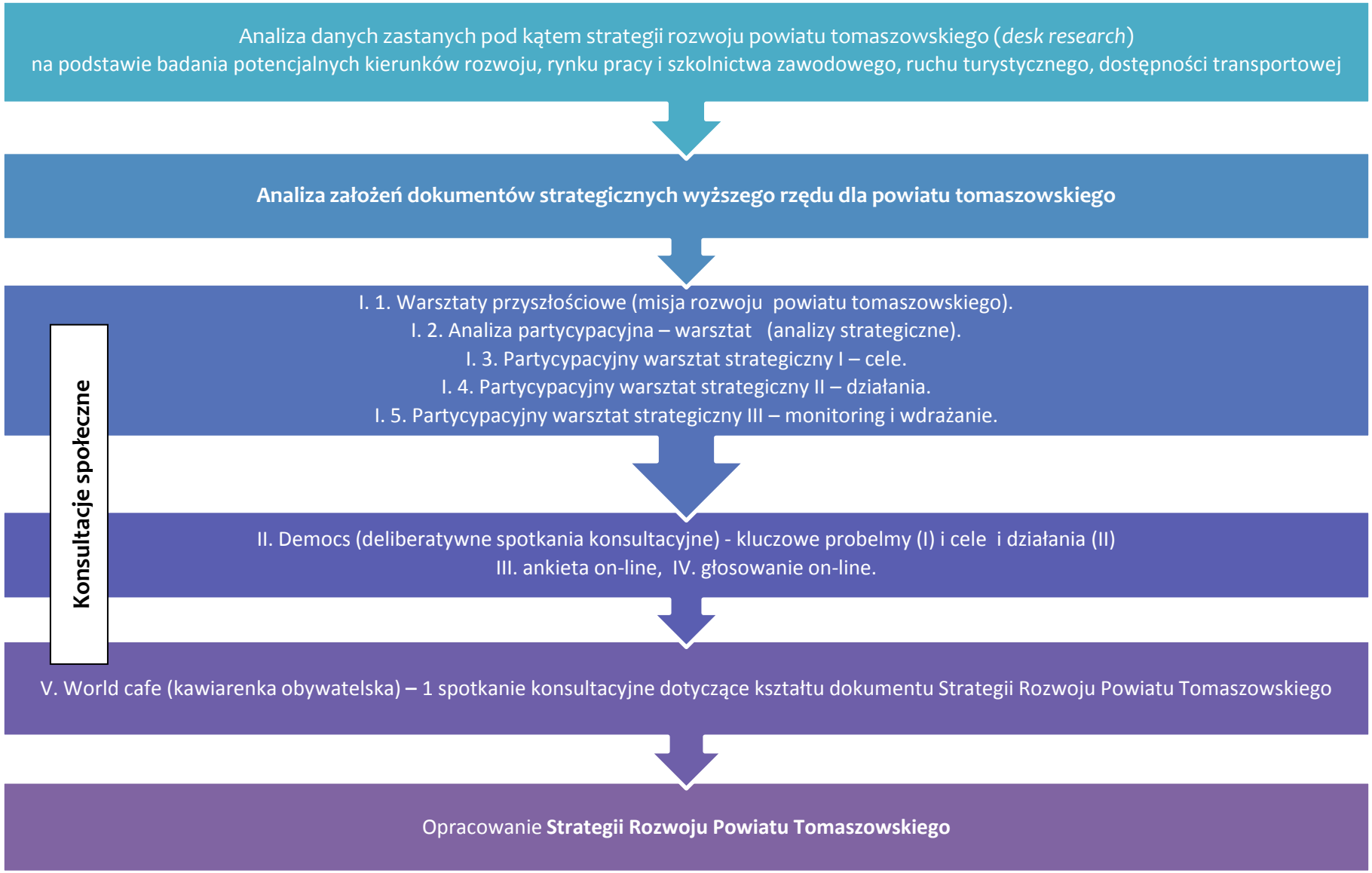
- badania jakościowe:
  - badanie fokusowe (FGI – *FocusGroup Interview*) z przedsiębiorcami z terenu powiatu tomaszowskiego, w tym przedstawicielami kluczowych branż, których celem była identyfikacja czynników stymulujących rozwój gospodarczy oraz rozpoznanie możliwości rozwijania współpracy różnych podmiotów na rzecz rozwoju gospodarczego;
  - badanie fokusowe (FGI) dotyczące szkolnictwa zawodowego, w którym uczestniczyli dyrektorzy ponadgimnazjalnych szkół zawodowych, kierownicy praktycznej nauki zawodu, przedstawiciele ośrodków egzaminujących/cechów rzemiosł, przedstawiciele organów prowadzących;
  - badanie fokusowe (FGI) dotyczące rynku pracy z udziałem m.in.: przedsiębiorców, przedstawicieli PUP (zarówno ze szczebla kierowniczego jak i np. trenerzy, doradcy zawodowi), przedstawiciele IOB;
  - wywiady indywidualne (IDI - *Individual in Depth Interview*) lub telefoniczne przeprowadzone z 5 kluczowymi pracodawcami z terenu powiatu tomaszowskiego;
- 5 spotkań warsztatowychskupiających przedstawicieli samorządów, kluczowych podmiotów i instytucji funkcjonujących na terenie Powiatu Tomaszowskiego. Zaprojektowany przez konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego cykl warsztatów zakładał stosowanie metod interaktywnych z użyciem narzędzi treningowych, pozwalających uczestnikom indywidualnie i grupowo identyfikować, a następnie analizować problemy i proponować możliwe rozwiązania. Ten sposób pracy pozwalał na czerpanie z eksperckiej wiedzy i doświadczenia uczestników. Rolą konsultantów była natomiast facylitacja procesu oraz proponowanie narzędzi i podawanie przykładów rozwiązań. W czasie tych spotkań wykorzystany został szereg różnego rodzaju metod pracy, takich jak: technika grupy nominalnej[1], dyskusja moderowana, mini wykłady z użyciem prezentacji multimedialnej czy techniki kreatywne;
- zmodyfikowana metoda delficka, opierająca się o kierowanie do uczestników warsztatów zadania/pytania, bazująca na opracowanym i przesłanym materiale powarsztatowym.

[1] Technika dająca w pierwszej kolejności szansę na pracę indywidualną, następnie dyskusję w zespołach,aby ostatecznie osiągnąć konsensus na sesji plenarnej.

Konsultanci mieli świadomość, że warsztatowy sposób pracy oprócz ewidentnych korzyści takich jak choćby efekt synergii, nie jest także wolny od wad. Dlatego też po każdych warsztatach spisywano wypracowane przez uczestnikówwnioski opracowywano je redakcyjnie i przesyłano z powrotem do uczestników warsztatów z prośbą o przeczytanie i wprowadzenie poprawek lub uzupełnień. Konsultanci formułowali pytania dotyczące kwestii niejasnych, prosili o indywidualne opinie i ponowną ocenę materiałów. Dzięki tej metodzie każdy z uczestników spotkań warsztatowych miał możliwość indywidualnej i odłożonej w czasie analizy, a konsultanci zyskiwali pewność, że nie pominięto istotnych zagadnień i kwestii;

- 4 spotkania konsultacyjne w formule Democs (deliberatywne spotkania konsultacyjne) z mieszkańcami, środowiskami branżowymi, przedsiębiorcami lokalnymi, przedstawicielami organizacji społecznych, instytucji kulturalnych, edukacyjnych oraz spotkanie konsultacyjne w formule worldcafe.

Na poniższym wykresie zobrazowano przebieg całego procesu wypracowywania Strategii Rozwoju PowiatuTomaszowskiego.

Analiza danych zastanych pod kątem strategii rozwoju powiatu tomaszowskiego (*desk research*)
na podstawie badania potencjalnych kierunków rozwoju, rynku pracy i szkolnictwa zawodowego, ruchu turystycznego, dostępności transportowej
Analiza założeń dokumentów strategicznych wyższego rzędu dla powiatu tomaszowskiego
I. 1. Warsztaty przyszłościowe (misja rozwoju powiatu tomaszowskiego).
I. 2. Analiza partycypacyjna – warsztat (analizy strategiczne).
I. 3. Partycypacyjny warsztat strategiczny I – cele.
I. 4. Partycypacyjny warsztat strategiczny II – działania.
I. 5. Partycypacyjny warsztat strategiczny III – monitoring i wdrażanie.
Konsultacje społeczne
II. Democs (deliberatywne spotkania konsultacyjne) - kluczowe probelmy (I) i cele i działania (II)
III. ankieta on-line, IV. głosowanie on-line.
V. World cafe (kawiarenka obywatelska) – 1 spotkanie konsultacyjne dotyczące kształtu dokumentu Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego
Opracowanie **Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego**

Przygotowany i przeprowadzony przez konsultantów Centrum Doradztwa Strategicznego proces konstruowania strategii rozwoju powiatu tomaszowskiego na kolejne lata obejmował kilka etapów odnoszących się do poszczególnych poziomów zapisów strategicznych. Etapy te obejmowały kolejno:

- diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu tomaszowskiego;
- określenie wizji oraz misji rozwoju powiatu w modelu Ashridge (obejmującą: cel zasadniczy, główną aspirację rozwojową; podstawowe domeny /priorytety rozwojowe; wartości oraz standardy zachowań organizacyjnych ważne dla powiatu);
- przeprowadzenie analizy strategicznej (SWOT) – analiza własnych zasobów i otoczenia zewnętrznego;
- określenie strategicznych celów strategicznych, operacyjnych oraz kierunków zadań planowanych do realizacji;
- określenie założeń do wdrażania i monitorowania zamierzeń strategicznych oraz finansowania strategii.

„Strategia Rozwoju PowiatuTomaszowskiego" to dokument wpisujący się w proces strategicznego myślenia o rozwoju. Jest on komplementarny z innymi dokumentami strategicznymi o zasięgu europejskim, krajowym, regionalnym oraz lokalnym tj.:

- EUROPA 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączaniu społecznemu;
- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności;
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo;
- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020";
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego – Regiony, miasta, obszary wiejskie;
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030;
- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020 (projekt);
- Regionalna Strategia Innowacyjności dla Województwa Łódzkiego – LORIS 2030;
- Plan Przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim. Rodzina – Dzieci – Praca.

Ponadto „Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" jest także spójna z kierunkami rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina rzeki Pilicy, zawartymi w dwóch zasadniczych dokumentach:

- Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim;
- Strategia Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina rzeki Pilicy.

Obszar Funkcjonalny został utworzony w efekcie partnerskiej współpracy powiatu tomaszowskiego oraz miasta Tomaszów Mazowiecki, Gminy Tomaszów Mazowiecki, Gminy Inowłódz oraz Gminy Rzeczyca.

Rezultat wskazanych wyżej prac i wykorzystanych metod stanowi dokument niniejszej Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego.

poziom europejski

- EUROPA 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

poziom krajowy

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności;
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: Regiony, miasta, obszary wiejskie;
- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020";
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

poziom regionalny

- Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego 2014-2020;
- Regionalna Strategia Innowacyjności dla Województwa Łódzkiego – LORIS 2030;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2014-2020;
- Plan przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim. Rodzina, Dzieci, Praca.

poziom lokalny

Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim

Strategia Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego

Strategie Rozwoju gmin Powiatu Tomaszowskiego

Opracowanie:
Centrum Doradztwa Strategicznego, 30 – 103 Kraków ul. Włóczków 22/3,
Tel. (12) 623 77 40, Fax (12) 623 77 85, www.cds.krakow.pl e-mail: cds@cds.krakow.pl

1.4. Struktura dokumentu

Konstrukcja Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego odpowiada logice procesu strategicznego i obejmuje pięć zasadniczych części: część pierwszą – wprowadzającą, część drugą – diagnostyczną, część trzecią – strategiczną, część czwartą – operacyjną oraz część piątą – wdrożeniową.

Część I Wprowadzająca

W części pierwszej, stanowiącej wprowadzenie do dokumentu, zawarto główne przesłanki procesu opracowywania Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego– przyjęte założenia wyjściowe, przebieg oraz wykorzystane w procesie metody prac.

Część II Diagnostyczna

Część druga zawiera wyciąg najważniejszych wniosków z przeprowadzonej pogłębionej diagnozy w wymiarach społecznym, gospodarczym i przestrzennym powiatu tomaszowskiego, która stanowi odrębny dokument będący załącznikiem Strategii.
Przytoczone w tej części Strategii wyniki prac badawczo-eksperckich stanowią także syntezę następujących dokumentów, które zostały opracowane w ramach prac nad Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego oraz Strategią Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim:

- Badanie potencjalnych kierunków rozwoju i wydanie rekomendacji dla projektowanego Obszaru Funkcjonalnego;
- Studium ruchowe poprawy dostępności transportowej projektowanego Obszaru Funkcjonalnego;
- Badanie rynku pracy i szkolnictwa zawodowego Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy;
- Diagnoza potencjału i zasobów turystycznych Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy.

Część III Strategiczna

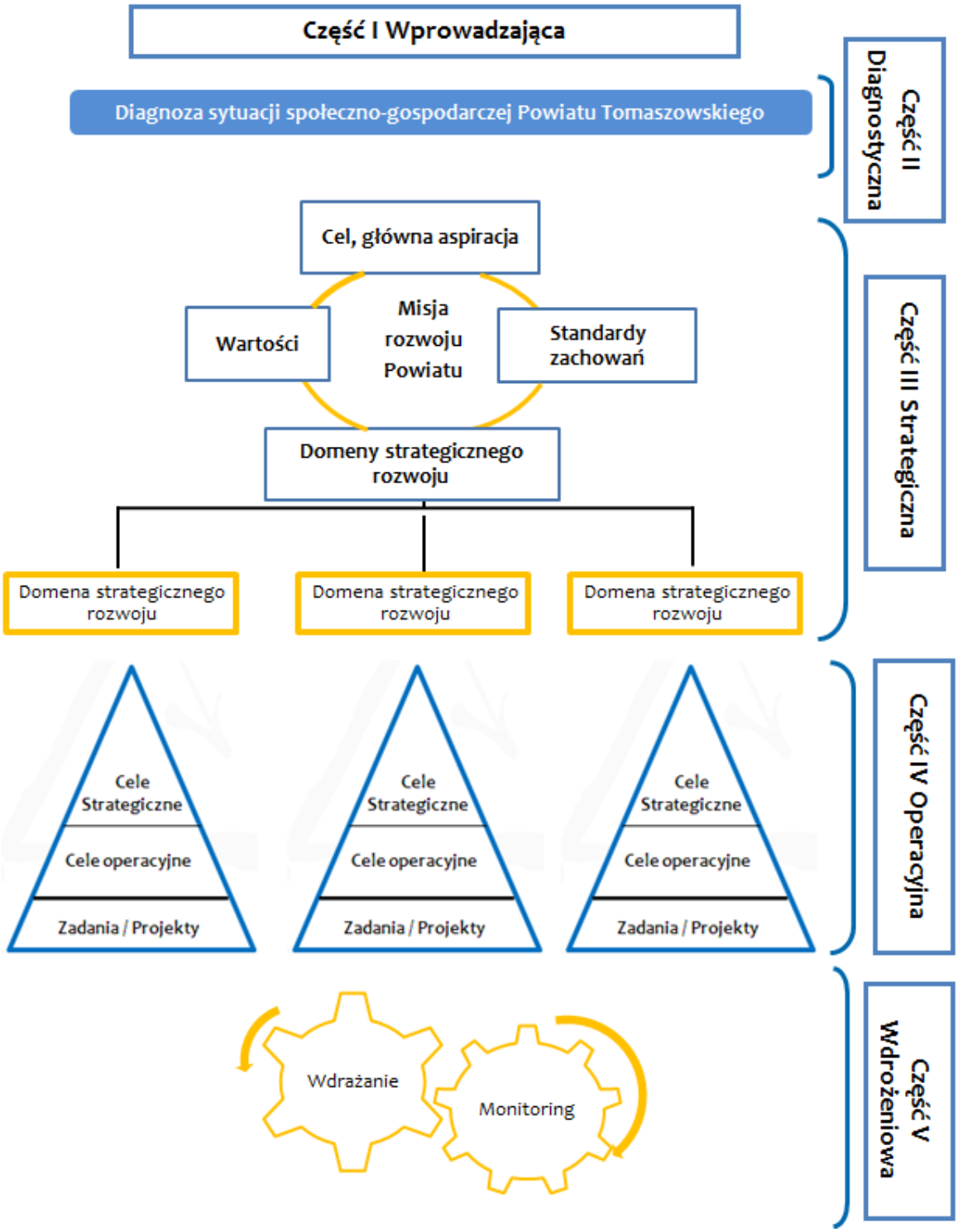
W części trzeciej przedstawiono swoisty rdzeń Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego w postaci misji rozwoju powiatu oraz wskazaniu domen strategicznego rozwoju wraz z opisem pożądanego stanu docelowego (wizji).

Część IV Operacyjna

Część operacyjna stanowi uszczegółowienie zapisów planów działań w ramach poszczególnych domen strategicznego rozwoju. W tej części zawarto siatkę celów strategicznych, operacyjnych oraz zadań (w tym zadań flagowych) wskazanych do realizacji w ramach Strategii.

Część V Wdrożeniowa

Zwieńczenie dokumentu zawiera część piąta, w której ujęto opis systemu wdrażania i monitorowania Strategii Rozwoju wraz zzestawem służących temu wskaźników, procedur orazokreśleniem podmiotów zaangażowanych wproces. W tej części oszacowano także nakłady niezbędne do realizacji zadań flagowych oraz opisano także źródła finansowania wdrożenia zapisów strategicznych.

Część I Wprowadzająca
Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Powiatu Tomaszowskiego
Część II Diagnostyczna
Cel, główna aspiracja
Misja rozwoju Powiatu
Wartości
Standardy zachowań
Domeny strategicznego rozwoju
Domena strategicznego rozwoju
Domena strategicznego rozwoju
Domena strategicznego rozwoju
Część III Strategiczna
Cele Strategiczne
Cele operacyjne
Zadania / Projekty
Cele Strategiczne
Cele operacyjne
Zadania / Projekty
Cele Strategiczne
Cele operacyjne
Zadania / Projekty
Część IV Operacyjna
Wdrażanie
Monitoring
Część V Wdrożeniowa

1.5. Powiązanie dokumentu Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego z dokumentami strategicznymi UE, krajowymi i regionalnymi

„Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" jest spójna z dokumentami wyższego szczebla, w tym europejskimi, krajowymi oraz regionalnymi dokumentami o charakterze strategicznymi i operacyjnym. Zapisy Strategii wpisują się również w założenia zawarte w Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy oraz Strategii Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego. Poniżej przedstawiono najważniejsze założenia (cele, dążenia i priorytety) tychże dokumentów.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności

Cele i kierunki wskazywane w Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego korespondują z założeniami *Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*. Dokument ten, opracowany przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, stanowi najszerszy i najbardziej ogólny element nowego systemu zarządzania rozwojem kraju. Wytycza on trzy obszary strategiczne, w których powinien odbywać się rozwój kraju: konkurencyjność i innowacyjność gospodarki, równoważenie potencjału rozwojowego regionów Polski oraz efektywność i sprawność państwa. Założenia Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego wpisują się w tę ideę, a korelacje dostrzec można w następujących celach strategicznych:

- Cel 3. Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki (szczególnie w kierunkach działań: Wprowadzenie nowych modeli kształcenia i rozwoju kompetencji zawodowych nauczycieli oraz kariery zawodowej nauczycieli, sprzyjających wybieraniu zawodu nauczyciela i pozostawania w nim przez najlepszych, Podnoszenie jakości edukacji poprzez zorientowanie na efekty uczenia się, w szczególności w zakresie kluczowych kompetencji, a także personalizację nauczania oraz ewaluację pracy szkół i placówek, Poprawa jakości i efektywności kształcenia i szkolenia zawodowego na wszystkich poziomach, połączona ze zwiększeniem jego atrakcyjności poprzez silniejsze powiązanie z rynkiem pracy, Upowszechnianie uczenia się dorosłych, przede wszystkim w trybie pozaformalnym oraz w miejscu pracy oraz zapewnienie skutecznego mechanizmu łączącego finansowanie tej formy uczenia ze środków prywatnych i publicznych),
- Cel 4. Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki (szczególnie kierunek: Zwiększenie dostępności powszechnych programów kształtowania postaw przedsiębiorczych i wspierania przedsiębiorczości, opartej o postawy proinnowacyjne, kreatywne, umiejętność współpracy),
- Cel 5. Stworzenie Polski Cyfrowej (Budowanie kompetencji cyfrowych osób nauczających (m.in. nauczycieli, pracowników innych instytucji edukacyjnych i kultury, pracowników organizacji pozarządowych) i wdrożenie powszechnej edukacji cyfrowej oraz stworzenie nowoczesnej sieciowej infrastruktury i zasobów edukacyjnych, Zwiększenie ilości zasobów publicznych (m.in. zasobów edukacyjnych, zbiorów dziedzictwa, publikacji naukowych i treści mediów publicznych) dostępnych w sieci, w celu zapewnienia podaży treści wysokiej jakości),

- Cel 6. Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfarestate" (Stworzenie warunków dla wzrostu liczby osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy, Wdrożenie instrumentów podnoszących jakość świadczonych usług zdrowotnych i efektywność systemu ochrony zdrowia, Dostosowanie systemu ochrony zdrowia do prognozowanych do roku 2030 zmian demograficznych, w szczególności wzmocnienie działań na rzecz rozwoju infrastruktury i zasobów kadrowych w obszarach opieki nad matką i dzieckiem oraz osobami starszymi, Opracowanie i wdrożenie międzysektorowych rozwiązań systemowych i działań wzmacniających kształtowanie postaw prozdrowotnych zwiększających dostępność do programów zdrowotnych (profilaktycznych, rehabilitacyjnych) w celu zmniejszenia zachorowalności i umieralności w szczególności z powodu chorób cywilizacyjnych, Wzrost poziomu aktywności fizycznej społeczeństwa poprzez poprawę warunków umożliwiających jej uprawianie na każdym etapie życia),
- Cel 7. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa stanu środowiska (Zwiększenie poziomu ochrony środowiska),
- Cel 9. Zwiększenie dostępności terytorialnej Polski poprzez utworzenie zrównoważonego, spójnego i przyjaznego użytkownikom systemu transportowego (Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego, Udrożnienie obszarów miejskich i metropolitarnych),
- Cel 10. Stworzenie sprawnego państwa jako modelu działania administracji publicznej (Stworzenie warunków dla e-administracji i wdrożenie mechanizmów nowoczesnej debaty społecznej i komunikacji państwa z obywatelami, obejmujące zmianę procedur administracyjnych, wspartą wykorzystaniem narzędzi ICT),
- Cel 11. Wzrost społecznego kapitału rozwoju (Przygotowanie i wprowadzenie programu edukacji obywatelskiej na wszystkich poziomach edukacji, w perspektywie uczenia się przez całe życie, Zwiększenie obecności kultury w życiu codziennym ludzi poprzez stałe zwiększanie dostępności zasobów kultury i kształcenie nawyków kulturowych, Modernizacja infrastruktury oraz rozszerzenie ról społecznych instytucji kultury, w tym bibliotek i ośrodków kultury).

Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo

Kolejnym dokumentem strategicznym, w który wpisują się cele Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego jest *Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. Jest to strategia średniookresowa szczebla centralnego, a powiązania obu dokumentów przejawiają się zwłaszcza w obszarach:

- Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem (w szczególności kierunek interwencji: Zwiększenie efektywności instytucji publicznych),
- Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela (kierunki: Rozwój kapitału społecznego, Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela),
- Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego (Zwiększanie aktywności zawodowej, Poprawa jakości kapitału ludzkiego),

- Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych (Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych, Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych),
- Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko(Poprawa stanu środowiska),
- Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu (Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych),
- Cel III.1. Integracja społeczna (Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym),
- Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych (Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych),
- Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych (Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich).

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Cele przedstawione w Strategii Powiatu Tomaszowskiego łączą się także z zamierzeniami dokumentu najważniejszego dla polityki przestrzennej oraz planowania przestrzennego w Polsce – *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. Wspólnota dążeń obejmuje w szczególności następujące obszary:

- 2.1.4. Wspomaganie procesów koncentracji urbanizacji w miastach średnich i wybranych małych,
- 2.2.1 Zwiększanie dostępności transportowej wewnątrz regionów,
- 3.1.3. Poprawa dostępności ośrodków subregionalnych oraz obszarów wiejskich,
- 3.3 Poprawa dostępności teleinformatycznej,
- 4.5 Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów,
- 4.6 Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie

Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego w swoich celach nawiązuje także do *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, miasta, obszary* wiejskie. Naczelnym celem tej strategii jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Korelacje celów występują przede wszystkim w obszarach:

- Cel 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji na obszary poza ośrodkami wojewódzkimi (Zwiększanie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów, Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnych, Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej),

- Cel 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego, Wspieranie rozwoju instytucji otoczenia biznesu, Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego),
- Cel 3.4. Budowanie kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego w oparciu o sieci współpracy między różnymi aktorami polityki regionalnej.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Cele wytyczone w Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego wpisują się w dążenia zdefiniowane dla całego województwa -- ujęte w *Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego. Łódzkie 2020*. Strategia ta odzwierciedla zintegrowane podejście do rozwoju oraz zaleca wzmacnianie i lepsze wykorzystanie potencjałów rozwojowych (kapitałów terytorialnych) tkwiących w regionie, na które składają się zasoby sfery gospodarczej, społecznej i przestrzennej. Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego koresponduje z następującymi strategicznymi kierunkami działań zdefiniowanymi dla województwa:

2.1. Kształtowanie i rozwój kadr dla gospodarki innowacyjnej (Rozwój szkolnictwa zawodowego, Kształtowanie proinnowacyjnych postaw przedsiębiorców),

2.2. Kształtowanie aktywnych postaw na rynku pracy (Aktywizacja zawodowa ludności, Upowszechnienie modelu „silvereconomy"),

3.1. Kształtowanie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości i powiązań sieciowych (Prowadzenie kompleksowej polityki „przyciągania" inwestorów),

4.2. Wzmacnianie tożsamości regionalnej (Kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, Wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych),

5.1. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora edukacji (Podniesienie standardu placówek edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia, Rozwój kompetencji i technik cyfrowych w procesie edukacji na wszystkich etapach kształcenia)

5.2. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej (Rozwój i racjonalizacja bazy ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej, Rozwój usług i programów profilaktyki zdrowotnej oraz innych z zakresu pomocy społecznej i pieczy zastępczej),

5.3. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji (Rozwój bazy i usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji),

5.4. Rozwój cyfryzacji i usług cyfrowych w sektorze publicznym (Rozwój e-administracji i upowszechnienie elektronicznej obsługi ludności, Tworzenie baz danych),

6.2. Reintegracja zawodowa oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniom społecznym (Aktywizacja grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, Zapobieganie i przeciwdziałanie zjawiskom wykluczenia społecznego

7.1 Wzmocnienie i rozwój systemów transportowych i teleinformatycznych (Rozwój drogowych, kolejowych, lotniczych powiązań zewnętrznych i wewnętrznych o znaczeniu strategicznym)

8.2 Przeciwdziałanie i zwalczenie skutków zagrożeń naturalnych i antropogenicznych.

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030

Dążenia zdefiniowane w Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego korespondują z założeniami *Regionalnej Strategii Innowacyjności dla Województwa Łódzkiego – LORIS 2030*, w szczególności zaś z następującymi celami operacyjnymi tego dokumentu:

- 1.2 Budowa potencjału intelektualnego w zakresie specjalizacji regionalnej,
- 1.3. Poprawa komunikacji w obszarze specjalizacji regionalnej,
- 2.2. Promocja wiedzy o innowacyjności i przedsiębiorczości,

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020

Dążenia przyjęte do realizacji w Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego są zgodne z zapisami *Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, przede wszystkim z takimi celami szczegółowymi tego dokumentu, jak:

- 5.4. Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej
- 5.5. Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli

Plan przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim

Plan Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim. Rodzina – Dzieci – Praca to jeden z ważniejszych dokumentów regionalnych koncentrujących się na problemach demograficznych tej części Polski. Również i w tym dokumencie znajdziemy poparcie dla działań przyjętych w Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego – zarówno tych ukierunkowanych na ludzi młodych, jak i tych związanych z aktywizacją ludzi powyżej 50 roku życia:

- Szeroki dostęp do żłobków, przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego (edukacji przedszkolnej) ,
- Modernizacja szkolnictwa zawodowego oraz dostosowanie oferty edukacyjnej placówek kształcenia ustawicznego i praktycznego do potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy,
- Wysokie kwalifikacje nauczycieli, instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kadr administracyjnych systemu oświaty dostosowane do wymogów związanych z kierunkami rozwoju regionu, zmianą kierunków kształcenia, zapotrzebowaniem na nowe kwalifikacje oraz zmieniającą się sytuacją demograficzną w systemie oświaty,
- Powiązanie szkolnictwa wyższego z zewnętrznym otoczeniem społeczno-gospodarczym, zwłaszcza ze sferą biznesu,
- Aktywizacja społeczna i zawodowa osób starszych,
- Budowa i dostosowanie infrastruktury publicznej do potrzeb osób starszych,

- Wysoka jakość i dostępności do usług opiekuńczych i zdrowotnych,
- Rozwinięta baza ochrony zdrowia oraz alternatywnych form opieki dla osób przewlekle chorych i starszych,
- Wysoka jakość usług specjalistycznych w zakresie osób starszych (geriatria),
- Zdrowi i świadomi profilaktyki zdrowia mieszkańcy województwa,
- Szeroki zakres usług skierowanych na osoby starsze w ramach „białej gospodarki" i „srebrnej gospodarki".

W *Planie Przeciwdziałania Depopulacji w Województwie Łódzkim. Rodzina – Dzieci – Praca* wśród kluczowych obszarów działania wymienia się także Infrastrukturę (1.4) oraz Zdrowie (1.5). W związku z tym do istotnych należą następujące działania krótko- i długookresowe:

- 1.4.5 Rozwój drogowych powiązań zewnętrznych i wewnętrznych o strategicznym znaczeniu dla regionu – inwestycje infrastrukturalne,
- 1.4.6 Rozbudowa bazy sportowej, rekreacyjnej i turystycznej w ramach planowanych inwestycji na terenie województwa łódzkiego (boiska, bieżnie, sale widowiskowo-sportowe, kompleksy sportowo-rekreacyjne),
- 1.4.10 Realizacja inwestycji *Regionalny System Informacji Medycznej*, mającej na celu informatyzację 18 zakładów opieki zdrowotnej,
- 1.5.4 Promocja sportu i turystyki oraz zdrowego stylu życia w ramach działań podejmowanych przez Departament Kultury Fizycznej Sportu i Turystki Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi,
- 1.5.6 Rozwój usług i poprawa dostępu do niedrogich, wysokiej jakości usług opieki zdrowotnej i socjalnej.

Powiązania z dokumentami strategicznymi Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Cele Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego zawierają się w Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy. Korelacje występują w następujących obszarach:

Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego wspiera rozwój edukacji, co zostało zawarte w pierwszych dwóch celach strategicznych Domeny 1 „Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu": „Dostosowanie oferty szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy" oraz „Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia na wszystkich poziomach edukacyjnych".

Korelacja pomiędzy Strategią Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego a Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy występuje również w sferze wspierania rozwoju aktywności mieszkańców, co wyrażono w Celu Strategicznym III „Stworzenie oferty dla osobistego rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia" Domeny 1.

Ważnym elementem obu strategii jest budowanie bazy turystycznej, o czym traktuje Cel Strategiczny I „Silna pozycja powiatu tomaszowskiego jako atrakcyjnego turystycznie" zawarty

w Domenie 2 „Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego" Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego.

W Domenie 2 zawarto również zadania dotyczące rozwoju gospodarczego regionu, co szczegółowo zostało opisane w Celu Strategicznym II „Zrównoważone, kompleksowe działania na rzecz rozwoju gospodarczego powiatu ".

Strategia dba o środowisko przyrodnicze, co zostało zawarte w Celu strategicznym III „Poprawa jakości powietrza, stanu wód na terenie powiatu tomaszowskiego" Domeny 3 „Bezpieczeństwo publiczne, społeczne, zdrowotne, integracja osób niepełnosprawnych oraz ochrona środowiska".

W Strategii zostały zawarte również zadania dotyczące infrastruktury komunikacji drogowej, wyrażone w Celu Strategicznym I „Usprawnienie powiązań komunikacyjnych powiatu z układem dróg krajowych i wojewódzkich w obrębie powiatu i powiatów sąsiednich" oraz Celu Strategicznym II „Utworzenie i koordynacja efektywnej komunikacji publicznej na terenie powiatu" Domeny 4 „Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych".

Strategia Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy

Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na poziomie Domeny I (Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego) nawiązuje w sposób bezpośredni do Strategii Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy. Domena I tej Strategii mówi o rozwoju atrakcyjnej i zróżnicowanej oferty turystyki aktywnej w Dolinie Rzeki Pilicy do czego mają się przyczynić zaproponowane w Strategii zintegrowane produkty turystyczne. Z kolei Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego zakłada partnerski udział powiatu w tworzeniu produktów turystycznych, spójnej promocji, informacji turystycznej wraz z innymi podmiotami z terenu Obszaru Funkcjonalnego.

Cześć II. Diagnostyczna

2.1. Główne wnioski z raportu o stanie Powiatu Tomaszowskiego – diagnoza społeczno-gospodarcza[2]

Wyniki zaprezentowane w niniejszym rozdziale stanowią całościową syntezę informacji na temat stanu powiatu tomaszowskiego zebranych w trakcie całego procesu badawczego. Skupiają w sobie kluczowe dane dotyczące sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu w podziale na:

- Sferę przestrzenną,
- Sferę gospodarczą,
- Sferę społeczną.

Dane te stanowią głównie wyniki analizy danych zastanych pochodzących z m.in. Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, informacji zawartych w monografiach i artykułach naukowych, raportach i ekspertyzach. Kolejnymi źródłami informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu tomaszowskiego, jakimi posłużono się przy opracowaniu niniejszego dokumentu są wyniki z badań wywołanych, tj. badania CATI z mieszkańcami powiatu tomaszowskiego (n=1064), badania CATI z przedsiębiorcami z terenu powiatu (n=600), badania CAWI z absolwentami szkół ponadgimnazjalnych (n=231), badania PAPI z osobami bezrobotnymi (n=201) oraz badania ruchu turystycznego techniką PAPI (n=500).

Sfera przestrzenna

Powiat tomaszowski położony jest we wschodniej części województwa łódzkiego, w granicach podregionu (subregionu) piotrkowskiego[3]. W skład powiatu tomaszowskiego wchodzi w sumie 11 gmin, w tym gmina miejska Tomaszów Mazowiecki oraz 10 gmin wiejskich, którymi są: Tomaszów Mazowiecki, Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Ujazd i Żelechlinek. Powiat tomaszowski zajmuje powierzchnię 1 024,8 km^2. W 2013 roku obszar powiatu zamieszkiwało w sumie 119 759 osób. Największą, pod względem liczby ludności, gminą wchodzącą w skład powiatu tomaszowskiego jest miasto Tomaszów Mazowiecki (64 893 mieszkańców – tj. 54,2% ogółu ludności powiatu). Tomaszów Mazowiecki, będący czwartym, co do wielkości ośrodkiem miejskim w granicach administracyjnych województwa łódzkiego (za Łodzią, Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami), pełni rolę stolicy powiatu tomaszowskiego, jak również centrum administracyjnego, gospodarczego oraz usługowego dla jego mieszkańców.

[2] Pełna diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej znajduje się w załączniku nr 1 do Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego

[3] Podregion (subregion) piotrkowski tworzą miasto Piotrków Trybunalski (miasto na prawach powiatu) oraz powiaty: bełchatowski, opoczyński, piotrkowski, radomszczański i tomaszowski.

Opracowanie:
Centrum Doradztwa Strategicznego, 30 – 103 Kraków ul. Włóczków 22/3,
Tel. (12) 623 77 40, Fax (12) 623 77 85, www.cds.krakow.pl e-mail: cds@cds.krakow.pl

Rycina 1.Podział administracyjny powiatu tomaszowskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://www.powiat-tomaszowski.pl

Tomaszów Mazowiecki spełnia różnego rodzaju funkcje administracyjne, gospodarcze, handlowe, a także usługowe średniego rzędu (m.in. szkolnictwo na poziomie średnim, lecznictwo szpitalne itp.) na rzecz swojego zaplecza (otoczenia) wyznaczonego granicami administracyjnymi powiatu tomaszowskiego.

Powiat tomaszowski położony jest w strefie oddziaływania dwóch obszarów metropolitalnych: łódzkiego oraz warszawskiego. Równocześnie powiat tomaszowski na chwilę obecną pozostaje poza strefą bezpośredniego wpływu rdzeni (centrów) wymienionych powyżej obszarów metropolitalnych, jednakże w związku z dynamicznie zachodzącymi procesami metropolizacji przestrzeni Polski, należy spodziewać się, iż w przyszłości oddziaływanie Łodzi oraz Warszawy będzie w dużym stopniu kształtować charakter, kierunek i dynamikę gmin tworzących powiat tomaszowski.

Najważniejszymi ciągami transportowymi wiodącymi przez obszar powiatu tomaszowskiego są **droga krajowa nr 8** (DK8), a także **droga krajowa nr 48** (DK48).

Rozpatrując umiejscowienie powiatu tomaszowskiego na tle krajowego oraz regionalnego układu transportowego trzeba równocześnie zwrócić uwagę na jego korzystną lokalizację w relatywnie niedalekiej odległości od węzłów autostradowych, w tym punktów krzyżowania się istniejących i planowanych dróg szybkiego ruchu, takich jak np.: węzeł Łódź Północ (skrzyżowanie autostrady

A1 i autostrady A2), węzeł Łódź Południe (skrzyżowanie autostrady A1 i drogi ekspresowej S8) czy węzeł Piotrków Trybunalski (skrzyżowanie autostrady A1 i drogi ekspresowej S8). Ponadto powiat tomaszowski zlokalizowany jest w relatywnie niedalekiej odległości zarówno od Portu Lotniczego Łódź im. Władysława Reymonta, jak również od największego w skali Polski portu lotniczego, tj. Lotniska Chopina w Warszawie.

Struktura i stan środowiska przyrodniczego

Obszar powiatu tomaszowskiego położony jest w zlewniach dwóch ważnych rzek: **Pilicy** (centralna i południowa część powiatu) oraz **Bzury** (północna część powiatu). Rzeka Pilica, będąca jednym z najbardziej charakterystycznych elementów środowiska naturalnego na terenie powiatu, jest najdłuższym lewostronnym dopływem Wisły.

Spośród najbardziej charakterystycznych elementów stosunków wodnych na terenie powiatu tomaszowskiego należy także wymienić Zalew Sulejowski, będący zbiornikiem pochodzenia antropogenicznego. Jednakże niezwykle poważnym problemem, który uniemożliwia pełne wykorzystanie potencjału Zalewu Sulejowskiego pod kątem rozwoju turystyki, sportu oraz rekreacji, jest silne zanieczyszczenie jego wód.

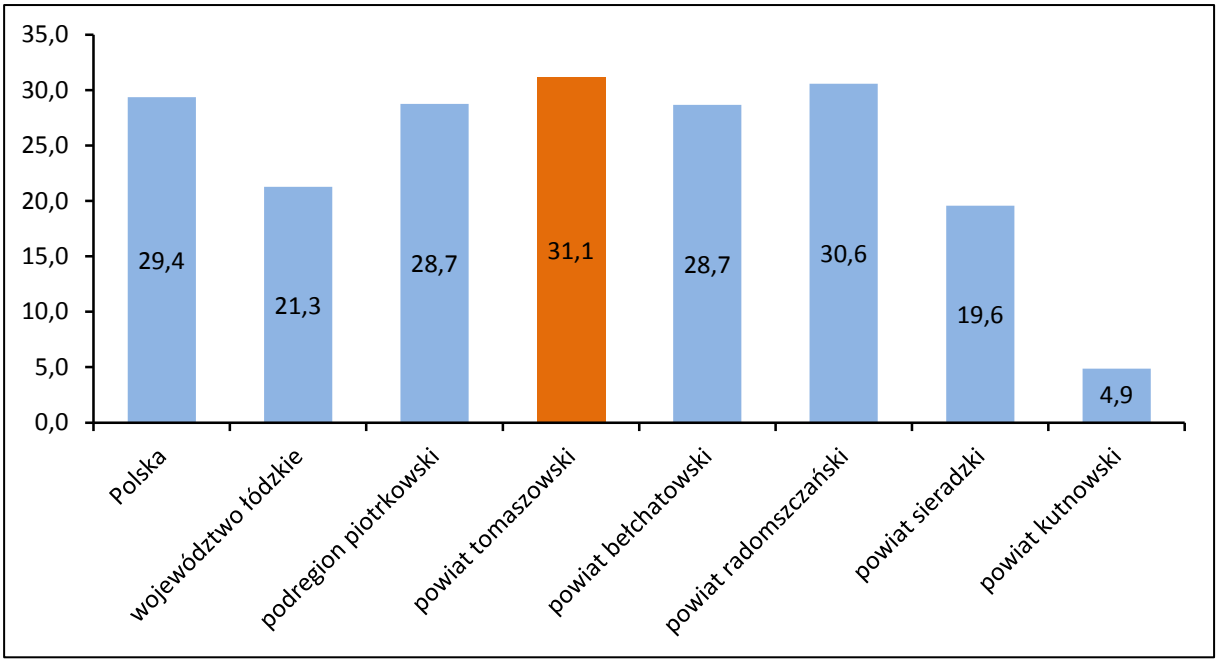
Obszar powiatu tomaszowskiego odznacza się bardzo **wysokim poziomem bioróżnorodności**, tj. bogactwem oraz zróżnicowaniem zarówno gatunków roślinnych (flory), jak i zwierzęcych (fauny). Szata roślinna w granicach powiatu tomaszowskiego jest niezwykle urozmaicona. Na jego terenie występują bardzo cenne, pod względem przyrodniczym, ekosystemy leśne, polne i łąkowe oraz torfowiskowe. Równocześnie należy zwrócić uwagę na urozmaicony krajobraz naturalny powiatu tomaszowskiego (m.in. krajobraz dolinny i krajobraz leśny). O wysokim bogactwie przyrodniczym i bioróżnorodności obszaru powiatu w głównej mierze przesądzają lasy (przede wszystkim zwarte kompleksy leśne Lasów Spalskich oraz Lasów Sulejowskich).

Cechą wyróżniającą powiat tomaszowski, zwłaszcza na tle województwa łódzkiego, jest bardzo **wysoki poziom lesistośc**i jego obszaru. W 2013 roku kompleksy leśne położone na terenie powiatu tomaszowskiego zajmowały w sumie powierzchnię 31 887,9 ha, co stanowiło 31,1% jego całkowitego terytorium.

Część terenu powiatu tomaszowskiego (10 277,0 ha – 10,0% ogólnego terytorium) pozostaje w granicach dwóch parków krajobrazowych, a mianowicie: **Sulejowskiego Parku Krajobrazowego oraz Spalskiego Parku Krajobrazowego**. Wymienione wyżej parki krajobrazowe razem z Przedborskim Parkiem Krajobrazowym tworzą Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych.

Dodatkowo, obszar powiatu tomaszowskiego cechuje się występowaniem licznych rezerwatów przyrody. Na terenie powiatu znajduje się w sumie 12 rezerwatów przyrody (m.in. Rezerwat przyrody Niebieska Źródła, Rezerwat przyrody Twarda, Rezerwat przyrody Gać Spalska)). Równocześnie w granicach powiatu tomaszowskiego znajduje się niewielki fragment *rezerwatu przyrody Rawka*.

Rycina 2. Lesistość (udział lasów w ogólnej powierzchni) na obszarze powiatu tomaszowskiego na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2013 roku [w %].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Na terenie powiatu tomaszowskiego występują także inne formy ochrony przyrody, w tym zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, korytarze ekologiczne, a także liczna pomniki przyrody ożywionej. Ponadto w granicach powiatu, na terenie miejscowości Smardzewice, znajduje się Ośrodek Hodowli Żubrów im. Prezydenta RP Ignacego Mościckiego, będący jedyną tego typu placówką w centralnej Polsce. Teren zajmowany przez ośrodek znajduje się pod zarządem Kampinoskiego Parku Narodowego[4].

W granicach powiatu położonych jest 6 obszarów włączonych do **sieci Natura 2000**, którymi są: Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Dolina Pilicy, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Dolina Dolnej Pilicy, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Lasy Spalskie, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Niebieskie Źródła, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Lasy Smardzewickie, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Łąki Ciebłowickie.

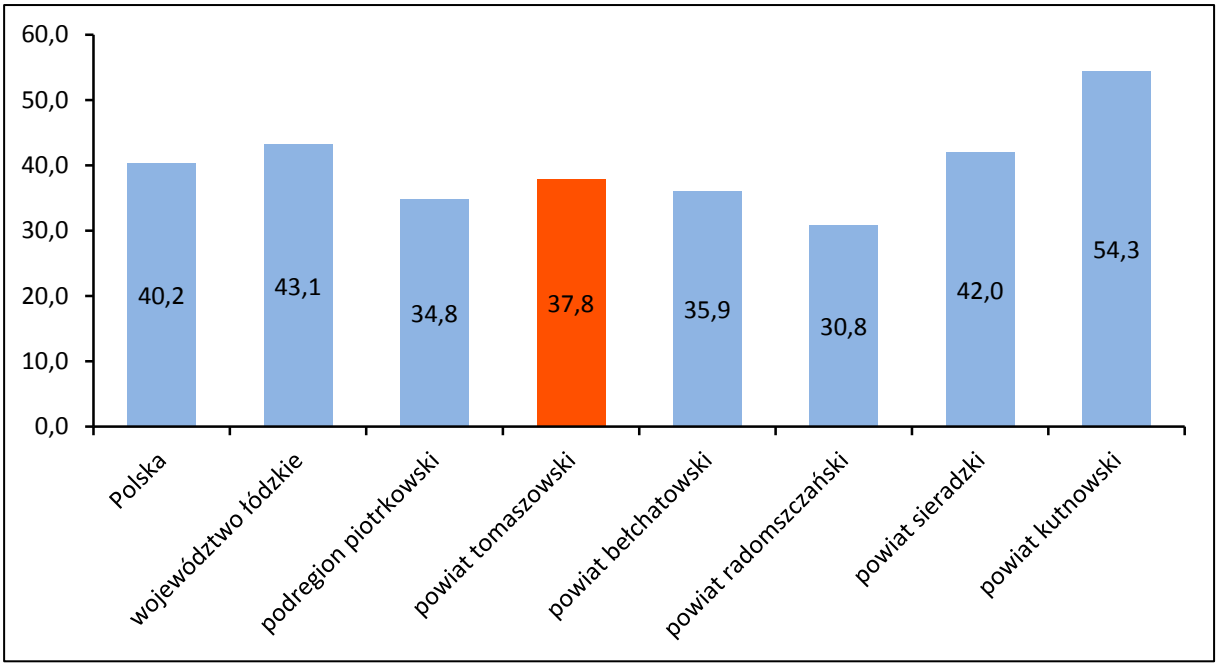
Należy zauważyć, że obszar powiatu tomaszowskiego jest bardzo **zasobnyw surowce naturalne,** co jest związane z jego budową i historią geologiczną. W granicach powiatu znajdują się m.in. niezwykle bogate złoża surowców skalnych (surowce szklarskie, surowce ilaste ceramiki budowlanej, piaski formierskie, kruszywa naturalne, kamienie drogowe oraz budowlane).

Infrastruktura transportowa i komunikacja publiczna

W 2012 roku **łączna długość dróg powiatowych w granicach powiatu tomaszowskiego wynosiła 387,8 km**, z czego 95,0% (tj. 368,5 km) stanowiły drogi o nawierzchni twardej. Równocześnie na każde 100 km^2 powierzchni powiatu przypadało przeciętnie 37,8 km długości dróg powiatowych.

[4]Źródło: *http://www.kampinoski-pn.gov.pl*

Rycina 3. Gęstość sieci dróg powiatowych w powiecie tomaszowskim na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2012 roku [w km / 100 km^2].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Powiat tomaszowski charakteryzuje się względnie **wysokim poziomem jakości dróg powiatowych.** W 2012 roku odsetek dróg o nawierzchni twardej ulepszonej w całkowitej długości dróg będących w zarządzie powiatu tomaszowskiego równał się 93,8%.

Ponadto przez obszar powiatu prowadzą trasy czterech dróg wojewódzkich, którymi są:

- Droga wojewódzka nr 713 (Łódź – Rokiciny – Ujazd – Tomaszów Mazowiecki – Opoczno),
- Droga wojewódzka nr 715 (Brzeziny – Koluszki – Budziszewice – Ujazd),
- Droga wojewódzka nr 716 (Koluszki – Rokiciny – Będków – Piotrków Trybunalski),
- Droga wojewódzka nr 726 (Rawa Mazowiecka – Rzeczyca – Opoczno – Żarnów)[5].

Uzupełnieniem głównej sieci drogowej na terenie powiatu tomaszowskiego są drogi o znaczeniu lokalnym (tj. drogi powiatowe oraz gminne).

Całkowita długość ścieżek rowerowych na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, wynosiła 30,1 km. Równocześnie na każdy 100 km^2 powierzchni powiatu przypadało przeciętnie 2,9 km długości tras rowerowych.

W Tomaszowie Mazowieckim działalność prowadzi Miejski Zakład Komunikacyjny Sp. z o.o., który jest organizatorem publicznego transportu zbiorowego w granicach samego miasta, jak również na terenie ościennych gmin wiejskich (Tomaszów Mazowiecki, Inowłódz).

Przez obszar powiatu tomaszowskiego **przebiegają także dwie linie kolejowe**, na których utrzymywany jest ruch pociągów pasażerskich, a mianowicie linia kolejowa nr 25 (Łódź Kaliska – Dębica) oraz linia kolejowa nr 22 (Tomaszów Mazowiecki – Radom).

[5]Źródło: *http://www.zdw.lodz.pl*

Jednocześnie warto odnotować, iż przez obszar powiatu tomaszowskiego wiedzie linia kolejowa nr 53, łącząca stację Tomaszów Mazowiecki z przystankiem Spała, jednakże na chwilę obecną szlak ten nie obsługuje regularnego ruchu pasażerskiego[6].

Warto w tym punkcie przytoczyć wyniki badań ilościowych z mieszkańcami z terenu powiatu tomaszowskiego, w których zapytano ich o największe wady regionu, w którym mieszkają. Jak się okazuje na drugim miejscu pod względem częstości wskazań (poza wysokim bezrobociem) była **zła jakość infrastruktury drogowej, zły stan dróg i chodników, czy też niski stopień połączeń komunikacyjnych pomiędzy gminami**. Dlatego mimo korzystnego położenia w obrębie centralnej Polski i dostępności komunikacyjnej, zdecydowanie należałoby usprawnić elementy związane z samą infrastrukturą drogową.

Infrastruktura komunalna

Łączna długość czynnej sieci wodociągowej (rozdzielczej) w granicach powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, wynosiła 1 133,8 km. Równocześnie gęstość sieci wodociągowej na terenie powiatu (110,6 km / 100 km^2) kształtowała się zdecydowanie powyżej średniej dla Polski (92,0 km / 100 km^2) oraz poniżej średniej dla województwa łódzkiego (123,0 km / 100 km^2). W 2013 roku, z czynnej sieci wodociągowej (rozdzielczej) korzystało łącznie 104 078 mieszkańców powiatu tomaszowskiego, którzy stanowili 86,9% ogółu jego ludności.

Całkowita długość czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, wynosiła 294,9 km. System odprowadzania ścieków bytowo-gospodarczych w granicach powiatu jest niedostatecznie rozbudowany w stosunku do infrastruktury zaopatrzenia w wodę, co dotyczy przede wszystkim obszarów wiejskich. W 2013 roku, na terenie powiatu tomaszowskiego, z sieci kanalizacyjnej korzystało w sumie 64 910 mieszkańców, którzy stanowili 54,2% jego całkowitej liczby ludności.Powiat tomaszowski odznacza się wyraźnym zróżnicowaniem pod względem poziomu dostępności mieszkańców do infrastruktury kanalizacyjnej, które uwidacznia się między obszarami miejskimi oraz terenami wiejskimi. W 2013 roku z czynnej sieci kanalizacyjnej korzystało 78,9% mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego oraz tylko 25,0% ludności gmin wiejskich powiatu.

Tabela 1.Długość i gęstość czynnej sieci wodociągowej (rozdzielczej) oraz czynnej sieci kanalizacyjnej w powiecie tomaszowskim na tle porównywanych powiatów w 2013 roku.

Jednostka terytorialna	Sieć wodociągowa		Sieć kanalizacyjna	
	długość [km]	gęstość [km / 100 km^2]	długość [km]	gęstość [km / 100 km^2]
powiat tomaszowski	**1 133,8**	**110,6**	294,9	**28,8**

Źródło: zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

W 2012 roku w przypadku niemalże wszystkich gmin wiejskich, wchodzących w skład powiatu, nie licząc gminy Lubochnia, odsetek ludności korzystającej z czynnej sieci kanalizacyjnej kształtował się poniżej 50,0%. [BDL GUS 2014].

[6]Źródło: *http://www.plk-sa.pl*

Na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, istniało w sumie **11 komunalnych oczyszczalni ścieków** o łącznej przepustowości równej 90 929 m^2 / dobę. Warto odnotować, iż każda z gmin tworzących powiat tomaszowski, posiada na swoim obszarze komunalną oczyszczalnię ścieków.

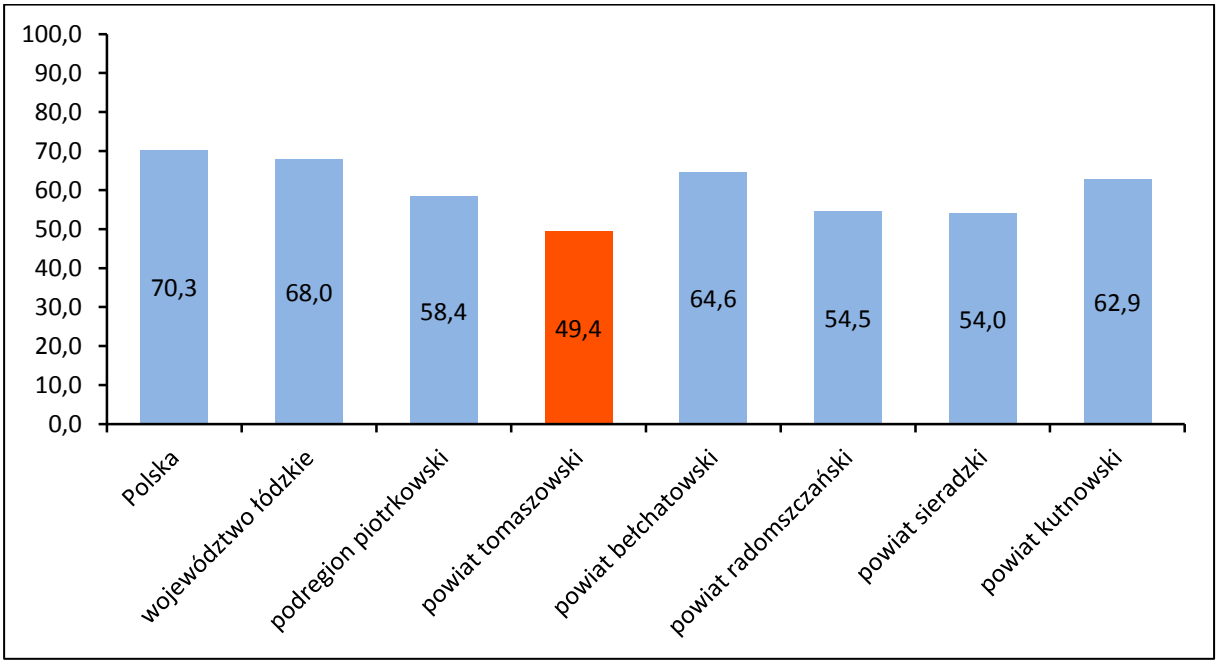
W przypadku miasta Tomaszowa Mazowieckiego jest to oczyszczalnia ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów, natomiast w pozostałych gminach wiejskich są to niewielkie oczyszczalnie biologiczne o relatywnie niskiej przepustowości [BDL GUS 2014].

W 2013 roku oczyszczalnie ścieków, funkcjonujące w powiecie tomaszowskim obsługiwały łącznie 59 160 mieszkańców, tj. 49,4% ogólnej liczby jego ludności.

Podobnie jak w przypadku sieci kanalizacyjnej, na terenie powiatu tomaszowskiego uwidaczniają się bardzo **wyraźne dysproporcje między obszarami miejskimi i terenami wiejskimi pod względem poziomu rozwoju infrastruktury oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych**. W 2013 roku komunalne oczyszczalnie ścieków obsługiwały 66,7% mieszkańców gminy miejskiej Tomaszów Mazowiecki oraz tylko 29,0% ludności gmin wiejskich powiatu.

Jednocześnie należy zauważyć, iż niski stopień osiągalności infrastruktury oczyszczania ścieków na terenach wiejskich jest problemem pojawiającym się w skali całego powiatu tomaszowskiego. Pomimo, iż wszystkie gminy wiejskie powiatu tomaszowskiego dysponują na swoim obszarze oczyszczalniami ścieków, są to jednak wyłącznie oczyszczalnie biologiczne, zazwyczaj o bardzo niewielkiej przepustowości.

Rycina 4. Odsetek ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków w powiecie tomaszowskim na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2013 roku [w %].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Mieszkalnictwo

W 2012 roku na terenie powiatu tomaszowskiego zlokalizowanych było łącznie 23 915 budynków mieszkalnych, w których znajdowało się w sumie 44 794 mieszkań. **W 2012 roku na każdy 1000 ludności powiatu przypadało przeciętnie 372,1 mieszkań**. Tym samym poziom dostępności mieszkań na terenie powiatu tomaszowskiego był zdecydowanie wyższy niż przeciętnie w Polsce (356,1) oraz podregionie piotrkowskim (356,0), kształtując się równocześnie poniżej średniej dla województwa łódzkiego (391,2).

Wysoki poziom dostępności zasobów mieszkaniowych w granicach powiatu tomaszowskiego nie przekłada się w sposób bezpośredni na warunki mieszkaniowe. W 2012 roku średnia powierzchnia użytkowa jednego lokalu mieszkaniowego na terenie powiatu tomaszowskiego wynosiła 69,1 m^2. Tym samym powierzchnia użytkowa jednego mieszkania w powiecie tomaszowskim była niższa od średniej dla Polski (72,8 m^2) oraz podregionu piotrkowskiego (74,2 m^2), równocześnie kształtując się powyżej wartości przeciętnej dla województwa łódzkiego (67,8 m^2) . Standard wyposażenia lokali mieszkalnych w zakresie wybranych instalacji techniczno-sanitarnych na terenie powiatu tomaszowskiego kształtuje się poniżej poziomu właściwego dla Polski, a także województwa łódzkiego.

Obszar powiatu tomaszowskiego charakteryzuje się **systematycznie słabnącym natężeniem ruchu budowlanego w zakresie budownictwa mieszkaniowego**. Począwszy od 2008 roku liczba mieszkań oddawanych do użytkowania w granicach powiatu tomaszowskiego nieustannie spada (nie licząc przejściowego okresu wzrostu w 2012 roku). W 2013 roku na terenie powiatu oddano do użytkowania w sumie 287 nowych mieszkań, czyli o 35,7% mniej niż w 2008 roku (446 nowych lokali mieszkalnych). Jednocześnie wypada w tym miejscu odnotować, iż poziom natężenia ruchu budowlanego na terenie powiatu tomaszowskiego odzwierciedla trendy właściwe dla terytorium całego kraju.

Sfera gospodarcza

Wielkość i struktura lokalnej gospodarki

W 2013 roku w granicach powiatu tomaszowskiego działalność gospodarczą prowadziło w sumie 9 219 podmiotów wpisanych do rejestru REGON. Spośród gmin wchodzących w skład powiatu tomaszowskiego, największą liczbą firm odznacza się miasto Tomaszów Mazowiecki. W 2013 roku na obszarze miasta funkcjonowało łącznie 5 512 podmiotów gospodarczych, które stanowiły 59,8% ogółu firm w powiecie tomaszowskim. Na tle pozostałych gmin powiatu względnie wysoką liczbą podmiotów gospodarczych odznacza się także gmina wiejska Tomaszów Mazowiecki (904 jednostki), jak również gminy: Ujazd (578 firm), Lubochnia (476 firm) i Rokiciny (407 firm).

Ważnym miernikiem, który odzwierciedla zarówno potencjał gospodarczy, jak również kondycję ekonomiczną poszczególnych jednostek osadniczych, jest wskaźnik przedsiębiorczości obrazujący ilość firm w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. **W 2013 roku, w powiecie tomaszowskim, na każdy 1000 mieszkańców przypadało przeciętnie 77,0 podmiotów gospodarczych** wpisanych do

rejestru REGON. Tym samym wskaźnik przedsiębiorczości na badanym obszarze kształtował się znacznie poniżej średniej dla Polski (105,7) oraz województwa łódzkiego (94,7).

Spośród gmin tworzących powiat tomaszowski, w 2013 roku, najwyższą wartość wskaźnika przedsiębiorczości odnotowano w mieście Tomaszów Mazowiecki (84,9) oraz w gminie wiejskiej Tomaszów Mazowiecki (83,9). W tym samym czasie zdecydowanie najniższym poziomem przedsiębiorczości charakteryzowały się gminy Żelechlinek i Rzeczyca, gdzie na każdy 1000 mieszkańców przypadało średnio 43,7 i 46,0 podmiotów gospodarczych.

Poziom przedsiębiorczości w granicach powiatu tomaszowskiego jest bardzo silnie zróżnicowany pomiędzy obszarami miejskimi i terenami wiejskimi. Obszary wiejskie zlokalizowane poza strefą bezpośredniego oddziaływania Tomaszowa Mazowieckiego cechują się znacznie mniejszą liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 ludności.

W strukturze wielkościowej firm funkcjonujących na terenie powiatu tomaszowskiego, podobnie jak w przypadku pozostałych porównywanych jednostek terytorialnych, wyraźnie **dominują osoby fizyczne prowadzące własną działalność gospodarczą oraz mikroprzedsiębiorstwa, czyli podmioty zatrudniające nie więcej niż 9 pracowników**. W 2013 roku tego rodzaju jednostki stanowiły 95,0% całkowitej liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON w granicach administracyjnych powiatu tomaszowskiego. Warto również zauważyć, że na tle Polski powiat tomaszowski cechuje się nieco wyższym udziałem małych (10 – 49 zatrudnionych) i średnich (50 – 249 zatrudnionych) przedsiębiorstw. W 2013 roku na obszarze powiatu tomaszowskiego działalność prowadziło tylko 7 dużych przedsiębiorstw (tj. jednostek zatrudniających powyżej 249 pracowników), przy czym 4 spośród nich zlokalizowane były w granicach miasta Tomaszów Mazowiecki, zaś pozostałe 3 na terenie gminy Ujazd. Trzeba również zaznaczyć, że na obszarze powiatu nie funkcjonują podmioty gospodarcze zatrudniającej więcej niż 1000 pracowników. Mając na uwadze aspekt związany ze strukturą zatrudnienia pracowników, warto w tym punkcie przytoczyć wyniki badania pracodawców z terenu powiatu tomaszowskiego, według którego prawie 60% przedsiębiorców zadeklarowało, że wciągu ostatniego roku ich firma nie zatrudniła nowych pracowników. Natomiast w grupie pozostałych respondentów, których firma przyjęła do pracy nowe osoby, wolne stanowiska najczęściej (68%) wymagały zatrudnienia pracowników fizycznych (w tym także pracowników rolnych). Dodatkowo, jak wynika z tych badań, ¾ badanych pracodawców nie będzie zatrudniała nowych pracowników.

W 2013 roku w strukturze branżowej podmiotów gospodarczych (według poszczególnych sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007) prowadzących działalności w granicach administracyjnych powiatu **tomaszowskiego przeważały firmy reprezentujące sekcję G (Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów samochodowych, włączając motocykle),** które stanowiły 29,5% ogólnej liczby jednostek gospodarczych w powiecie. Równocześnie na tle pozostałych branż gospodarki widoczny jest relatywnie wysoki udział podmiotów prowadzących działalność w obszarze sekcji: **C** (Przetwórstwo przemysłowe) – 13,2%, **F** (Budownictwo) – 11,6%, **H** (Transport oraz gospodarka magazynowa) – 6,0%, a także **M** (Działalność profesjonalna, naukowa oraz techniczna) – 5,7%. Na podstawie przytoczonych wyżej danych statystycznych należy stwierdzić, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się zróżnicowaną strukturą branżową lokalnej gospodarki.

Na podstawie przeprowadzonych analiz należy odnotować, że specjalizacja gospodarcza powiatu tomaszowskiego opiera się na sześciu podstawowych filarach, którymi są: **przemysł ceramiczno-budowlany**, **wydobywanie surowców skalnych**, **przemysł drzewny i meblarski oraz papierniczy**,

przetwórstwo rolno-spożywcze, **przemysł chemiczny**, jak również **przemysł elektromaszynowy**. Jednocześnie uzupełnieniem zasadniczego profilu gospodarczego obszaru powiatu są: **przemysł włókienniczy i odzieżowy**, **przemysł metalowy** i **budownictwo**. W związku z powyższym należy podkreślić, iż powiat tomaszowski cechuje się zróżnicowanym profilem działalności gospodarczej. Warto również zwrócić uwagę, iż niektóre spośród powyższych działalności przemysłowych, ze względu na silne powiązanie z bazą surowcową (zwłaszcza zaś przemysł ceramiczno-budowlany i wydobywanie surowców skalnych, a także przemysł drzewny i meblarski oraz papierniczy, w mniejszym stopniu natomiast przemysł spożywczy i przetwórstwo rolne) charakteryzują się bardzo wysokim poziomem zakorzenienia na terenie powiatu tomaszowskiego.

Z punktu widzenia rozwoju ekonomicznego powiatu tomaszowskiego niezwykle **ważne znaczenie posiada przede wszystkim przemysł ceramiczno-budowlany.** Równocześnie należy w tym miejscu odnotować, że część spośród gmin tworzących powiat tomaszowski stanowi element szerszego układu gospodarczego, jakim jest teren Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki.

Obszar powiatu odznacza się największą w przestrzeni województwa łódzkiego koncentracją przemysłu materiałów budowlanych, którego podstawą jest miejscowa baza surowcowa (m.in.: złoża piasków szklarskich i formierskich, złoża piasków kwarcowych, złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych oraz złoża kaolinu).

Dodatkowo, warto w tym punkcie przytoczyć wyniki badania ilościowego z przedsiębiorcami działającymi na terenie powiatu tomaszowskiego, w którym specjalny blok pytań został poświęcony dla pracodawców z branży ceramiczno-budowlanej oraz turystycznej.

Spośród 600 firm biorących udział w badaniu, 25 podmiotów (4,2%) jest związanych z branżą turystyczną, a 42 respondentów (7%) prowadzi działalność w branży ceramiczno-budowlanej. Jak wynika z danych, istnieje stosunkowo silna i pozytywna więź współpracy pomiędzy przedstawicielami kluczowych branż powiatu (ceramiczno-budowlanej oraz turystycznej). Współpracę z innymi przedsiębiorstwami z tych branży deklaruje w sumie 49 takich firm (73,1%), w tym 18 podmiotów związanych jest z branżą turystyczną, a 31 funkcjonuje w branży ceramiczno-budowlanej. Siłę współpracy (na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza bardzo słabą, a 5 bardzo silną współpracę) badani oceniają średnio na 3,69 punktów. Średnia ta jest wyższa wśród podmiotów działających w branży ceramiczno-budowlanej (3,80), niż w branży turystycznej (3,50). Biorąc pod uwagę zasięg tej współpracy, co trzeci badany określa go jako ogólnokrajowy. Wiele podmiotów nawiązuje także współpracę na poziomie powiatowym (25,5%) lub wojewódzkim (19,1%). Wyniki te różnicują się nieznacznie pod względem rodzaju branży w jakiej działa firma. Biorąc pod uwagę przedsiębiorstwa z branży turystycznej, to tutaj zdecydowanie częściej podejmowano współpracę na poziomie gminnym (28%), niż w przypadku firm z branży ceramiczno-budowlanej (3%). Dodatkowo w badanej próbie firm z branży turystycznej, nikt nie wskazał, aby ta współpraca obejmowała swym zasięgiem kilka powiatów czy kilka województw.

Przyglądając się z kolei częstotliwości podejmowanej współpracy z wybranymi instytucjami, to zarówno firmy związane z branżą turystyczną, jak i ceramiczno-budowlaną, najczęściej podejmują współpracę z przedsiębiorcami (odsetek odpowiedzi „częsta współpraca" wynosi kolejno 48% i 68%). Niewielka liczba firm z obu branży nawiązuje natomiast współpracę z instytucjami badawczo-rozwojowymi, uczelniami wyższymi oraz instytucjami wsparcia biznesu.

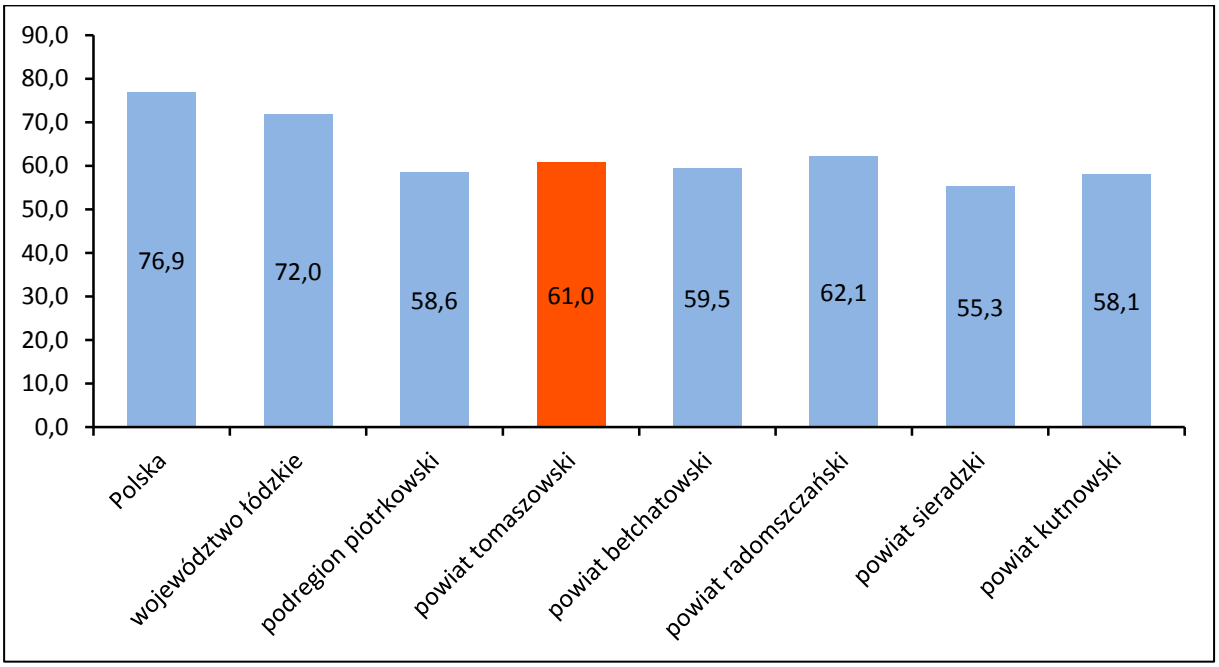
W 2013 roku na terenie powiatu tomaszowskiego działalność gospodarczą prowadziło w sumie 87 spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego. Równocześnie należy odnotować, iż zdecydowana większość spośród nich (67 firm) funkcjonowała w granicach administracyjnych miasta Tomaszów Mazowiecki.

W powiecie tomaszowskim funkcjonują dwie podstrefy Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, zlokalizowane na obszarze miasta Tomaszów Mazowiecki oraz gminy Ujazd.Na obszarze podstrefy Łódzkiej SSE, położonej w Tomaszowie Mazowieckim, działalność prowadzą w sumie 4 podmioty gospodarcze: Mesgo Polska Sp. z o.o., Paradyż Sp. z o.o.,SevenerLogistic Sp. z o.o. oraz Wagran Sp. z o.o. Z kolei na terenie podstrefy Łódzkiej SSE, położonej w gminie Ujazd, funkcjonuje jeden inwestor, którym jest spółka Euroglas Polska Sp. z o.o. [7].

Współcześnie jednym z najbardziej kluczowych endogenicznych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego jest przedsiębiorczość mieszkańców, czyli skłonność obywateli danych jednostek osadniczych do podejmowania własnej działalności gospodarczej. W 2013 roku na terenie powiatu tomaszowskiego własną działalność gospodarczą prowadziło łącznie 7 300 osób fizycznych, które stanowiły 79,2% całkowitej liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON.

W 2013 roku na każdy 1000 ludności powiatu tomaszowskiego przypadało średnio 61,0 osób fizycznych prowadzących własną działalność gospodarczą. W związku z powyższym badany wskaźnik na obszarze powiatu tomaszowskiego przyjmował wartość niższą niż przeciętnie w Polsce (76,9) oraz województwie łódzkim (72,0), kształtując się jednocześnie nieco powyżej średniej dla subregionu piotrkowskiego (58,6).

Rycina 5. Wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców (liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców) w powiecie tomaszowskim na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2013 roku.

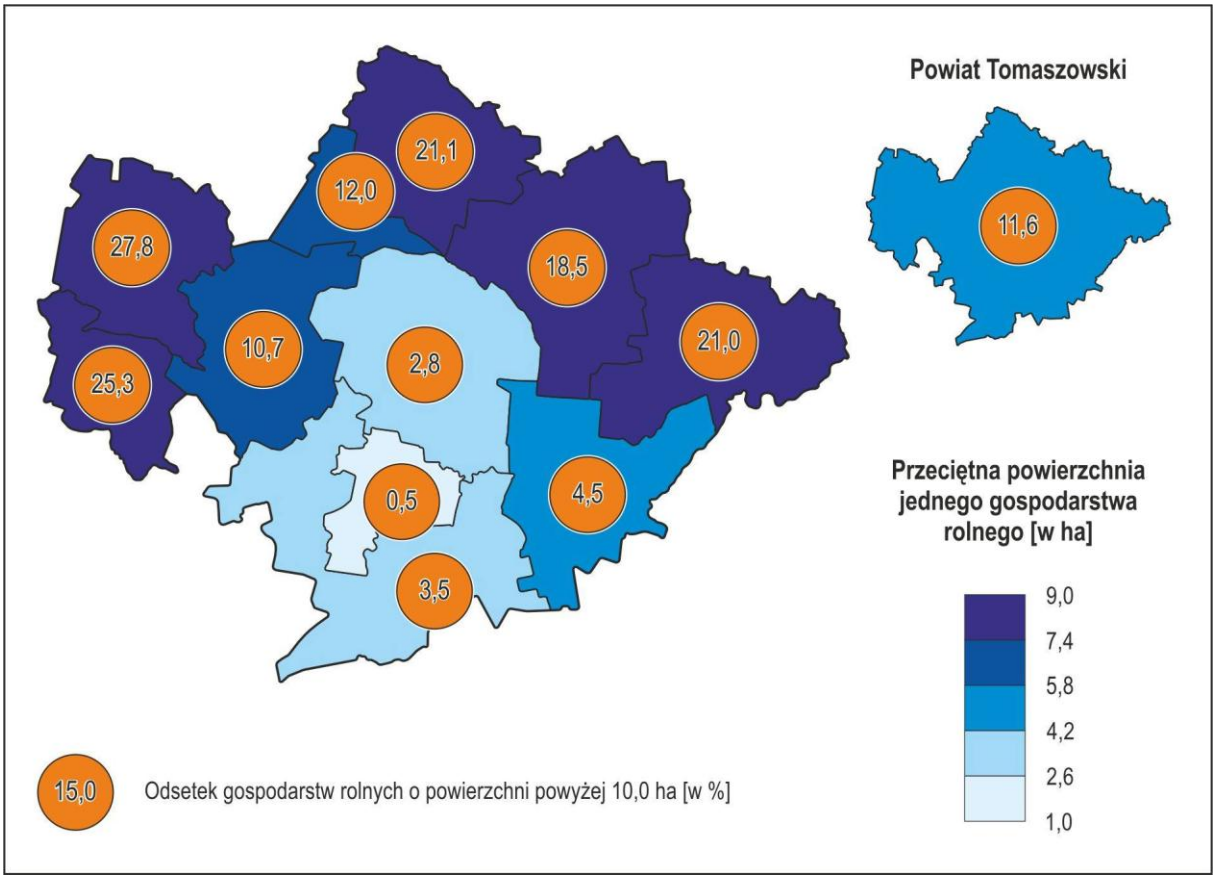
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

[7] Źródło: http://www.sse.lodz.pl

Rolnictwo

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego, **w 2010 roku, na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonowało w sumie 10 430 gospodarstw rolnych**, które zajmowały powierzchnię 56 445,1 ha. Równocześnie przeciętna powierzchnia jednego gospodarstwa rolnego w powiecie wynosiła 5,4 ha. W związku z powyższym przeciętna powierzchnia jednego gospodarstwa rolnego na obszarze powiatu tomaszowskiego była niższa od średniej dla kraju (7,9 ha) i regionu (6,9 ha), jak również podregionu piotrkowskiego (5,8 ha). W strukturze gospodarstw rolnych funkcjonujących na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2010 roku, zdecydowanie przeważały jednostki o niewielkiej powierzchni. Gospodarstwa rolne o powierzchni mniejszej niż 5,0 ha stanowiły 67,3% ogółu gospodarstw w powiecie, podczas gdy średnio w kraju oraz województwie łódzkim ich udział kształtował się na poziomie odpowiednio: 69,2% i 59,5%. Równocześnie powiat tomaszowski odznacza się względnie niskim udziałem dużych gospodarstw rolnych.

Rycina 6. Struktura agrarna powiatu tomaszowskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014 (dane Powszechnego Spisu Rolnego 2010)

W 2011 roku, na terenie powiatu tomaszowskiego, **grunty użytkowane rolniczo zajmowały łączną powierzchnię 63 012,0 ha** (tj. 61,5% całkowitego terytorium powiatu). Równocześnie w strukturze użytków rolnych w granicach powiatu tomaszowskiego wyraźnie dominowały grunty orne, które

stanowiły 84,1% obszaru użytkowanego rolniczo. W tym samym czasie łąki i pastwiska zajmowały odpowiednio 6,2% i 5,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych[8].

Cechą charakterystyczną rolnictwa na obszarze powiatu tomaszowskiego jest wysoki udział zbóż w strukturze zasiewów. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego, w 2010 roku, w granicach powiatu tomaszowskiego zboża stanowiły 85,5% powierzchni zajętej przez uprawy, podczas gdy przeciętnie w Polsce i województwie łódzkim, ich udział kształtował się na poziomie odpowiednio 73,3% oraz 79,0%.

Rynek pracy

Powiat tomaszowski odznacza się **wysoką skalą występowania problemu bezrobocia**. W 2013 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w granicach powiatu tomaszowskiego wynosiła 17,9%. W związku z powyższym powiat tomaszowski charakteryzował się znacznie wyższymi rozmiarami zjawiska bezrobocia w porównaniu ze średnią dla Polski (13,4%), województwa łódzkiego (14,1%), jak również podregionu piotrkowskiego (15,2%). Dane te, potwierdzają również wyniki badania ilościowego z mieszkańcami z terenu powiatu, gdzie do największych wad regionu, w którym żyją zdecydowanie najczęściej wskazywano na wysokie bezrobocie.

W 2013 roku w strukturze zarejestrowanych bezrobotnych w powiecie tomaszowskim przeważali mężczyźni, którzy stanowili 53,1% całkowitej liczby osób pozostających bez pracy. Warto równocześnie odnotować, iż wyższy udział mężczyzn w strukturze bezrobotnych jest zjawiskiem charakterystycznym dla województwa łódzkiego [BDL GUS 2014].

Powiat tomaszowski odznacza się nieco mniejszym udziałem osób młodych (tj. osób poniżej 25 lat) w strukturze bezrobotnych w porównaniu ze średnią dla Polski, podregionu piotrkowskiego oraz wszystkich powiatów wybranych do celów analitycznych [BDL GUS 2014].

W strukturze zarejestrowanych bezrobotnych według poziomu wykształcenia na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, przeważały osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym, które stanowiły 31,3% ogółu pozostających bez zatrudnienia

W związku z powyższym odsetek bezrobotnych o niskich kwalifikacja zawodowych w przypadku powiatu tomaszowskiego był nieznacznie wyższy niż przeciętnie w kraju. Warto jednocześnie zauważyć, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się nieco niższym udziałem bezrobotnych legitymujących się wykształceniem wyższym (9,7%), zarówno na tle Polski (12,0%), województwa łódzkiego (10,9%), jak również podregionu piotrkowskiego (11,4%).

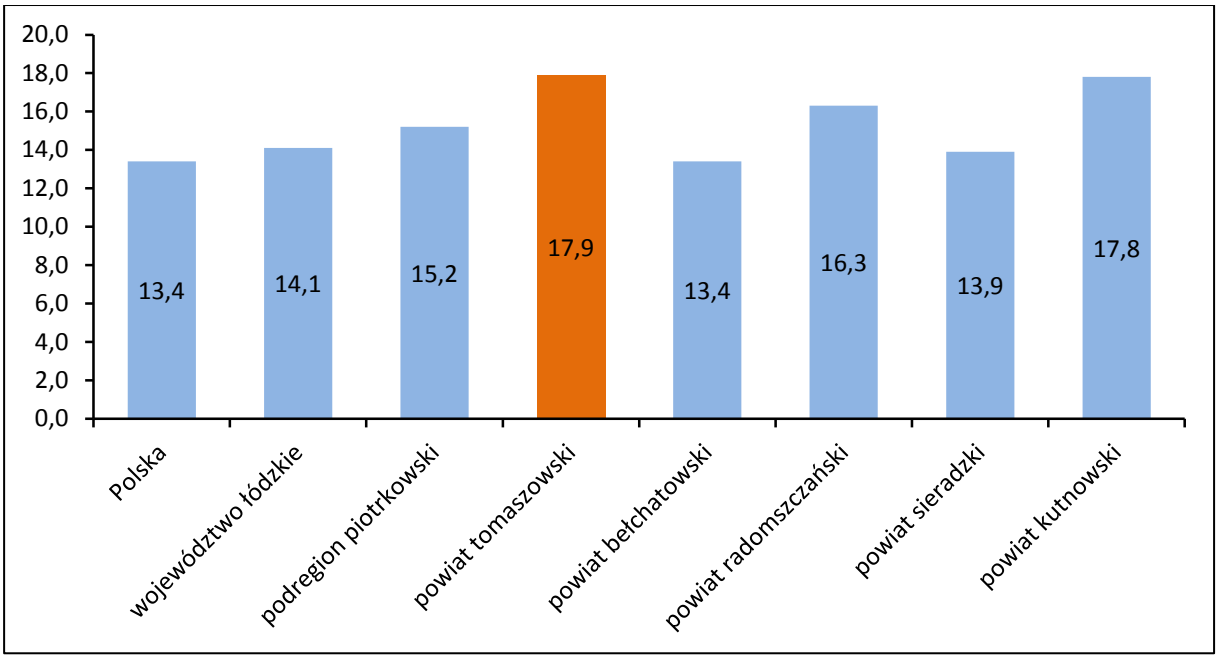
Dodatkowo, warto w tym punkcie przytoczyć wyniki badania PAPI z bezrobotnymi z terenu powiatu, gdzie spośród 201 respondentów, blisko 41% to osoby długotrwale bezrobotne, czyli pozostające bez zatrudnienia od ponad roku. Biorąc pod uwagę natomiast przyczyny utraty pracy, najwięcej osób (26%) zostało zwolnionych przez pracodawcę.

Na tle porównywanych jednostek terytorialnych powiat tomaszowski cechuje się nieco wyższym udziałem bezrobotnych pozostających bez pracy poniżej 3 miesięcy. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż odsetek bezrobotnych pozostających bez zatrudnienia powyżej 12 miesięcy na terenie

[8] Źródło: *Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Tomaszowskiego na lata 2012 – 2015*

powiatu tomaszowskiego (33,5%) kształtuje się wyraźnie poniżej średniej dla kraju (38,3%), województwa łódzkiego (41,0%), podregionu piotrkowskiego (39,0%), jak również powiatów, jakie wybrano do celów porównawczych (od 37,2% w powiecie sieradzkim do 45,5% na terenie powiatu radomszczańskiego) [BDL GUS 2014].

Rycina 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego na terenie powiatu tomaszowskiego na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2013 roku [w %].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

W strukturze bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze powiatu tomaszowskiego zaznacza się wysoki udział osób posiadających dłuższe doświadczenie zawodowe. W 2013 roku bezrobotni posiadający staż pracy dłuższy niż 5 lat stanowili 50,3% ogóły pozostających bez zatrudnienia w powiecie tomaszowskim.

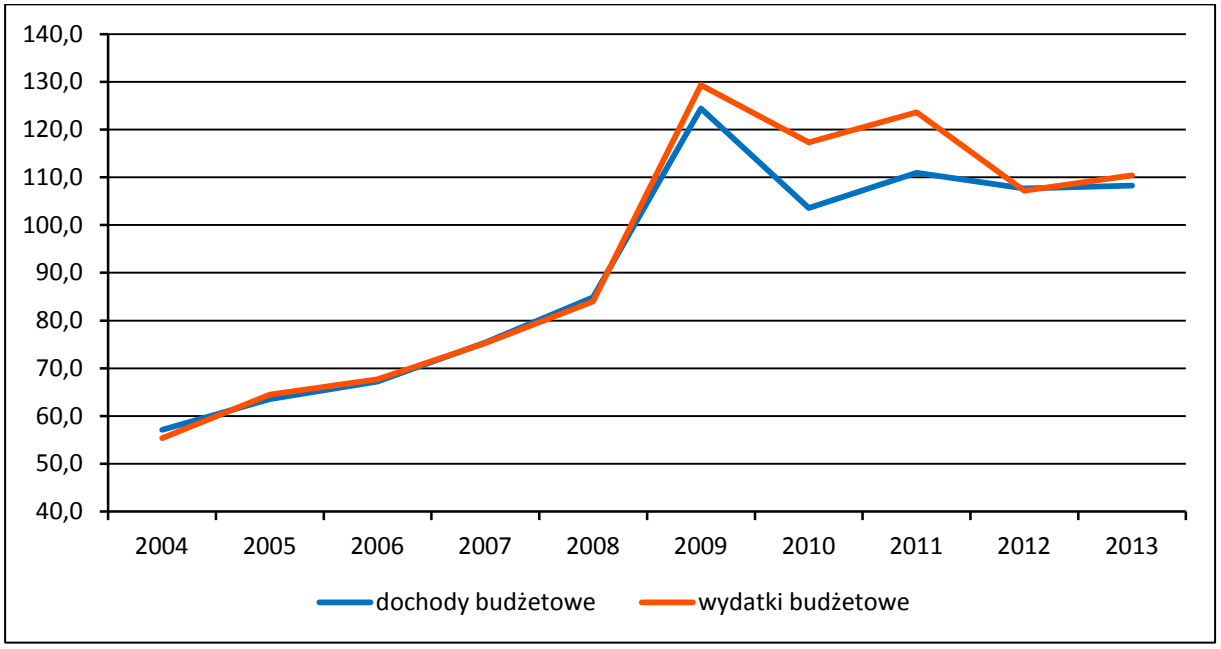
Finanse samorządowe

W 2013 roku powiat tomaszowski osiągnąłłączne dochody budżetowe w wysokości 108 279,0 tys. PLN. W tym samym czasie ogólne wydatki budżetu powiatu tomaszowskiego opiewały na kwotę 110 382,7 tys. PLN. Wobec czego na koniec 2013 roku powiat tomaszowski osiągnął ujemne saldo budżetowe (tj. deficyt budżetowy) w wysokości 2 103,8 tys. PLN [BDL GUS 2014].

Na przestrzeni okresu obejmującego lata 2004 – 2013 w powiecie tomaszowskim nastąpił wyraźny **wzrost zarówno dochodów, jak również wydatków budżetowych**. W stosunku do 2004 roku dochody powiatu tomaszowskiego uległy zwiększeniu o 89,6%. W tym samym czasie ogólne wydatki budżetowe powiatu wzrosły odpowiednio o 99,4%. Równocześnie należy zwrócić uwagę, iż w całym rozpatrywanym okresie, w powiecie tomaszowskim, przeważały budżety z deficytem budżetowym. Dodatnie saldo budżetu powiatu (tj. nadwyżkę budżetową) zaobserwowano tylko w latach: 2004, 2007, 2008 i 2012 [BDL GUS 2014].

W 2013 roku powiat tomaszowski charakteryzował się wyższą wartością dochodów oraz wydatków budżetowych w przeliczeniu na jednego obywatela (odpowiednio 903,0 PLN i 920,5 PLN) w porównaniu ze średnią dla wszystkich powiatów w Polsce, województwie łódzkim, a także podregionie piotrkowskim.

Rycina 8. Dochody i wydatki budżetowe powiatu tomaszowskiego w latach 2004 – 2013 [w mln PLN].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

W 2013 dochody własne w powiecie tomaszowskim stanowiły 32,7% jego całkowitych dochodów budżetowych. W związku z powyższym udział dochodów własnych w ogólnej strukturze wpływów budżetowych w przypadku powiatu tomaszowskiego był nieco wyższy niż przeciętnie w kraju (29,9%), kształtując się jednocześnie na poziomie zbliżonym do średniej dla województwa łódzkiego (32,6%) i podregionu piotrkowskiego (33,7%).

W strukturze wydatków budżetowych powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, największy udział miały nakłady na zadania z zakresu **oświaty i wychowania**, które stanowiły 38,7% jego całkowitych wydatków.

Sfera społeczna

Ludność i demografia

W 2013 roku **w granicach powiatu tomaszowskiego**, **zamieszkiwało** w sumie **119 759 osób.** Należy równocześnie zwrócić uwagę, iż na przestrzeni okresu obejmującego lata 2004 – 2013, w powiecie tomaszowskim odnotowano spadek ogólnej liczby mieszkańców. W **stosunku do 2004 roku l**iczba ludności powiatu tomaszowskiego **uległazmniejszeniu o 1 688 osób** (z 121 447), tj. o 1,4%.

Na przestrzeni lat 2004 – 2013, w powiecie tomaszowskim stale utrzymywało się ujemne saldo ruchu naturalnego (tj. ujemny przyrost naturalny), co oznacza, iż w każdym z rozpatrywanych lat

liczba urodzeń żywych była niższa od liczby zgonów. W 2013 roku przyrost naturalny na obszarze powiatu tomaszowskiego kształtował się na poziomie równym -3,6‰

W okresie obejmującym lata 2004 – 2013 w powiecie tomaszowskim stale utrzymywało się ujemne saldo ruchu wędrówkowego (ujemne saldo migracji), co oznacza, iż w każdym z rozpatrywanych lat liczba osób emigrujących przewyższała liczbę osób osiedlających się na obszarze powiatu. W 2013 roku saldo migracji na obszarze powiatu tomaszowskiego przyjmowało wartość -2,5‰.

Ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji w powiecie tomaszowskim przełożyły się na ujemną wartość przyrostu rzeczywistego ludności na obszarze powiatu.

W 2013 roku **wartość przyrostu rzeczywistego** mieszkańców w powiecie tomaszowskim kształtowała się na poziomie **-6,1‰**. Tym samym wskaźnik przyrostu rzeczywistego na terenie powiatu tomaszowskiego był niższy niż przeciętnie w kraju (-1,0‰), województwie łódzkim (-4,6‰), a także podregionie piotrkowskim (-3,8‰).

Tabela 1. Przyrost naturalny, saldo migracji i przyrost rzeczywisty ludności w powiecie tomaszowskim w 2013 roku [w ‰].

Jednostka terytorialna	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost rzeczywisty
powiat tomaszowski	-3,6	-2,5	-6,1

Źródło: zestawienie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

W 2013 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym (tj. poniżej 18 roku życia) stanowiły 18,2% ogółu mieszkańców powiatu tomaszowskiego. Tym samym udział analizowanej grupy wiekowej w strukturze ludności, w przypadku powiatu tomaszowskiego, kształtował się na poziomie średniej dla Polski (18,2%), osiągając jednocześnie wyższą wartość niż przeciętnie w województwie łódzkim (17,0%).

Należy również zwrócić uwagę, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się względnie wysokim udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym. W 2013 roku osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły 20,0% ogółu mieszkańców powiatu.

Dodatkowo, w latach 2004 – 2013 w powiecie tomaszowskim zaobserwowano spadek odsetka mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (z 20,7% do 18,2%) oraz produkcyjnym (z 62,6% do 61,7%), któremu towarzyszył równocześnie wyraźny wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (z 16,6% do 20,0%)..

Na podstawie przytoczonych powyżej danych statystycznych należy stwierdzić, iż powiat tomaszowski **cechuje niekorzystna struktura mieszkańców według ekonomicznych grupwieku** (wyższy od średniej krajowej udział osób w wieku produkcyjnym, niższy niż przeciętnie w Polsce odsetek ludności w wieku produkcyjnym).

Oświata i edukacja

Na terenie powiatu tomaszowskiego działa siedem publicznych szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży, są to:

- I Liceum Ogólnokształcąceim. Jarosława Dąbrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim,
- II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim,
- III Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Hojnowskiego w Tomaszowie Mazowieckim,
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. Tadeusza Kościuszki w Tomaszowie Mazowieckim,
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 im. Stanisława Staszica w Tomaszowie Mazowieckim,
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 im. Jana Pawła II w Tomaszowie Mazowieckim (na terenie szkoły działa także oddział zamiejscowy Politechniki Radomskiej, który daje możliwość dalszego kształcenie na kierunkach: transport i elektrotechnika.),
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6 w Tomaszowie Mazowieckim.

Poza publicznymi jednostkami na terenie powiatu funkcjonują także ponadgimnazjalne szkoły niepubliczne:

- Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych (ul. Spalska 5, Inowłódz),
- Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych (ul. Spalska 5, Inowłódz),
- Niepubliczne Liceum Ogólnokształcące Szkoła Mistrzostwa Sportowego Polskiego Związku Piłki Siatkowej w Spale (ul. Mościckiego 6, Spała).

W 2014 roku wskaźnik zdawalności egzaminu maturalnego w powiecie tomaszowskim osiągnął wartość 68,0%, kształtując się nieznacznie poniżej średniej dla Polski (71,0%) oraz województwa łódzkiego (71,0%). W 2014 roku najwyższym poziomem zdawalności matury odznaczało się II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie świadectwo dojrzałości uzyskało 99,0% przystępujących do egzaminu.

Innym wskaźnikiem, który mówi o efektywności nauczania dzieci i młodzieży w szkołach jest Edukacyjna Wartość Dodana (EWD). Edukacyjna Wartość Dodana dla szkół ponadgimnazjalnych jest liczona na podstawie różnicy wartości wyników uzyskiwanych przez uczniów określonej szkoły z egzaminu gimnazjalnego i wyników egzaminu maturalnego.

Wyniki wskaźnika Edukacyjnej Wartości Dodanej dla liceów znajdujących się na terenie powiatu tomaszowskiego są zbliżone zarówno dla przedmiotów humanistycznych jak i matematyczno-przyrodniczych.

Warto zwrócić uwagę, że zdecydowanie najlepszą szkołą licealną na terenie powiatu tomaszowskiego pod względem zarówno efektywności nauczania, jak również osiąganych przez uczniów wyników egzaminu maturalnego jest II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego. Według klasyfikacji EWD jest to szkoła sukcesu, w której uczniowie osiągają wysokie wyniki egzaminów, ale także istnieje wysoka efektywność nauczania.

Rozpatrując wyniki uczniów z egzaminów kończących poszczególne etapy edukacji wypada także zwrócić uwagę na rezultaty egzaminów zawodowych. W 2013 roku (w sesji letniej) do egzaminu zawodowego w powiecie tomaszowskim przystąpiło w sumie 620 uczniów (w tym 520 uczniów

techników dla młodzieży oraz 100 uczniów zasadniczych szkół zawodowych). Spośród wszystkich zdających dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe uzyskało łącznie 277 uczniów (tj. 44,7% przystępujących do egzaminu). W przypadku szkół technicznych poziom zdawalności egzaminu zawodowego kształtował się na poziomie 41,0%, z kolei w zasadniczych szkołach zawodowych wynosił 64,0%.Dodatkowo, najwyższym poziomem zdawalności egzaminu zawodowego spośród techników w powiecie tomaszowskim odznaczało się Technikum nr 2 w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 im. Stanisława Staszica, gdzie dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe uzyskało 53,6% zdających.

Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonuje również **Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Marii Grzegorzewskiej**, w ramach którego działają: szkoła podstawowa, gimnazjum oraz Zasadnicza Szkoła Zawodowa, która kształci na profilach: kucharz, stolarz oraz monter suchej zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie. W ramach tej placówki funkcjonuje także **Szkoła Przysposabiająca do Pracy**.

Na terenie powiatu działa także **Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna**, która zajmuje się diagnozą, terapią, profilaktyką, orzecznictwem i doradztwem zawodowym. Obejmuje ona swoją opieką dzieci w wieku od lat 0, do ukończenia edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych.

W Tomaszowie Mazowieckim działają także 3 oddziały zamiejscowe uczelni wyższych. Pierwszą z nich jest wspomniany wcześniej oddział zamiejscowy Politechniki Radomskiej, który oferuje studia na kierunkach transport oraz elektrotechnika w trybie zaocznym[9].

Poza tym w Tomaszowie Mazowieckim ma swoją filię Uniwersytet Łódzki, na którym można studiować na kierunkach: leśnictwo, zarządzanie oraz turystyka i rekreacja w trybie stacjonarnym oraz na kierunkach leśnictwo, administracja oraz zarządzanie w trybie niestacjonarnym. Co więcej istnieje możliwość podjęcia studiów podyplomowych na kierunku administracja[10].Również Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim posiada swoją filię na terenie miasta Tomaszowa Mazowieckiego.[11].

W tym punkcie warto także przytoczyć wyniki badania z mieszkańcami powiatu tomaszowskiego, dotyczące oceny oferty edukacyjnej regionu. Pod względem oceny oferty edukacyjnej (włączając szkoły podstawowe i ponadgimnazjalne), średnia z oceny tego aspektu (na skali 1-5, gdzie 1 oznaczało bardzo złą ocenę, 5-bardzo dobrą) wyniosła 3,78, co jest wynikiem stosunkowo wysokim.

Kultura

W ramach kultywowania tradycji regionalnych oraz lokalnych na terenie powiatu tomaszowskiego organizowanych jest wiele imprez związanych z kultura ludową. Przede wszystkim w gminach wiejskich organizowane są corocznie gminne dożynki.

[9] http://uniwersytetradom.pl/art/display_article.php?id=2235&servicename=rekrutacja.pr.radom.pl
[10] http://www.filia.uni.lodz.pl/
[11] http://www.wsbip.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=339&Itemid=427

Warto wspomnieć o tym, iż na terenie gminy Inowłódz odbywa się coroczna impreza o zasięgu ogólnopolskim: **Dożynki Prezydenckie** w miejscowości Spała. Obecnie jest to znane na całą Polskę święto ludowe, w którym biorą udział najznakomitsi przedstawiciele władz Polski[12].

Co więcej na terenie gminy Inowłódz w miejscowości Spała odbywa się także corocznie impreza pod nazwą **Hubertus Spalski**. Jest to największa impreza plenerowa o tematyce myśliwskiej oraz jeździeckiej w Polsce.

Dodatkowo na obszarze powiatu tomaszowskiego odbywa się wiele innych, regionalnych imprez związanych z kultywowaniem tradycji regionalnych, m.in.:

- Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła Ludowego w Spale
- Powiatowy Konkurs Darcia Pierza (gmina Rzeczyca),
- Powiatowe Święto Ziemniaka (gmina Inowłódz),
- Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych (gmina Czerniewice),
- Powiatowy Przegląd Zespołów Folklorystycznych "NASZA TRADYCJA" (gminy Powiatu).

Poza imprezami związanymi z kultywowaniem ludowych tradycji na terenie powiatu odbywają się także inne, równie ciekawe wydarzenia kulturalne. Na uwagę zasługują tutaj:

- Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Juliana Tuwima w Inowłodzu.
- Powiatowy Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej *Złote Łabędzie* w Rzeczycy,
- Ogólnopolski Integracyjny konkurs Piosenki „Tomaszowska Wiosna"
- Podróż do Betlejem – interaktywne widowisko świąteczne.
- Tomaszowskie Teatralia, czyli artystyczne zdarzenia sceniczne w Tomaszowie Mazowieckim,
- Ogólnopolski Przegląd Twórczości Muzycznej Osób Niepełnosprawnych „Rozśpiewana Jesień".
- Powiatowy Przegląd Strażackich Orkiestr Dętych.

Dodatkowo, jak wynika z badań CATI z mieszkańcami z terenu powiatu tomaszowskiego, pod kątem oceny oferty kulturalnej regionu, odsetek osób, które są zadowolone z tej oferty w powiecie wyniósł 28%. Ponadto, badani respondenci stosunkowo dobrze ocenili także ofertę spędzania czasu wolnego, gdzie na skali od 1 do 5, w której 1 oznaczało bardzo złą ocenę, 5-bardzo dobrą, średnia wyniosła 3,31.

Sport i rekreacja

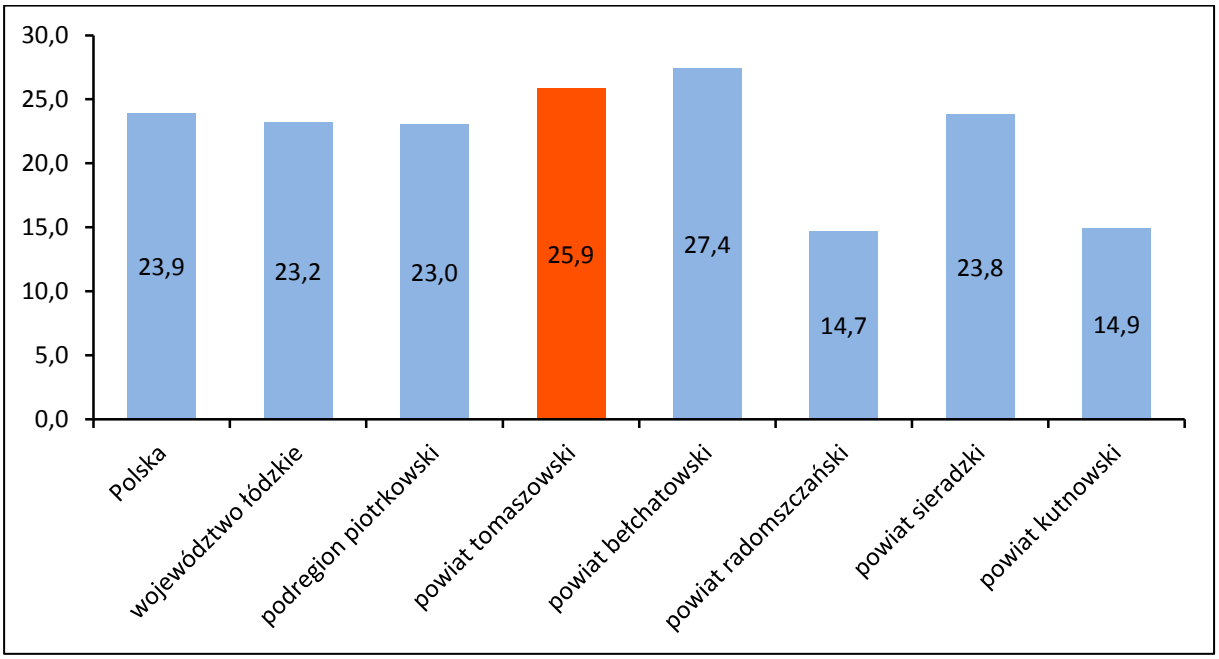
Jednym z najbardziej rozpoznawalnych kompleksów sportowo-rekreacyjnych na terenie powiatu tomaszowskiego jest **Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w miejscowości Spała** (gmina Inowłódz), będący zespołem obiektów stanowiących profesjonalną bazę treningową dla reprezentantów polskiej kadry narodowej oraz olimpijskiej kilkudziesięciu dyscyplin sportowych.

Ponadto Ośrodek Przygotowań Olimpijskich pełni rolę centrum konferencyjno-kongresowego. Ośrodek dysponuje w sumie 10 salami konferencyjno-szkoleniowymi (20 – 450 miejsc) z pełnym zapleczem multimedialnym, które umożliwiają organizacje spotkań nawet dla 1 200 uczestników.

[12] http://www.spala.pl/imprezy/dozynki/

Równocześnie Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Spale świadczy usługi z zakresu rehabilitacji i odnowy biologicznej (krioterapia i kriorehabilitacja, fizykoterapia, fizykoterapia, hydroterapia, sauna, masaże klasyczne i relaksacyjne, kinezyterapia, komnata solna).

Rycina 9. Liczba członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców w powiecie tomaszowskim na tle pozostałych jednostek terytorialnych w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Poza Ośrodkiem Przygotowań Olimpijskich w Spale, który pełni funkcje sportowo-konferencyjne o zasięgu ponadregionalnym, powiat tomaszowski dysponuje równocześnie **rozbudowaną bazą sportowo-rekreacyjną**, służącą zaspokajaniu potrzeb miejscowej społeczności, na którą składają się gminne oraz szkolne obiekty sportowe (m.in. pływalnie, stadiony i hale sportowe). Na każde 1000 mieszkańców powiatu przypadało przeciętnie 25,9 członków klubów sportowych. Tym samym powiat tomaszowski charakteryzował się nieco wyższym poziomem aktywności sportowej mieszkańców w porównaniu ze średnią dla kraju (23,9), województwa łódzkiego (23,2), a także podregionu piotrkowskiego (23,0).

Turystyka

Powiat tomaszowski (przede wszystkim zaś jego wschodnia część) charakteryzuje się **bogactwem oraz zróżnicowaniem walorów turystycznych, zarówno przyrodniczych, jak również kulturowych,** czego przejawem jest występowanie licznych terenów chronionych oraz różnorodnych obiektów zabytkowych. Wypada podkreślić, iż potencjał turystyczny powiatu został dostrzeżony również w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego. Cześć gmin wchodzących w skład powiatu (miasto Tomaszów Mazowiecki i gminy: Tomaszów Mazowiecki, Inowłódz i Rzeczyca) stanowi element szerszej przestrzeni turystyczno-rekreacyjnej regionu, którą jest Obszar Turystyczny Doliny Rzeki Pilicy. Wymieniony wyżej obszar funkcjonalny jest

jednym z trzech obszarów turystycznych dolin rzecznych, jakie wyszczególniono w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego (obok Obszaru Turystycznego Doliny Rzeki Warty i Obszaru Turystycznego Doliny Rzeki Bzury). Swoim zasięgiem obejmuje wszystkie gminy regionu położone wzdłuż doliny rzeki Pilicy.

Według stanu na koniec czerwca 2014 roku, na terenie powiatu tomaszowskiego znajdowało się w sumie 78 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Równocześnie najwięcej obiektów zabytkowych znajdowało się w granicach Tomaszowa Mazowieckiego (27 zabytków) oraz gmin: Czerniewice (10 zabytków), Ujazd (7 zabytków) i Inowłódz (7 zabytków). Należy w tym miejscu podkreślić, iż obiekty zabytkowe zlokalizowane na obszarze powiatu reprezentują różne okresy historyczne oraz style artystyczne. Pośród obiektów dziedzictwa kulturowego położonych na terenie powiatu tomaszowskiego należy wymienić:

- Zabytkowe obiekty sakralne,
- Obiekty rezydencjalne (pałace, dwory i zespoły dworskie),
- Zabytkowe budynki mieszkalne (domy, kamienice i wille),
- Zabytkowe cmentarze,
- Tereny zieleni urządzonej (parki pałacowe i dworskie, zieleń przykościelna),
- Zabytkowe budynki użyteczności publicznej,
- Zabytki techniki i obiekty przemysłowe.

Na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim 2 najstarsze zabytki zlokalizowane na terenie powiatu tomaszowskiego, a mianowicie:

- **Kościół p.w. Św. Idziego z XI – XII wieku** (gmina Inowłódz).
- **Zamek Kazimierza Wielkiego** (gmina Inowłódz).

Oprócz cennych obiektów zabytkowych, powiat tomaszowski może się również poszczycić także innymi interesującymi atrakcjami turystycznymi, wśród których należy wymienić: Tomaszowską Okrąglicę, Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, miejscowość Spała, Bunkry w Konewce, Zalew Sulejowski oraz Park edukacyjno-rozrywkowy Mikrokosmos.

Dodatkowo, jak wynika z badania ruchu turystycznego, badani turyści najczęściej odwiedzali Skansen Rzeki Pilicy, Niebieskie Źródła czy Zamek w Inowłodzu.

Bogactwo i różnorodność walorów i atrakcji turystycznych w powiecie tomaszowskim sprawiło, iż przez jego obszar przebiega wiele różnorodnych tras i szlaków turystyczno-rekreacyjnych. Wśród najważniejszych spośród nich należy wymienić w szczególności:

- Szlak Romański,
- Szlak Grunwaldzki,
- Łódzki Szlak Konny,
- Szlak kajakowy na rzece Pilicy.

Obok wyżej wymienionych szlaków turystycznych o znaczeniu europejskim, krajowych, a także regionalnym, przez obszar powiatu tomaszowskiego przebiega szereg różnych znakowanych tras turystycznych oraz oznaczone trasy rowerowe o utwardzonej nawierzchni, przy czym zdecydowania większość spośród nich znajduje się w granicach Tomaszowa Mazowieckiego[13].

[13] Źródło: *http://www.powiat-tomaszowski.pl/*

Warto także nadmienić, iż jak wynika z przytoczonych badań turystów, oferta turystyczna powiatu obejmuje swym zasięgiem głównie lokalnych mieszkańców, ponieważ większość osób odwiedzających powiat(59%) to mieszkańcy województwa łódzkiego.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na terenie powiatu tomaszowskiego, w 2013 roku, funkcjonowało łącznie 30 turystycznych obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania (w tym 12 obiektów hotelowych), które posiadały w sumie 1 980 miejsc noclegowych (w tym 582 miejsca w obiektach hotelowych). Wypada w tym miejscu odnotować, iż w latach 2004 – 2013, na obszarze powiatu tomaszowskiego, miał miejsce wyraźny spadek liczby miejsc noclegowych oferowanych do dyspozycji dla turystów. W stosunku do 2004 roku liczba miejsc noclegowych zmniejszyła się o 440, tj. o 18,2%. Trzeba równocześnie podkreślić, iż jest to tendencja odwrotna w stosunku do trendu obserwowanego w skali kraju i województwa łódzkiego, gdzie w analizowanym okresie liczba miejsc w obiektach zbiorowego zakwaterowania zwiększyła się odpowiednio o 16,2% oraz 49,9%. Potwierdzają to również wyniki badania ruchu turystycznego, **gdzie spośród wszystkich aspektów oferty turystycznej powiatu, najgorzej została oceniona baza noclegowa oraz baza gastronomiczna** (średnie ocen na skali 1-5 wyniosły kolejno 3,83 i 3,86).

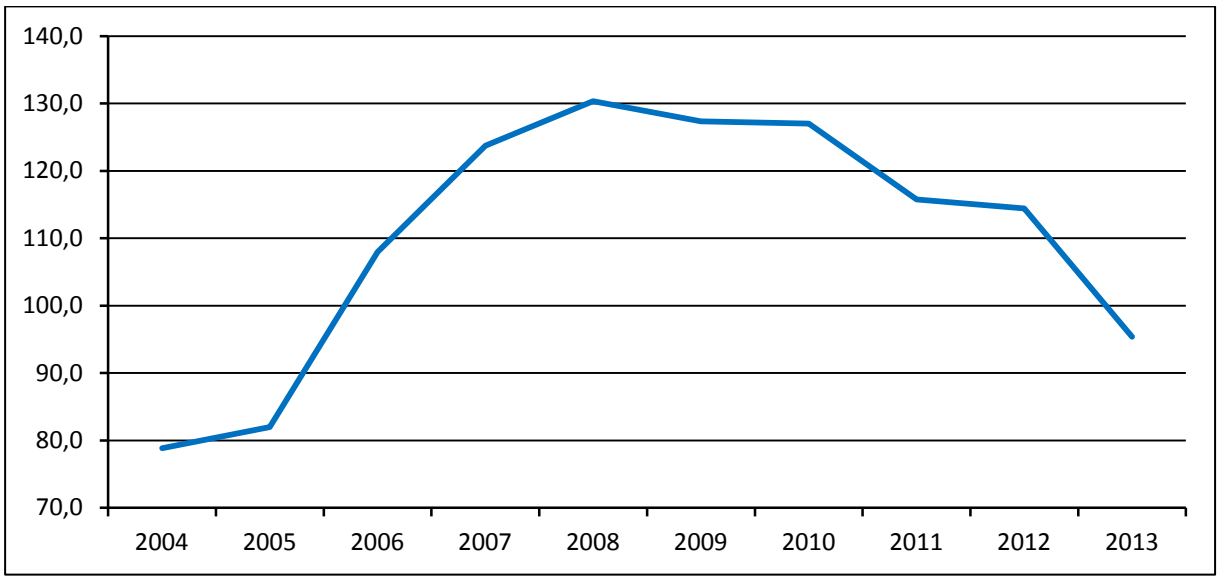
Pomimo bardzo wyraźnego spadku ilości miejsc oferowanych turystom w obiektach zbiorowego zakwaterowania, jaki zaobserwowano w latach 2004 – 2013, **powiat tomaszowski w dalszym ciągu cechuje się bardzo wysoką dostępnością miejsc noclegowych** na tle pozostałych porównywanych jednostek terytorialnych.

W 2013 roku na każdy 1000 ludności powiatu przypadało przeciętnie 16,5 miejsc noclegowych. W związku z powyższym wskaźnik dostępności miejsc noclegowych w powiecie tomaszowskim kształtował się nieznacznie poniżej średniej dla Polski (17,7), osiągając jednocześnie zdecydowanie wyższą wartość niż w województwie łódzkim (9,4) oraz podregionie piotrkowskim (11,1). Mimo widocznego spadku liczby turystów, jaki miał miejsce w latach 2008 – 2013, obszar powiatu tomaszowskiego w dalszym ciągu cechuje się ponadprzeciętną koncentracją ruchu turystycznego w skali wszystkich porównywanych jednostek terytorialnych. W 2013 roku na każdy 1000 ludności powiatu tomaszowskiego przypadało przeciętnie 795,3 turystów korzystających z noclegów.

Poza rejestrowanymi przez BDL GUS obiektami noclegowymi, bazę noclegową w powiecie tomaszowskim tworzą przede wszystkim liczne gospodarstwa agroturystyczne i kwatery prywatne. Na terenie powiatu tomaszowskiego utworzono Stowarzyszenie Wsi Agroturystycznych Regionu Doliny Pilicy i Zalewu Sulejowskiego. Do Stowarzyszenia należy 12 gospodarstw agroturystycznych, w tym 11 z terenu powiatu tomaszowskiego i 1 z powiatu piotrkowskiego. W zdecydowanej większości gospodarstwa te znajdują się w gminach wiejskich: Tomaszów Mazowiecki i Inowłódz. Gospodarstwa agroturystyczne położone są na terenach leśnych, nad Zalewem Sulejowskim i w sąsiedztwie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Zdecydowana większość gospodarstw agroturystycznych mieści się w budynkach mieszkalnych, całorocznych lub sezonowych, poza tym infrastruktura turystyczna obejmuje domki letniskowe. Gospodarstwa wyposażone są w aneksy kuchenne (w zdecydowanej większości), w niewielu z nich dostępna jest usługa wyżywienia. Dla gości udostępniane są również place zabaw, miejsca na ognisko/grill, jadalnie czy tereny rekreacyjne należące bezpośrednio do właścicieli gospodarstwa, jak ogrody czy sady.

Należy w tym miejscy zauważyć, że informacja turystyczna dotycząca gospodarstw agroturystycznych dostępna w sieci internetowej wymaga ujednolicenia. Baza informacji o gospodarstwach agroturystycznych w powiecie tomaszowskim dostępna jest na stronie internetowej powiatu tomaszowskiego oraz na stronie internetowej Łódzkiego Centrum Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach. Zawarte tam informacje różnią się od siebie, m.in. w punktach dotyczących sezonowej dostępności obiektów noclegowych, liczby dostępnych pokoi i miejsc noclegowych, możliwości wyżywienia na miejscu w gospodarstwie agroturystycznym.

Rycina 10. Liczba turystów (korzystających z noclegów) na obszarze powiatu tomaszowskiego w latach 2004 – 2013 [w tys. osób].

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Ochrona zdrowia i opieka medyczna

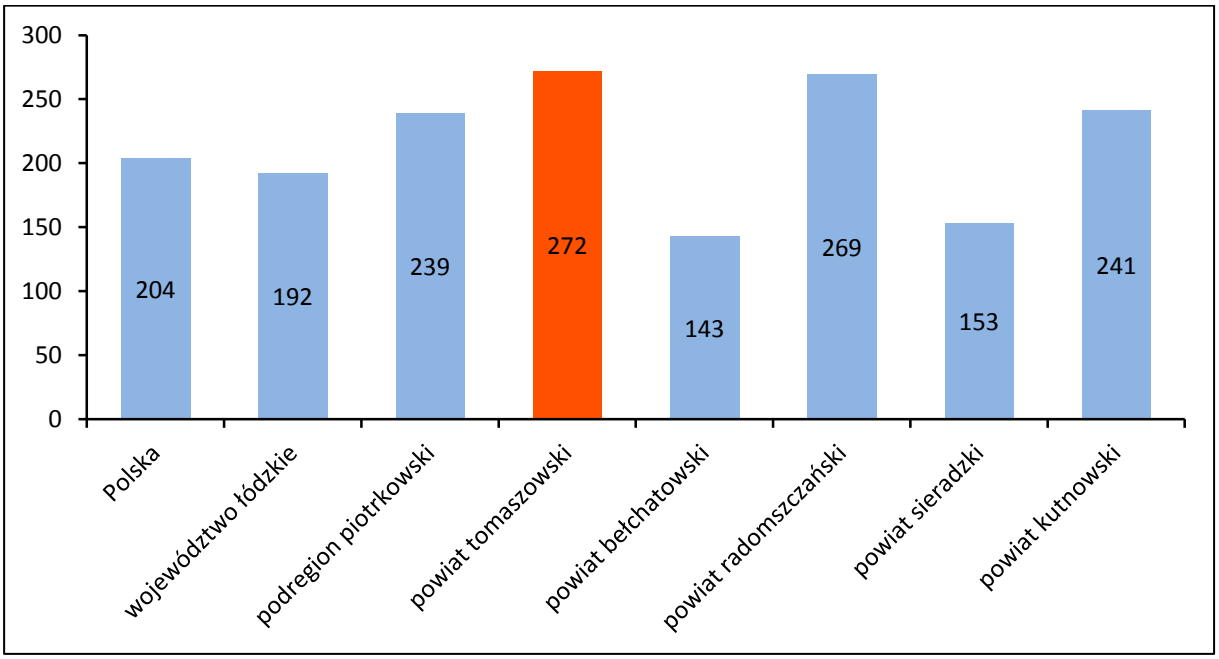
Podstawową jednostką, która świadczy usługi ochrony zdrowia oraz opieki medycznej w zakresie lecznictwa szpitalnego na terenie powiatu tomaszowskiego jest **Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.** (przy ul. Jana Pawła II 35 w Tomaszowie Mazowieckim). W ramach szpitala funkcjonują następujące jednostki organizacyjne: oddział anestezjologii i intensywnej terapii; oddział chirurgiczny; oddział chirurgii urazowo-ortopedycznej; oddział chorób wewnętrznych; oddział ginekologiczno-położniczy; oddział neurologiczny; oddział noworodkowy; oddział obserwacyjno-zakaźny; oddział otolaryngologiczny; oddział pediatryczny; oddział psychiatryczny; oddział rehabilitacyjny; pododdział urologiczny; blok operacyjny; zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy; szpitalny oddział ratunkowy; ratownictwo medyczne; Centrum Kardiologii Allenort, zakład diagnostyki laboratoryjnej; pracownia RTG; stacja dializ[14].Ponadto w ramach Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. funkcjonuje 18 specjalistycznych poradni lekarskich.

W 2013 roku Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. posiadało w sumie 442 łóżek szpitalnych dla pacjentów. Równocześnie na jedno łóżko w tomaszowskim szpitalu powiatowym przypadało przeciętnie 272 mieszkańców powiatu tomaszowskiego. W związku z powyższym należy

[14] Źródło: *http://www.szpitalwtomaszowie.pl*

odnotować, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się względnie niskim stopniem dostępności do usług ochrony zdrowia w zakresie lecznictwa zamkniętego.

Rycina 11. Liczba mieszkańców przypadających na 1 łóżko w szpitalach ogólnych na obszarze powiatu tomaszowskiego na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Zasięg usług ochrony zdrowia i opieki medycznej, świadczonych przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia wykracza poza obszar powiatu tomaszowskiego. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, iż oddział neurologiczny funkcjonujący w strukturach tomaszowskiego szpitala obejmuje leczeniem również mieszkańców powiatów opoczyńskiego i rawskiego[15].

Warto także zwrócić uwagę na stałą poprawę dostępności oraz jakości usług ochrony zdrowia i opieki medycznej, świadczonych przez Tomaszowskie Centrum Zdrowia. Powiat Tomaszowski charakteryzuje się bardzo wysoką aktywnością w zakresie pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych na rozwój i rozbudowę Tomaszowskiego Centrum Zdrowia. W latach 2004 – 2013 w Tomaszowskim Centrum Zdrowia zrealizowano szereg przedsięwzięć współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej. W efekcie realizacji powyższych projektów utworzono Szpitalny Oddział Ratunkowy, zakupiono ambulanse wraz z niezbędnym wyposażeniem, utworzono centrum diagnostyki obrazowej, zmodernizowano system energetyczny szpitala, a także zakupiono sprzęt medyczny. Warto również odnotować, iż przy tomaszowskim szpitalu powstało nowoczesne Centrum Diagnostyki i Terapii Onkologicznej.

[15] Źródło: *http://www.szpitalwtomaszowie.pl*

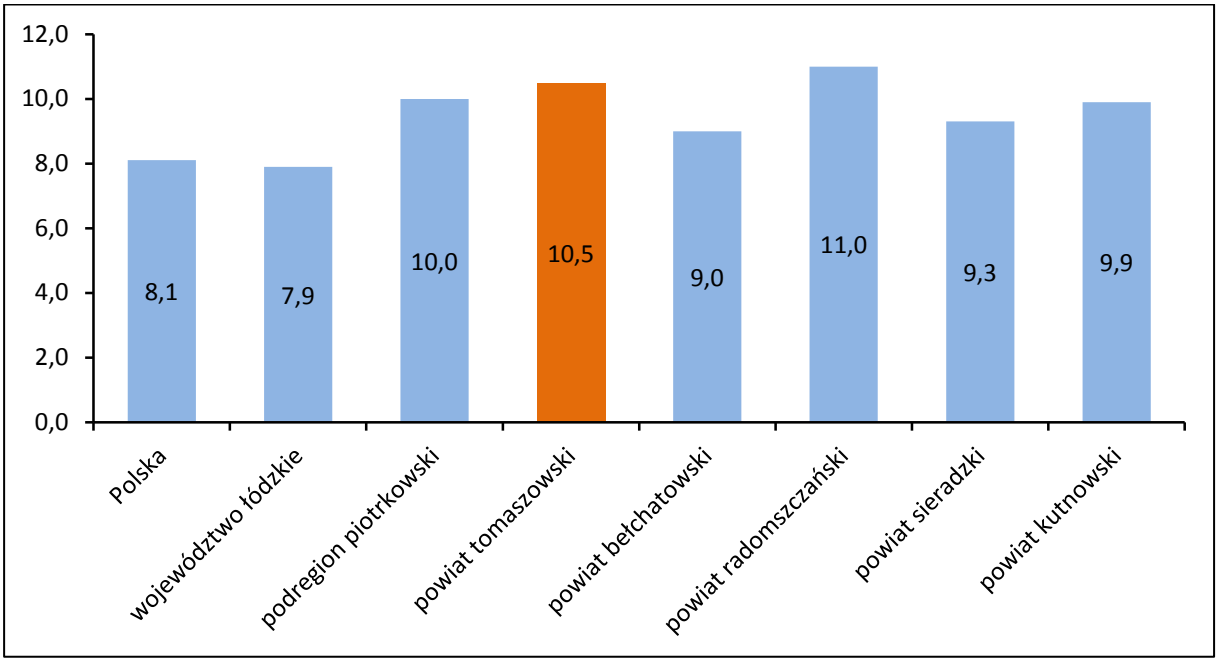
Pomoc społeczna

Na terenie powiatu tomaszowskiego zadania z zakresu pomocy społecznej realizują następujące powiatowe jednostki organizacyjne:

- Dom Pomocy Społecznej nr 1 w Tomaszowie Mazowieckim.
- Dom Pomocy Społecznej nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim.
- Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi.
- Dom Dziecka.
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Mazowieckim.

Należy zaznaczyć, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się wysoką skalą występowania negatywnych zjawisk i problemów społecznych. W 2012 roku na terenie powiatu tomaszowskiego **ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej korzystało w sumie 12 634 mieszkańców,** którzy stanowili 10,5% ogółu jego ludności.

Rycina 12. Odsetek mieszkańców korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej na terenie powiatu tomaszowskiego na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2012 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

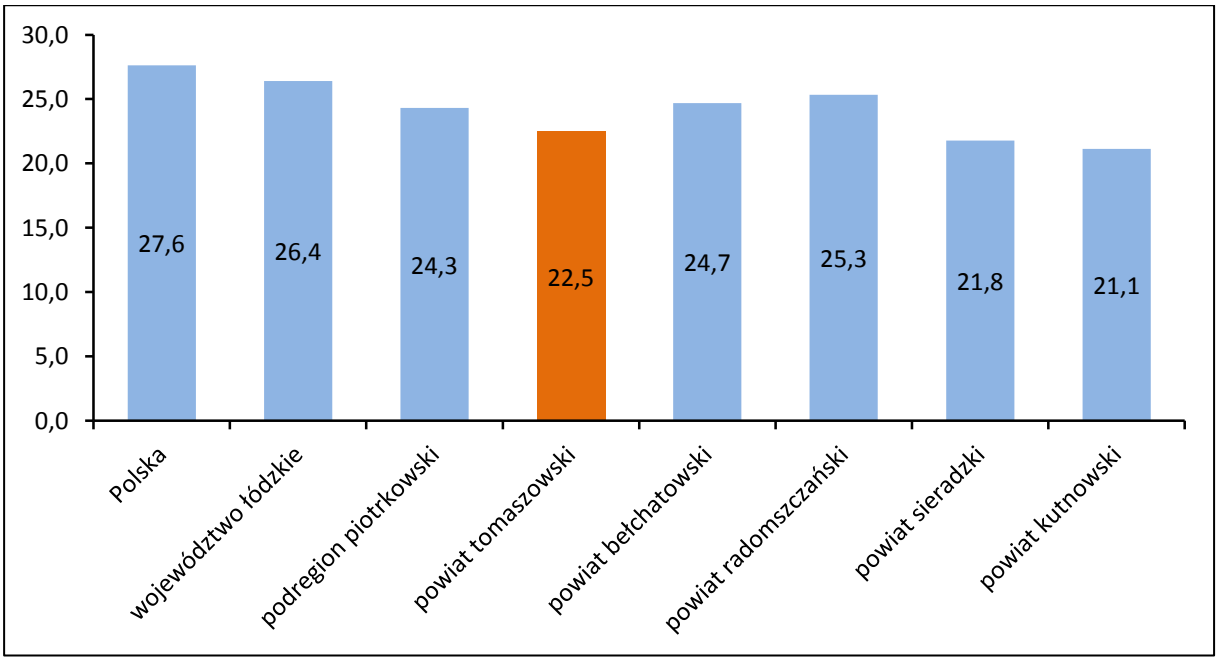
Bezpieczeństwo publiczne

Podstawową jednostką odpowiedzialną za ochronę bezpieczeństwa oraz porządku publicznego w powiecie tomaszowskim jest Komenda Powiatowa Policji w Tomaszowie Mazowieckim (przy ul. Oskara Lange 44). Równocześnie w ramach struktury Komendy Powiatowej Policji funkcjonują 2 komisariaty Policji (w Czerniewicach i Rokicinach) oraz 3 punkty przyjęć interesantów

(w Zawadzie, Inowłodzu i Smardzewicach)[16]. Równocześnie działania funkcjonariuszy Policji w zakresie ochrony porządku publicznego na terenie stolicy powiatu wspierane są przez działalność straży miejskiej.

W 2013 roku w granicach administracyjnych powiatu tomaszowskiego popełniono w sumie 2 693 przestępstw (przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych), Ponadto należy odnotować, iż powiat tomaszowski charakteryzuje się nieco mniejszym odsetkiem przestępstw o charakterze kryminalnym (65,8%) w porównaniu ze średnią dla Polski (66,9%), a także województwa łódzkiego (70,0%).

Rycina 13. Wskaźnik przestępczości (ilość przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) na terenie powiatu tomaszowskiego na tle porównywanych jednostek terytorialnych w 2013 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS 2014

Powiat tomaszowski cechuje się **wysokim poziomem bezpieczeństwapublicznego** (tj. niskim poziomem zagrożenia przestępczością) w porównaniu do innych jednostek samorządu terytorialnego. W 2013 roku na terenie powiatu tomaszowskiego **liczba stwierdzonych przestępstw w przeliczeniu na 1000 osób kształtowała się na poziomie 22,5**.

Z punktu widzenia poziomu bezpieczeństwa publicznego niezwykle ważną rolę odgrywa również ochrona przeciwpożarowa oraz przeciwdziałanie i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych, jak również technicznych. Ustawowe zadania w tym zakresie na obszarze powiatu tomaszowskiego wykonuje Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Tomaszowie Mazowieckim.

[16] Źródło: *http://www.tomaszow-mazowiecki.policja.gov.pl*

Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców

W 2013 roku w granicach powiatu tomaszowskiego funkcjonowało w sumie 282 różnego rodzaju organizacje pozarządowe (w tym 19 fundacji, a także 263 stowarzyszeń i organizacji społecznych), a wiec na każdy 1000 mieszkańców powiatu tomaszowskiego przypadało przeciętnie 2,4 organizacje pozarządowe. W związku z powyższym powiat tomaszowski charakteryzuje się niższą aktywnością sektora pozarządowego w porównaniu ze średnią dla Polski (3,2), a także województwa łódzkiego (3,0).

Obok aktywności społecznej, niezwykle ważnym czynnikiem rozwoju poszczególnych jednostek terytorialnych, jest również poziom aktywności obywatelskiej ich mieszkańców, który zazwyczaj obrazuje się przez frekwencję wyborczą. Pod względem partycypacji mieszkańców w wyborach ogólnokrajowych (zarówno prezydenckich, jak również parlamentarnych), powiat tomaszowski nie odbiega znacząco od średniej dla Polski i województwa łódzkiego. Niemniej jednak należy odnotować, iż na tle kraju oraz regionu, powiat tomaszowski charakteryzuje się wyraźnie wyższą frekwencją mieszkańców w wyborach samorządowych [PKW 2014].

2.2. Analiza SWOT dla Powiatu Tomaszowskiego

Poniżej zaprezentowano wyniki analizy SWOT dla Powiatu Tomaszowskiego. Analiza została dokonana przy wykorzystaniu wyników badań i analiz wykonanych w ramach projektu. Propozycje wskazań silny i słabych stron oraz szans i zagrożeń zostały zagregowane do trzech głównych obszarów:

- Sfera przestrzenna;
- Sfera gospodarcza;
- Sfera społeczna.

Sfera przestrzenna	
Silne strony	**Słabe strony**
– zróżnicowanie przestrzenno-funkcjonalne gmin tworzących powiat tomaszowski, które stanowić może podstawę dla wielofunkcyjnego i wielokierunkowego rozwoju społeczno-gospodarczego całego obszaru; – położenie na terenie powiatu miasta Tomaszów Mazowiecki, będącego jednym z największych ośrodków miejskich województwa łódzkiego i jednym z głównych centrów gospodarczych oraz usługowo-handlowych w regionie; – korzystne położenie powiatu na: – przebiegu dróg o znaczeniu krajowym oraz regionalnym – lokalizacja powiatu na trasie drogi ekspresowej S8, drogi	– brak bezpośrednich powiązań dalekobieżnych w pasażerskim ruchu kolejowym, łączących miejscowości powiatu z najważniejszymi ośrodkami w kraju i regionie – występowanie zagrożenia powodziowego w dolinach rzek przepływających przez obszar powiatu, w szczególności podczas dużych opadów atmosferycznych i przy gwałtownych spływach wód roztopowych – zanieczyszczenie wód Zalewu Sulejowskiego, uniemożliwiające pełne wykorzystanie jego potencjału dla celów rozwoju turystyki oraz sportu i rekreacji; – niezadowalający stan zaawansowania procesu planowania przestrzennego w granicach powiatu (w 2012 roku odsetek

krajowej nr 48, a także czterech dróg wojewódzkich: nr 713, nr 715, nr 716, nr 726; – na przebiegu linii kolejowych o znaczeniu krajowym (na trasie linii kolejowej nr 25 (Łódź Kaliska) i linii nr 22 (Tomaszów Maz. – Radom); – korzystne umiejscowienie/położenie powiatu w relatywnie niedalekiej odległości od węzłów autostradowych, w tym punktów krzyżowania się istniejących i planowanych dróg szybkiego ruchu, takich jak np.: węzeł Łódź Północ (skrzyżowanie autostrady A1 oraz autostrady A2), węzeł Łódź Południe (skrzyżowanie autostrady A1 i drogi ekspresowej S8) czy węzeł Piotrków Trybunalski (skrzyżowanie autostrady A1 i drogi ekspresowej S8); – położenie powiatu w relatywnie niedalekiej odległości od regionalnego portu lotniczego Łódź-Lublinek oraz centralnego portu lotniczego Warszawa-Okęcie; – wybitne bogactwo i zróżnicowanie elementów środowiska przyrodniczego powiatu, jak również urozmaicony krajobraz naturalny (krajobraz dolinny, krajobraz leśny); – występowanie licznych złóż surowców naturalnych, w szczególności niezwykle bogatych złóż surowców skalnych (m.in. surowce szklarskie, surowce ilaste ceramiki budowlanej, piaski formierskie, kruszywa naturalne, kamienie drogowe i budowlane); – wysoki poziom bioróżnorodności terenu powiatu (występowanie cennych pod względem przyrodniczym ekosystemów leśnych, łąkowych, polnych i torfowisko-wych); – bardzo wysoki poziom lesistości terenu powiatu (w 2013 roku kompleksy leśne zajmowały 31,1% ogólnej powierzchni powiatu); – występowanie licznych obszarów	powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powiecie wynosił jedynie 24,2%); – względnie niski poziom dostępności systemu dróg powiatowych (względnie niska gęstość sieci dróg powiatowych w 2012 roku – 37,8 km / 100 km^2); – niedostateczny poziom rozwoju (rozbudowy) systemu odprowadzania oraz oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych w stosunku do istniejącej infrastruktury wodociągowej na obszarze powiatu (względnie niski odsetek mieszkańców korzystających z czynnej sieci kanalizacyjnej w 2012 roku – 54,0%, bardzo niski udział mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków w 2013 roku – 49,4%); – bardzo wyraźne dysproporcje w zakresie poziomu dostępności mieszkańców do systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych między terenami miejskimi (Tomaszów Mazowiecki) i obszarami wiejskimi powiatu (w 2012 roku z sieci kanalizacyjnej korzystało 82,1% mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego i jedynie 23,2% ludności gmin wiejskich powiatu; w 2013 roku oczyszczalnie ścieków obsługiwały 66,7% ludności miasta Tomaszów Mazowiecki i jedynie 29,0% mieszkańców gmin wiejskich powiatu); – brak infrastruktury kanalizacyjnej na obszarze gmin Rzeczyca i Budziszewice; – niewielka przepustowość oczyszczalni ścieków na terenach wiejskich powiatu (od 110 m^3/dobę w gminie Tomaszów Mazowiecki do 1000 m^3/dobę w gminie Lubochnia); – postępujący spadek liczby mieszkań oddawanych do użytku w latach 2008 – 2013 – względnie niewielki poziom natężenia budownictwa mieszkaniowego na terenie powiatu (względnie niewielka liczba

chronionych (parki krajobrazowe, rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne, a także obszary włączone do sieci Natura 2000) – dobry stan techniczny dróg powiatowych (względnie wysoki odsetek dróg powiatowych o nawierzchni twardej ulepszonej w 2012 roku – 93,8%); – systematyczna poprawa jakości dróg powiatowych – rozbudowa oraz modernizacja dróg powiatowych przy wsparciu funduszy europejskich w latach 2004 – 2013 (przebudowa ciągu dróg powiatowych Inowłódz – Konewka – Lubochnia – Ujazd, przebudowa ulic: Legionów, Pod Grotami i Nagórzyckiej na terenie Tomaszowa Mazowieckiego); – względnie wysoki poziom dostępności tras rowerowych na obszarze powiatu (względnie wysoka gęstość ścieżek rowerowych w 2013 roku – 2,9 km / 100 km^2); – względnie wysoki poziom dostępności mieszkańców powiatu do systemu zaopatrzenia w wodę (względnie wysoki odsetek mieszkańców powiatu korzystających z czynnej sieci wodociągowej w 2012 roku – 87,1%) – umiarkowanie wysokie tempo rozwoju systemu odprowadzania ścieków na terenie powiatu (wzrost długości czynnej sieci kanalizacyjnej w latach 2004 – 2012 o 48,3%); – widoczna poprawa poziomu dostępności mieszkańców do infrastruktury odprowadzania ścieków bytowo-gospodarczych (wzrost liczby ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w latach 2004 – 2012 o 11,7%); – aktywność władz samorządowych gmin powiatu tomaszowskiego w zakresie rozbudowy i modernizacji infrastruktury komunalnej - realizacja projektów incestycyjnych w obszarze gospodarki wod.-kan.	mieszkań oddawanych do użytkowania w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 2,4);

współfinansowanych ze środków europejskich w latach 2004 – 2013 (modernizacja oczyszczalni ścieków oraz skanalizowanie części aglomeracji Tomaszowa Maz., budowa wodociągu Rzeczyca – Sadykierz oraz modernizacja stacji uzdatniania wody w Sadykierzu, rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej i deszczowej w Tomaszowie Maz., budowa kanalizacji sanitarnej w m. Czerniewice, budowa kanalizacji sanitarnej w m.: Brenica, Olszowiec, Lubochnia Dworska i Małecz) – wysoki poziom dostępności zasobów mieszkaniowych w powiecie (względnie duża liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2012 roku – 372,1);	
Szanse	**Zagrożenia**
– bliskość Łodzi oraz Warszawy może mieć pozytywny charakter na rozwój powiatu i przejawiać się poprzez efekty rozprzestrzeniania się rozwoju z obszarów centralnych w kierunku terenów sąsiadujących (m.in. napływ nowych mieszkańców czy napływ kapitału prywatnego w postaci inwestycji gospodarczych); – procesy suburbanizacyjne i wiążące się z nimi korzyści w postaci napływu nowych mieszkańców, nowych podmiotów gospodarczych i nowych inwestycji na tereny podmiejskie; – rosnąca świadomośćmieszkańców w zakresie konieczności dbania o środowisko naturalne; – dostępność funduszy zewnętrznych (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) na rozbudowę infrastruktury komunalnej w tym wodno-kanalizacyjnej i przyjaznej, infrastruktury środowiskowej, transportowej; – rozwój infrastruktury sprzyjającej ochronie środowiska (oczyszczalnie ścieków, sieci kanalizacji, ujęcia wody o dobrej jakości, gospodarka odpadami); — wzrost zainteresowania turystów	– możliwy negatywny wpływ Łodzi oraz Warszawy na rozwój powiatu, który może przejawiać się poprzez efekty wymywania rozwoju z terenów pozametropolitalnych w kierunku obszarów centralnych (m.in. relokacja firm bądź też długotrwała oraz selektywna emigracja ludzi młodych, wykształconych i bardziej przedsiębiorczych – ryzyko trwałego zaburzenia struktur demograficznych); – tworzenie i rozwój konkurencyjnych regionów turystycznych opartych na podobnych walorach przyrodniczych (obszary leśne, zasoby wodne) i turystyce aktywnej (m.in. spływy kajakowe) np. rzeka Nida, Warta; – potencjalne zagrożenie powodziowe na rzece Pilicy; – obostrzenia w inwestycjach wynikające z położenia w zasięgu obszarów Natura 2000; — postępujące procesy depopulacyjne w województwie łódzkim i odpływ młodych, wykształconych osób; – brak kontynuacji w polityce rozwoju, dominują działania operacyjne – brak myślenia strategicznego, w dłuższej perspektywie czasowej. Prowadzenie polityki rozwoju w cyklu wyborczym –

aktywnym wypoczynkiem połączonym z rekreacją i uprawianiem sportów; — bogacenie się społeczeństwa co przekłada się na częstsze wyjazdy, kilka razy do roku oraz wyjazdy weekendowe; – możliwość pozyskania środków zewnętrznych na rozwój turystyki (fundusze UE – PO RPW, PROW, PO KL, RPO; fundusze szwajcarskie, fundusze norweskie); – Wskazanie obszaru Doliny Rzeki Pilicy jako Obszaru Strategicznej Interwencji w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020; – planowane działania w zakresie rozbudowy Portu Lotniczego w Łodzi; – planowane utworzenie drogi ekspresowej S74 łączącej Łódź z Kielcami wiodącej przez Tomaszów Mazowiecki; – inteligentne systemy transportowe – integracja i koordynacja różnych form transportu publicznego; – rozwój obszaru zgodny z koncepcją zrównoważonego rozwoju; – współpraca międzygminna w zakresie tworzenia spójnej, kompleksowej infrastruktury transportowej,	pracownicy administracji uzależnieni od wyników wyborów lokalnych. Zmiana władzy wiąże się ze zmianami na kluczowych stanowiskach w administracji samorządowej; – procesy suburbanizacyjne i wiążące się z nimi konsekwencje w postaci zwiększonej presji na infrastrukturę (konieczność jej rozbudowy) i środowisko, zmian przestrzennych oraz funkcjonalnych gmin podmiejskich; – wzrost kosztów rozwoju infrastruktury transportu publicznego m.in.: poprzez coraz bardziej rygorystyczne standardy emisyjności; – opóźnienie, istotna zmiana trasy lub zaniechanie budowy drogi ekspresowej S74;

Sfera gospodarcza	
Silne strony	**Słabe strony**
– względnie wysoki udział małych oraz średnich przedsiębiorstw w strukturze podmiotów prowadzących działalność na obszarze powiatu; – zróżnicowana struktura branżowa lokalnej gospodarki; – wielokierunkowa specjalizacja miejscowej gospodarki (specjalizacja gospodarcza obszaru powiatu opiera się na sześciu zasadniczych filarach: przemysł ceramiczno-budowlany, wydobywanie surowców skalnych, przemysł drzewny i meblarski oraz papierniczy, przetwórstwo rolno-spożywcze, przemysł chemiczny, a także	– położenie powiatu poza granicami głównego układu gospodarczego województwa, jakim jest Łódzki Obszar Metropolitalny, będący terenem o największej koncentracji działalności gospodarczych w skali regionu; – względnie niski poziom atrakcyjności inwestycyjnej terenu powiatu (umiejącowienie poza głównym układem gospodarczym województwa, niedostateczny poziom zaawansowania procesu planowania przestrzennego – niewielki udział powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, brak kompleksowych rozwiązań w

przemysł elektromaszynowy; dopełnieniem podstawowego profilu gospodarczego terenu powiatu są: przemysł włókienniczy i odzieżowy, przemysł metalowy oraz budownictwo); – położenie części gmin powiatu tomaszowskiego (miasto Tomaszów Mazowiecki i gminy: Tomaszów Mazowiecki, Ujazd, Lubochnia, Inowłódz) w granicach Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki (obszaru funkcjonalnego o największej koncentracji przemysłu materiałów budowlanych w skali całego województwa łódzkiego); – funkcjonowanie w granicach powiatu 2 podstref Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (na obszarze miasta Tomaszów Mazowiecki oraz gminy Ujazd), będących instrumentami przyciągającymi inwestorów zewnętrznych; – funkcjonowanie na obszarze powiatu największej w Polsce kopalni piasków kwarcowych (Tomaszowskie Kopalnie Surowców Mineralnych „Biała Góra" Sp. z o.o.); – funkcjonowanie na terenie powiatu producentów znanych marek, m.in.: Paradyż Sp. z o.o. (produkcja płytek ceramicznych), Euroglas Polska Sp. z o.o. (produkcja szkła), FritoLay Poland Sp. z o. o. (produkcja artykułów spożywczych), Mesgo Polska Sp. z o.o. (produkcja tworzyw sztucznych oraz wyrobów gumowych), SicherBautechnik Sp. z o. o. (produkcja chemii budowlanej), Wagran Sp. z o.o. (produkcja zlewów granitowych); – funkcjonowanie w granicach powiatu 2 grup producentów rolnych, tj.: PERFEKT DRÓB Sp. z o.o. (hodowla drobiu i produkcja mięsa drobiowego)oraz FARMEX Sp. z o.o. (hodowla drobiu i produkcja mięsa drobiowego), będących zrzeszeniami współpracujących ze sobą rolników, których celem jest poprawa	zakresie gospodarki wodno-ściekowej – niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury odbioru oraz oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych); – wyraźny spadek liczby firm funkcjonujących na terenie powiatu w latach 2004 – 2013 (spadek liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na przestrzeni lat 2004 – 2013 o 13,3%); – wyraźnie niższy niż przeciętnie w kraju oraz województwie poziom przedsiębiorczości na terenie powiatu (względnie niewielka liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 77,0); – wyraźne dysproporcje w zakresie poziomu przedsiębiorczości między obszarami miejskimi (Tomaszów Mazowiecki) i terenami wiejskimi powiatu (w 2013 roku na każdy 1000 osób w Tomaszowie Mazowieckim przypadało średnio 84,9 podmiotów gospodarczych, z kolei w przypadku gmin wiejskich na każdy 1000 ludności przypadało przeciętnie 67,6 firm); – wyraźnie niższy niż przeciętnie w kraju i regionie poziom przedsiębiorczości mieszkańców na obszarze powiatu (względnie niewielka liczba osób fizycznych prowadzących własną działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 61,0); – bardzo niska przeciętna wielkość gospodarstw rolnych na obszarze powiatu (w 2010 roku średnia powierzchnia jednego gospodarstwa rolnego na terenie powiatu wynosiła 5,4 ha); – rozdrobniona struktura agrarna gospodarstwrolnych na terenie powiatu (względnie niski udział gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 10,0 ha w 2010 roku – 11,6%); – wysoka skala występowania problemu bezrobocia w granicach powiatu (bardzo wysoka stopa bezrobocia rejestrowanego

efektywności produkcji rolnej; – wyraźny spadek liczby osób pozostających bez zatrudnienia w latach 2004 – 2013 (spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2004 – 2013 o 5 012 osób, tj. o 37,6%); – niższy niż przeciętnie w Polsce oraz województwie łódzkim odsetek kobiet w strukturze osób pozostających bez pracy (w 2013 roku kobiety stanowiły 46,9% ogółu bezrobotnych w powiecie tomaszowskim); – relatywnie niewielka skala problemu bezrobocia wśród osób młodych (w 2013 roku osoby poniżej 25 roku życia stanowiły 16,1% ogółu pozostających bez zatrudnienia w granicach powiatu tomaszowskiego, podczas gdy przeciętnie w Polsce ich udział kształtował się na poziomie 18,6%); – relatywnie niewielka skala problemu bezrobocia wśród osób z wykształceniem wyższym (w 2013 roku osoby legitymujące się wykształceniem wyższym stanowiły 9,7% całkowitej liczby bezrobotnych w powiecie tomaszowskim, podczas gdy średnio w Polsce ich udział kształtował się na poziomie 12,0%); – względnie niewielki odsetek osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy w ogólnej strukturze bezrogotnych (w 2013 roku osoby pozostające bez pracy dłużej niż 12 miesięcy stanowiły 33,5% całkowitej liczby bezrobotnych w powiecie tomaszowskim, podczas gdy przeciętnie w kraju i województwie łódzkim ich udział wynosił odpowiednio 38,3% i 41,0%); – realizacja przez Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim licznych projektów oraz programów, współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2004 – 2013, ukierunkowanych zarówno na przeciwdziałanie zjawisku bezrobocia i aktywizacji ekonomicznej ludności, jak	w 2013 roku – 17,9%) – względnie wysoka skala problemu bezrobocia wśród osób charakteryzujących się niskim poziomem wykształcenia (w 2013 roku bezrobotni posiadający wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz wykształcenie gimnazjalne i niższe stanowili 58,1% ogółu pozostających bez zatrudnienia w powiecie tomaszowskim, podczas gdy przeciętnie w Polsce ich udział w strukturze bezrobotnych kształtował się na poziomie 55,4%); – względnie wysoka skala bezrobocia wśród osób posiadających wieloletnie doświadczenie zawodowe (w 2013 roku osoby o stażu pracy powyżej 5 lat stanowiły 50,3% ogólnej liczby bezrobotnych w powiecie tomaszowskim, podczas gdy przeciętnie w Polsce ich odsetek wynosił 43,8%, zaś w województwie łódzkim kształtował się na poziomie 48,4%); – przewaga budżetów samorządu powiatu z deficytem budżetowym w okresie długoletnim (w latach 2004 – 2013 budżety z nadwyżką budżetową uchwalono jedynie w latach: 2004, 2007, 2008 i 2012).

– również podniesieniu kompetencji i umiejętności pracowników urzędu (m.in. cykl projektów pn. *Nawigator*); – wyższy niż przeciętnie w Polsce oraz województwie łódzkim poziom dochodów, a także wydatków budżetowych samorządu powiatu w przeliczeniu na jedną osobę (w 2013 roku dochody budżetowe powiatu tomaszowskiego w przeliczeniu na jedną osobę osiągnęły wartość 903,0 PLN, natomiast wydatki budżetowe w przeliczeniu na jednego obywatela kształtowały się na poziomie 920,5 PLN)	
Szanse	**Zagrożenia**
– dostępność funduszy zewnętrznych (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) na działania wspierające rozpoczynanie działalności gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy, wprowadzanie innowacji (produktowych, procesowych, organizacyjnych); – rosnąca świadomość konsumentów w zakresie ekologicznej żywności i innych ekologicznych produktów; – możliwość realizacji inwestycji w formule publiczno-prywatnej; – powstawanie centrów logistycznych w pobliżu ważnych węzłów komunikacyjnych (rozwój transportu spedycyjno-logistycznego); – procesy dywersyfikacji działalności rolniczej; – poprawa współpracy między sektorem biznesu, samorządami instytucjami otoczenia biznesu oraz jednostkami naukowymi (uczelnie wyższe); – możliwość tworzenia klastrów; – wykorzystanie mechanizmów partnerstwa publiczno-prywatnego dla rozwoju ważnych inwestycji gospodarczych; – wykorzystanie potencjałów do rozwoju nowych branż gospodarki (transport, logistyka, srebrna gospodarka).	– odpływ młodych, aktywnych mieszkańców powiatu w kierunku dwóch pobliskich metropolii – warszawska i łódzka; – wpływ kryzysów politycznych (np. konflikt na Ukrainie) na kondycję podmiotów gospodarczych; – rosnące wymogi środowiskowe w stosunku do realizowanych inwestycji; – słaba stabilność dochodów mieszkańców – dorywcze prace na tzw. umowy śmieciowe co przekłada się na spadające wpływy z podatków;

– dostęp do rynków międzynarodowych;	

Sfera społeczna	
Silne strony	**Słabe strony**
– względnie wysoki potencjał ludnościowy powiatu (119 759 mieszkańców w 2013 r.); – bogata i zróżnicowana oferta edukacyjna na poziomie ponadgimnazjalnym; – dostępność do usług edukacyjnych w zakresie szkolnictwa wyższego – funkcjonowanie na obszarze powiatu oddziałów zamiejscowych oraz filii uczelni wyższych (filia Uniwersytetu Łódzkiego w Tomaszowie Mazowieckim, Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Politechniki Radomskiej w Tomaszowie Mazowieckim, Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim funkcjonujący w granicach Tomaszowa Mazowieckiego); – bardzo wysoki poziom zdawalności egzaminu maturalnego w liceach ogólnokształcących dla młodzieży funkcjonujących w powiecie (w 2014 roku wskaźnik zdawalności egzaminu maturalnego w przypadku 3 liceów ogólnokształcących powiatu tomaszowskiego wynosił powyżej 85,0%: II LO im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim – 99,0%, I LO im. Jarosława Dąbrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim – 96,0%, III LO im. płk. Stanisława Hojnowskiego w Tomaszowie Mazowieckim – 88,0%); – poprawa jakości usług edukacyjnych w powiecie poprzez realizację projektów ze środków europejskich w ramach realizacji polityki spójności w latach 2004 – 2013z zakresu: – rozbudowy i modernizacji infrastruktury szkół ponadgimnazjalnych, (kompleksowa termomodernizacja budynków ZSP nr 1 w Tomaszowie Maz., rozbudowa kompleksu Dydaktykcznego w ZSP nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim);	– systematycznie postępujący proces depopulacji obszaru powiatu (spadek liczby ludności powiatu w latach 2004 – 2013 o 1 688 osób, czyli o 1,4%); – stale utrzymujące się niekorzystne trendy demograficzne (ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji), skutkujące ujemną wartością przyrostu rzeczywistego ludności na obszarze powiatu (- 6,1‰ w 2013 roku); – wyższy niż przeciętnie w Polsce odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (w 2013 roku udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym w powiecie tomaszowskim wynosił 20,0%, podczas gdy przeciętnie w kraju kształtował się na poziomie 18,4%); – systematycznie postępujący proces starzenia się ludności – wzrost odsetka mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (z 16,6% w 2004 roku do 20,0% w 2013 roku) przy jednoczesnym spadku udziału mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (z 20,7% w 2004 roku do 18,2% w 2013 roku); – niekorzystna relacja pomiędzy poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności – wyższa niż przeciętnie w kraju liczba mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób wieku produkcyjnym (62,0), wyższa niż przeciętnie w Polsce liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym (110,1), wyższa niż przeciętnie w kraju liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (32,5); – nieco niższy niż przeciętnie w Polsce oraz województwie łódzkim poziom dostępności do usług wychowania przedszkolnego (nieco niższy niż

– doskonalenia kadr systemu oświaty, usprawniania zarządzania systemem oświaty, a także wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży; – bogata oraz zróżnicowana oferta usług kulturalnych (funkcjonowanie na terenie powiatu licznych instytucji kultury świadczących szeroki zakres usług kulturalnych); – organizacja na terenie powiaturóżnorodnych cyklicznych imprez i wydarzeń kulturalnych o znaczeniu (zasięgu) powiatowym, regionalnym i krajowym (m.in. Dożynki Prezydenckie w Spale, Hubertus Spalski, Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła Ludowego); – bogactwo oraz zróżnicowanie dziedzictwa kulturowego, tak materialnego (liczne obiekty zabytkowe), jak i duchowego (liczne imprezy o charakterze kulturowym, kultywowanie miejscowych tradycji i obrzędów, funkcjonowanie wielu zespołów folklorystycznych oraz kół gospodyń wiejskich) – działania samorządu powiatu wspierające aktywność kulturalną mieszkańców, zwłaszcza w zakresie zachowania i kultywowania kultury ludowej oraz lokalnych tradycji i obrzędów – organizacja licznych imprez i konkursów powiatowych służących ochronie oraz promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego (np. Powiatowy Przegląd Strażackich Orkiestr Dętych, Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych w Czerniewicach, Powiatowy Konkurs Ubijania Masła w Lubochni, Powiatowe Miodobranie w Żelechlinku, Powiatowe Święto Ziemniaka w Inowłodzu, Powiatowy Konkurs Palm i Pisanek Wielkanocnych w Będkowie, Powiatowe Sobótki w Smardzewicach, Powiatowy Konkurs Darcia Pierza w Rzeczycy oraz Powiatowy Konkurs Kiszenia Kapusty w Budziszewicach); – wyższy niż przeciętnie w kraju oraz województwie łódzkim poziom aktywności sportowej mieszkańców (względnie	przeciętnie w kraju i regionie odsetek dzieci w wieku 3 – 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym – 72,1%); – niedostosowanie oferty usług edukacyjnych na poziomie ponadgimnazjalnym do potrzeb lokalnego rynku pracy (zwłaszcza pod kątem rozwoju Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki); – niższy niż przeciętnie w kraju oraz województwie łódzkim poziom zdawalności egzaminu maturalnego w szkołach ponadgimnazjalnych powiatu (w 2014 roku poziom zdawalności egzaminu maturalnego w powiecie tomaszowskim wynosił 68,0% podczas gdy przeciętnie w Polsce i województwie łódzkim osiągnął wartość odpowiednio 71,0%). Na takie wyniki mają jednak wpływ stosunkowo słabe wyniki szkół zawodowych w powiecie. – systematycznie słabnące natężenie ruchu turystycznego w powiecie począwszy od 2008 roku (spadek liczby turystów korzystających z noclegów na terenie powiatu w latach 2008 – 2013 o 34 965 osób, tj. o 26,8%); – niski poziom dostępności mieszkańców do usług ochrony zdrowia oraz opieki medycznej w zakresie lecznictwa szpitalnego (wysoka liczba mieszkańców powiatu przypadających na jedno łóżko w szpitalach ogólnych w 2012 roku – 272); – względnie wysoka skala występowania różnorodnych problemów społecznych na terenie powiatu (relatywnie wysoki odsetek mieszkańców powiatu korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w 2012 roku – 10,5%); – względnie niski poziom aktywności społecznej mieszkańców (względnie niewielka liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1000 ludności powiatu w 2013 roku – 2,4);

duża ilość członków klubów sportowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2012 roku – 25,9); – bardzo wysoka atrakcyjność turystyczna powiatu tomaszowskiego, na którą składają się zarówno walory turystyczne (wybitne bogactwo i zróżnicowanie elementów środowiska naturalnego oraz materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego), jak również istniejący poziom zagospodarowania turystycznego (liczne szlaki turystyczne, bogata oraz zróżnicowana baza noclegowo-gastronomiczna) – możliwość rozwoju wielu różnych form i rodzajów turystyki (m.in. form turystyki poznawczej, turystyki wypoczynkowej, turystyki kwalifikowanej i turystyki biznesowej); – występowanie w granicach powiatu szeroko rozpoznawanych atrakcji turystycznych (np. miejscowość Spała, Zalew Sulejowski, Tomaszowska Okręglica), jak również produktów turystycznych wyróżnionych przez Polską Organizację Turystyczną (Skansen Rzeki Pilicy, Bunkry w Konewce); – wysoka dostępność miejsc noclegowych na terenie powiatu (bardzo wysoka ilość miejsc noclegowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 16,5); – ponadprzeciętna w skali kraju oraz regionu koncentracja ruchu turystycznego w granicach powiatu (bardzo duża liczba turystów korzystających z noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 795,3); – względnie wysoki poziom dostępności zróżnicowanych usług ochrony zdrowia oraz opieki medycznej (funkcjonowanie w granicachpowiatu szpitala oraz 66 przychodni lekarskich); – wysoki poziom dostępności mieszkańców powiatu do usług ochrony zdrowia oraz opieki medycznej w zakresie lecznictwa otwartego (niewielka liczba ludności przypadającej na jedną przychodnię	– niska lokata powiatu tomaszowskiego w zakresie wartości Lokalnego Wskaźnika Rozwoju Społecznego na tle Polski (ang. *Local Human Development Index*, LHDI) – w 2010 roku pod względem osiągniętej wartości miernika LHDI powiat tomaszowski uplasował się dopiero na 251 miejscu wśród wszystkich powiatów i miast na prawach powiatu w Polsce (spadek z 235 lokaty w 2007 roku), zajmując równocześnie 13 pozycję wśród powiatów oraz miast na prawach powiatu w województwie łódzkim;

lekarską w 2013 roku – 1 815 osób); – wysoki poziom dostępności mieszkańców powiatu do usług aptecznych (niewielka liczba mieszkańców przypadających na jedną aptekę ogólnodostępną lub jeden punkt apteczny w 2013 roku – 2 785 osób) – poprawa dostępności oraz jakości usług ochrony zdrowia i opieki medycznej w zakresie lecznictwa szpitalnego w powiecie – rozbudowa oraz modernizacja szpitala powiatowego (Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o.) przy wsparciu ze strony środków europejskich w latach 2004 – 2013 (utworzenie Szpitalnego Oddziału Ratunkowego, zakup ambulansów wraz z niezbędnym wyposażeniem, utworzenie centrum diagnostyki obrazowej, zakup sprzętu medycznego, modernizacja systemu energetycznego); – względnie wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego w powiecie – względnie niewielkie zagrożenie przestępczością (relatywnie niska liczba przestępstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2013 roku – 22,5); – względnie wysoki poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego w powiecie (względnie niska liczba wypadków drogowych w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców w 2013 roku – 12,9); – wyższa niż średnio w Polsce i województwie łódzkim frekwencja mieszkańców w wyborach samorządowych;	
Szanse	**Zagrożenia**
– wzrost znaczenia idei partycypacji społecznej w polityce rozwoju lokalnego; – wzrost aktywności i organizowania się społeczeństwa wokół różnego typu kwestii istotnych z punktu widzenia małych społeczności (np. nowe inwestycje, ochrona środowiska, bezpieczeństwo); – wzrost świadomości społecznej dotyczącej zrównoważonego rozwoju;	– proces depopulacji województwa łódzkiego oraz postępujące starzenie się mieszkańców; – niż demograficzny; – malejący przyrost naturalny co powoduje zmiany w strukturze ludności według wieku, systematyczny wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym a to przekłada się na zwiększenie potrzeb w zakresie opieki geriatrycznej, paliatywnej

– rosnąca popularność programów edukacji prozdrowotnej i proekologicznej w przedszkolach i szkołach; – zwrócenie uwagi na rewitalizacje w sferze społecznej – droga w utrzymaniu infrastruktura nie przekłada się na realną zmianę społeczną i gospodarczą; – dostępność funduszy zewnętrznych (Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) na działania z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej; – łatwość podróżowania, poznawania nowych trendów, doświadczeń i kultur innych krajów (swoboda przemieszczania się w UE); – rozwój nowych sposobów komunikacji (twitter, aplikacje na smartfony, facebook) – zanikanie bezpośrednich kontaktów; – moda na e-learning; – cyfryzacja szkół - E-dzienniki; E-podręczniki; – upowszechnianie idei uczenia przez całe życie; – wzrost popularności szkolnictwa zawodowego i technicznego szczególnie w odniesieniu do kluczowych branż gospodarczych OF; – poprawa jakości i dostosowanie infrastruktury kształcenia do potrzeb rynku pracy i lokalnych przedsiębiorstw;	oraz zmniejszanie się liczby płatników na ochronę zdrowia; – zmiana stylu życia (zbyt długi czas pracy rodziców, za mało czasu poświęcanego dzieciom, przeciążamy dzieci dodatkowymi zajęciami); – adaptowanie nowego stylu życia, kultury pracy itp. do polskich realiów – oczekiwanie podobnych standardów świadczenia usług publicznych jak na Zachodzie; – migracja młodzieży, związana z edukacją i poszukiwaniem pracy; – roszczeniowość społeczeństwa – postawa oczekiwania, że państwo rozwiąże wszystkie problemy, bierność; – procesy suburbanizacyjne i wiążące się z nimi potencjalne konflikty społeczne spowodowane napływem nowych mieszkańców z miast przyzwyczajonych do innego stylu życia; – wysoka konkurencyjność dużych ośrodków metropolitalnych: Łodzi oraz Warszawy, widoczna w odpływie kapitału ludzkiego;

Cześć III. Strategiczna

Część III. strategiczna prezentuje wypracowane w szerokim procesie społecznym fundamentalne założenia dla rozwoju Powiatu Tomaszowskiego tj. wizję i misję rozwoju, obszary strategicznego rozwoju (domeny strategiczne) oraz priorytety rozwojowe, których realizacja przyczyni się do bardziej efektywnego wykorzystania potencjałów i zdynamizowania rozwoju powiatu. W proces wypracowywania poniższych zapisów strategicznych włączono szerokie grono władz samorządowych, przedstawicieli środowiska gospodarczego, społecznego, edukacyjnego, kulturowego oraz mieszkańców powiatu.

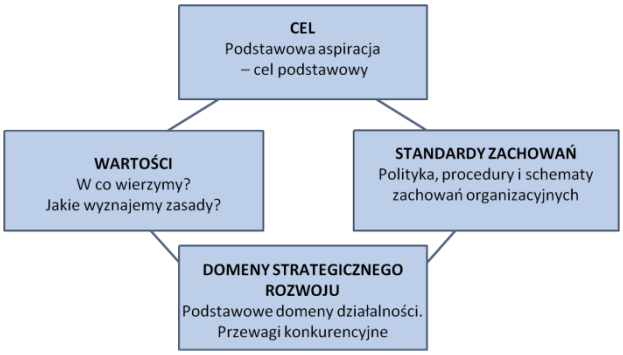
3.1 Misja rozwoju Powiatu Tomaszowskiego

Myślenie orozwoju powiatu i planowanie działań mających nacelu zapewnienie optymalnych warunków dlapostępu ekonomiczno-społecznego wymaga uzyskania nawstępie odpowiedzi napodstawowe pytania: *po co torobimy icojest naszą aspiracją? Jakie sąobszary, wktórych chcemy skoncentrować swoje wysiłki? Woparciu ojakie wartości działamy? Jakie standardy prowadzenia polityki rozwoju sądlanas istotne?* Pytania te odnoszą się wrównym stopniu dofirm, instytucji publicznych, jak iorganizacji pozarządowych zastanawiających się nad swoim rozwojem, aodpowiedź na nieokreśla się najogólniej jako opis Misji lub precyzyjniej - poczucie Misji (ang. *sens of mission*).

W tymwłaśnie duchu wypracowana została misja rozwoju Powiatu Tomaszowskiego, która zgodnie zwykorzystanym wprocesie strategicznym modelem Ashridge złożona jest zczterech elementów:

- **główny cel** – zasadnicza aspiracja rozwoju;
- **domeny strategicznego rozwoju** – podstawowe obszary prowadzenia polityki rozwoju;
- **wartości** – istotne zpunktu widzenia rozwoju powiatu wartości, tow cowierzymy;
- **standardy zachowań organizacyjnych** – procedury, polityki ischematy działania.

Tak skonstruowaną misję rozwoju Powiatu Tomaszowskiego, choć złożoną z czterech elementów, należy postrzegać i odczytywać jako integralną całość. Misja w modelu Ashridge to zatem zarówno główny cel wyznaczający zasadniczy kierunek dążeń, domeny strategicznego rozwoju – wskazujące obszary koncentracji wysiłków, jak i wartości oraz standardy zachowań, które towarzyszą procesowi wyboru i realizacji zadań, wpisujących się w główne kierunki rozwoju.

Wtakim ujęciu misja stanowi „rdzeń" dokumentu Strategii, który kolejno wypełniany iuszczegółowiany jest poprzez zapisy celów strategicznych, operacyjnych orazpropozycji zadań.

Czteroelementowa misja rozwoju Powiatu Tomaszowskiego przedstawiona jest poniżej

Misja Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego według modelu Ashridge

CEL

Wypromowanie walorów turystycznych powiatu, zwłaszcza perspektywicznego, markowego produktu Dolina rzeki Pilicy jako znaczącego ponadregionalnego ośrodka turystycznego będącego atrakcją rekreacyjno-wypoczynkową głównie dla aglomeracji łódzkiej i warszawskiej.

Zbudowanie trwałego wizerunku powiatu silnego gospodarczo szczególnie w branżach związanych z lokalnymi zasobami tj. branżą ceramiczno-budowlaną, przetwórstwem rolno-spożywczym oraz przemysłem drzewno-meblarskim. Podejmowane są działania w celu **zwiększenia aktywności zawodowej mieszkańców powiatu oraz rozwoju przedsiębiorczości**. Służy temu coraz lepsze dopasowanie oferty szkolnictwa ponadgimnazjalnego do potrzeb lokalnego rynku pracy i współpraca środowiska edukacyjnego z przedsiębiorcami. Inicjowana i rozwijana jest całościowa oferta kształcenia przez całe życie, podnosząca znacząco jakość życia mieszkańców powiatu.

Powiat dąży do wewnętrznego zharmonizowania rozwoju między innymi poprzez **lepszą komunikację publiczną i rozwiązania transportowe między gminami a Tomaszowem Mazowieckim** oraz **wzmocnieniem wizerunku stolicy powiatu,** a także do zbudowania **lepszych powiązań transportowych z siecią dróg krajowych oraz w obrębie korytarzy europejskich.**

WARTOŚCI

1. Otwartość na współpracę.
2. Wiedza i edukacja – chęć, potrzeba rozwoju.
3. „Uczenie przez całe życie".
4. Dbałość o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe, tradycje.
5. Rodzina – jej rozwój i stworzenie godnych warunków do życia.
6. Bezpieczeństwo i stabilność pracy.

STANDARDY ZACHOWAŃ

1. Współpraca wielosektorowa (sektor publiczny, społeczny, gospodarczy oraz mieszkańcy) na wielu płaszczyznach/obszarach. Angażowanie przedsiębiorców i organizacji pozarządowych w działania rozwojowe, przełamywanie zobojętnienia na sprawy publiczne.
2. Rozwój powiatu odbywa się w sposób zrównoważony, z poszanowaniem środowiska naturalnego i krajobrazu oraz w oparciu o racjonalną gospodarkę przestrzenną.
3. W myśleniu i w działaniach służących rozwojowi powiatu stosowane są również mechanizmy partnerstwa publiczno-prywatnego.
4. Włączanie społeczeństwa w dbałość o dobro lokalne.
5. Szukanie tego co nas łączy a nie tego co nas dzieli – ważna jest kategoria dobra wspólnego.
6. Działanie w oparciu o przejrzyste i jasne zasady, które są znane także mieszkańcom i przedsiębiorcom.
7. W rozwiązywaniu problemów i podejmowaniu ważnych decyzji stosowane są zasady dialogu społecznego.
8. Nowe technologie wykorzystywane są do współpracy na rzecz wspólnego rozwoju.
9. Profesjonalne i sprawne zarządzanie powiatem.

DOMENY STRATEGICZNEGO ROZWOJU

1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu.
2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego.
3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska.
4. Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych.

3.2. Domeny strategicznego rozwoju Powiatu Tomaszowskiego

Rozwój Powiatu Tomaszowskiego w perspektywie 2020 roku programowany jest w ramach czterech głównych obszarów strategicznego rozwoju (domeny strategiczne) tj.:

- Domena 1: Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców;
- Domena 2: Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego;
- Domena 3: Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska;
- Domena 4: Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych.

Wyznaczają one zasadnicze priorytety rozwoju powiatu oraz wskazują najważniejsze kierunki, w jakich powinny koncentrować się podejmowane przez władze powiatu,we współpracy z sektorem biznesu, organizacjami społecznymi czy mieszkańcami,działania strategiczne. W dalszej części rozdziału zaprezentowane zostaną uzgodnione podczas prac warsztatowych i konsultacji społecznych opisy pożądanych stanów docelowych (poziom wizji) dla każdego ze wskazanych obszarów strategicznego rozwoju powiatu.

Domena 1:
Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu

Opis pożądanego stanu docelowego:

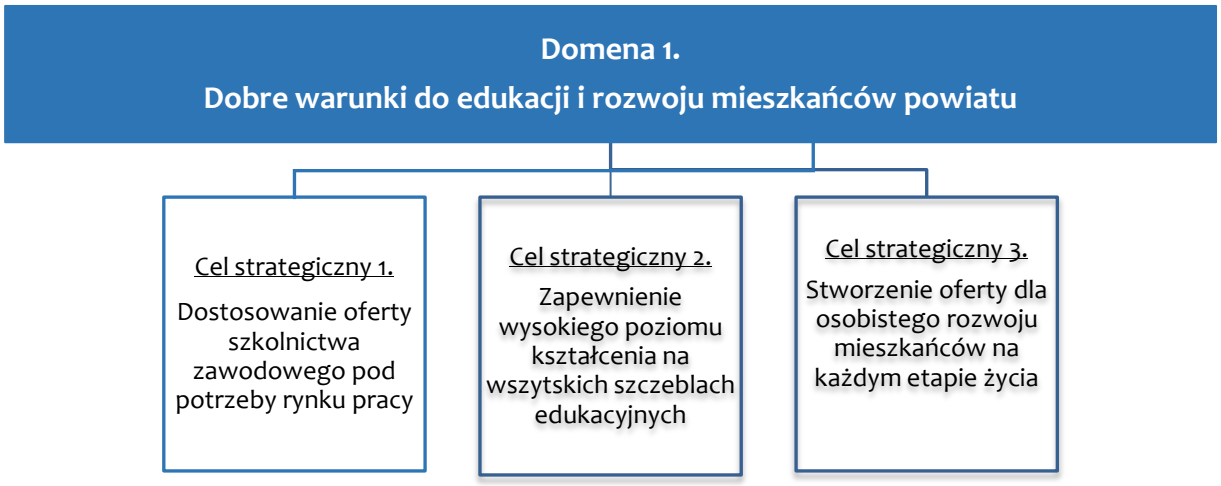
Głównym dążeniem w ramach pierwszego obszaru strategicznego rozwoju jest zbudowanie optymalnych warunków do zaspokojenia na wysokim poziomie potrzeb edukacyjnych i rozwojowych swoich mieszkańców. Pożądany stan docelowy koncentruje się na następujących obszarach, w których powinny następować wskazane kierunki zmian:

- Powiat tomaszowski posiada wysokiej jakości ofertę edukacyjną (zarówno w zakresie praktycznego podejścia do nauczania, przygotowania do kontynuacji kształcenia na najlepszych uczelniach w kraju, jak i kompetencji kadr oraz nowoczesności sprzętu). Oferta ta dostosowana jest do potrzeb rynku pracy zapewniając młodym mieszkańcom realne szanse na łatwe odnalezienie się na rynku pracy i zachowanie długiej aktywności zawodowej.
- Kształtowanie oferty edukacyjnej w powiecie odbywa się przy silnym skorelowaniu z stale obserwowaną sytuacją rynku pracy (nie tylko w skali lokalnej, ale także regionalnej) i opiera się o wykorzystanie pogłębionych, panelowych analiz i badań tego rynku pod kątem możliwych kierunków kształcenia, potrzeb pracodawców a także realizowanych i planowanych inwestycji gospodarczych. Szkoły, placówki edukacyjne, instytucje rynku pracy i samorząd współpracują z pracodawcami, w wyniku czego zapewniona jest możliwość dostosowania działań edukacyjnych i weryfikacja polityki kształcenia do potrzeb lokalnej gospodarki powiatu. Obustronna, dobrze funkcjonująca współpraca opiera się na sprawnie działającej komunikacji pomiędzy sektorem biznesu, edukacji i samorządu, co przejawia się m.in. w bieżącej informacji zwrotnej od pracodawców w zakresie ich oczekiwań, wspólnym

dialogu czy organizacji zajęć praktycznych w zakładach pracy czy staży dla nauczycieli zawodu.

- W powiecie funkcjonuje powszechnie dostępny system doradztwa edukacyjno-zawodowego co najmniej od poziomu gimnazjum, pozwalający każdemu uczniowi zweryfikować własne predyspozycje zawodowe, poszerzyć wiedzę o rynku pracy, przyszłości w zawodach, czy też skorzystać z wysokiej jakości usług doradztwa zawodowego zawierającego także elementy doradztwa edukacyjnego i psychologicznego. Dzięki objęciu systemowym doradztwem młodych mieszkańców powiatu uzyskują oni zobiektywizowaną wiedzą o rynku pracy i potrafią bardziej świadomie kształtować własną ścieżkę edukacyjno-zawodową.
- W powiecie dba się o stały rozwój jakości w edukacji, który zapewniony jest m.in. poprzez: dobrze przygotowaną i stale rozwijającą się kompetencyjnie kadrę pedagogiczną, unowocześnianie sprzętu techno-dydaktycznego wykorzystywanego w edukacji, dostosowanie bazy kształcenia praktycznego do zaplecza technologicznego wykorzystywanego na rynku, większe wykorzystanie środków zewnętrznych na podniesienie jakości bazy dydaktycznej, oferty zajęć, metod nauczania; oraz większą dostępność i stopień wykorzystania narzędzi informatycznych w edukacji.
- Funkcjonuje w pełni dostępna i zróżnicowana oferta placówek edukacyjnych i instytucji działających w obszarze rozwoju, stawiających na wspieranie rozwoju indywidualnych zainteresowań mieszkańców powiatu w każdym wieku. Rozbudowany system wysokiej jakości szkoleń i kursów dostosowany jest do dobrze zdiagnozowanych potrzeb regionalnej gospodarki oraz indywidualnych potrzeb mieszkańców i daje możliwość szybkiego przekwalifikowania zawodowego lub podniesienia i rozwoju umiejętności i kompetencji zgodnie z tendencjami jakie obserwowalne są na rynku.

Poniższy wykres przedstawia siatkę celów strategicznych w ramach Domeny 1.

Szczegółowy opis celów strategicznych, operacyjnych i szczegółowych zadań do realizacji został zawarty w kolejnym rozdziale.

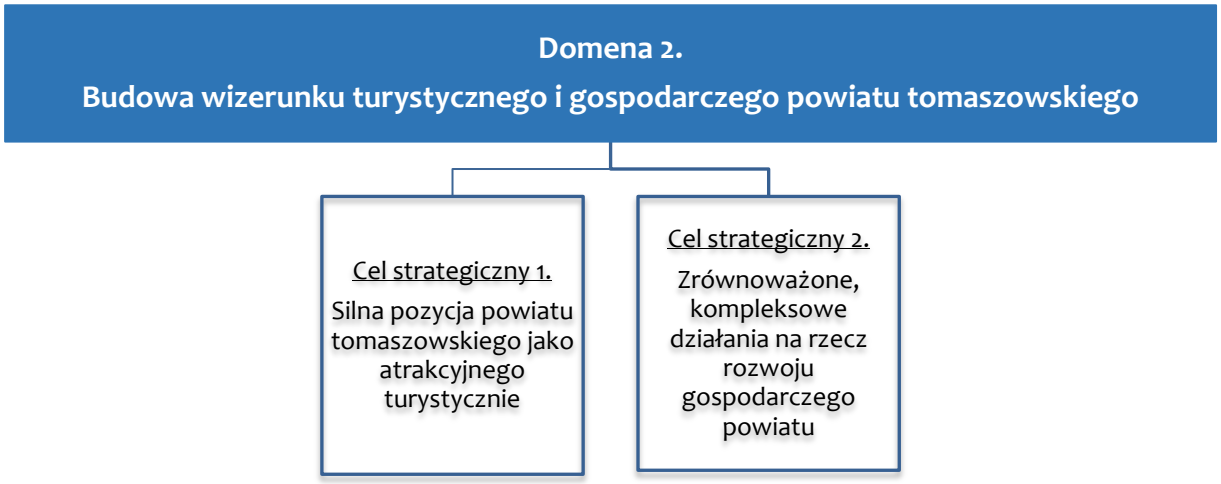
Domena 2:
Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego

Opis pożądanego stanu docelowego:

W ramach domeny główną aspiracją rozwojową będzie dążenie do zbudowania silnej pozycji powiatu tomaszowskiego w regionie w odniesieniu do dwóch fundamentalnych obszarów wzrostu: turystyczno-rekreacyjnym oraz gospodarczym. Pożądane zmiany powinny nastąpić w następujących aspektach:

- Powiat tomaszowski rozpoznawany jest jako atrakcyjny ośrodek turystyczny w kraju, posiadający zróżnicowaną i dobrą jakościowo ofertę turystyczną i rekreacyjną. Walory turystyczne powiatu takie jak rzeka Pilica, lasy, Zalew Sulejowski oraz dziedzictwo kulturowe są mocno eksponowane, wypromowane i stanowią główne atrakcje,wokół których powstają zintegrowane produkty turystyczne przyciągające do powiatu coraz większą liczbę turystów przede wszystkim z aglomeracji łódzkiej, warszawskiej i śląskiej Dynamiczny rozwój turystyki na terenie powiatu tomaszowskiego następuje dzięki partnerskiej współpracy samorządów tworzących Obszar Funkcjonalny Dolina rzeki Pilicy, w ramach którego powiat jest jednym z kluczowych partnerów. Dzięki tej płaszczyźnie realizowanajest, w formule partnerskiej,całościowa koncepcja rozwoju turystyki także na terenie powiatuoraz funkcjonuje profesjonalny system zarządzania turystyką w powiecie.
- Powiat podejmujei aktywnie inicjuje wszelkie formy współpracy, koordynacji i współdziałania pomiędzy partnerami funkcjonującymi na terenie powiatu w turystyce i rekreacji na różnych płaszczyznach i szczeblach. Dzięki temu zapewniony jest wysoki poziom zintegrowania działań w zakresie budowania i promocji kompleksowych produktów turystycznych. Powiat pełni także rolę lidera w zakresie kreowaniawspólnej, spójnej i szerokiej promocji turystycznej powiązanej jednolitym system identyfikacji wizualnej oraz aktualnej, skoordynowanej informacji turystycznej. Prowadzone są także działania edukacyjne do mieszkańców powiatu wzmacniające ich poczucie wartości przyrodniczych i kulturowych terenu, w którym mieszkają.
- Powiat cechuje także silny wizerunek gospodarczy opierający się głównie na dynamicznie rozwijającej się i konsolidującej (w kierunku klastra) branży ceramiczno-budowalnej, przetwórstwa rolno-spożywczego oraz sektora drzewno-meblarskiego.Ważną perspektywę rozwoju gospodarczego stanowią także podejmowane na terenie powiatu inicjatywy i działania w zakresie stworzenia zaplecza i oferty pod kątem przyszłościowych branż takich jak srebrna gospodarka i logistyka. Powiat jest kluczowym partnerem wzmacniającym i integrującym działania władz gminnych w zakresie tworzenia warunków proinwestycyjnych, wzmacniania tworzenia i rozwoju instytucji gospodarczych, a także pełni istotną rolę w budowaniu trwałych mechanizmów i porozumień o współpracy międzysektorowej. Dzięki tym działaniom w powiecie funkcjonują sprawne i efektywne mechanizmy przepływu informacji, dobra kooperacja i współpraca pomiędzy środowiskiem gospodarczym a samorządowym. A także istnieją na terenie powiatu wyspecjalizowane instytucje gospodarcze, które prowadzą działania wspierające rozwój sektora gospodarczego w powiecie i wzmacniają wizerunek gospodarczy powiatu.

Poniższy wykres przedstawia siatkę celów strategicznych w ramach Domeny2.

Szczegółowy opis celów strategicznych, operacyjnych i szczegółowych zadań do realizacji został zawarty w kolejnym rozdziale.

Domena 3:
Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska

Opis pożądanego stanu docelowego:

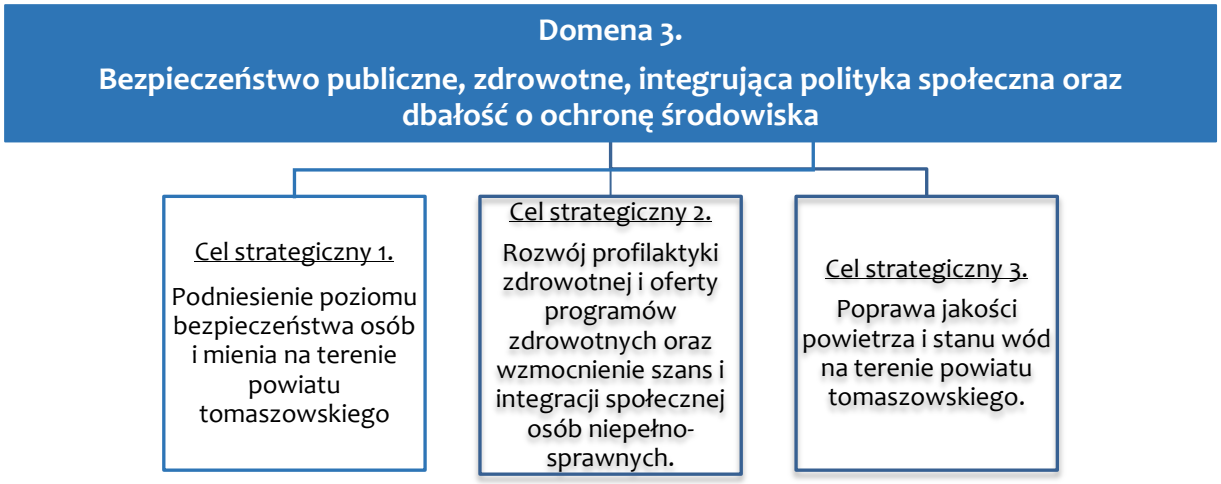
Ważnym obszarem rozwoju powiatu tomaszowskiego będzie dążenie do zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa w sferze społecznej, środowiskowej i publicznej. Dbałość o te elementy jest kluczowa dla stworzenia komfortowych warunków życia dla mieszkańców powiatu i przyjeżdżających tu turystów i inwestorów. Pożądany obraz zmian w tych aspektach przedstawia się następująco:

- W powiecie zapewnione są wysokie standardy bezpieczeństwa mieszkańców oraz osób przebywających na terenie powiatu. Główne sfery bezpieczeństwa w jakich następuje zauważalna poprawa dotyczą bezpieczeństwa osób i mienia, bezpieczeństwa w zakresie ograniczenia wystąpienia i skutków klęsk żywiołowych oraz bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Następuje to dzięki realizowanym przez powiat inwestycjom o charakterze przeciwpowodziowym, inteligentnym rozwiązaniom komunikacyjnym i transportowym, a także doposażeniu odpowiednich służb w nowoczesny sprzęt ratowniczy.W powiecie następuje sprawna koordynacja służb oraz przepływ informacji pomiędzy nimi, co pozwala na zapewnienie czasu reakcji i sprawności działania służb dbających o zapewnienie bezpieczeństwa publicznego w powiecie na wysokim poziomie.
- Dużą uwagę w swoich działaniach powiat przywiązuje do dbałości o ochronę środowiska. Koncentruje się ona szczególnie na ochronie jakości powietrza, stanu wód oraz szeroko zakrojonej społecznie edukacji proekologicznej. Aspekty jakości środowiska są

szczególnie ważne dla powiatu w kontekście posiadanych walorów przyrodniczych, o które należy dbać, ale także w odniesieniu do planów związanych z rozwojem turystyki na terenie powiatu. W tym zakresie powiat pełni wiodącą rolę w nawiązaniu kooperacji i porozumień między JST położonymi w obrębie Zalewu Sulejowskiego służących podjęciu wspólnych działań zmierzających do poprawy jakości wód tego zbiornika(w tym z Powiatem Opoczyńskim oraz Piotrkowskim).

- W powiecie dba się także zaspokojenie potrzeb zdrowotnych mieszańców, którzy dzięki sukcesywnemu rozszerzaniui poprawie jakości usług medycznych cieszą się dłużej lepszą kondycją zdrowotną. Realizowanych jest szereg różnorodnych programów profilaktycznych, kampanii edukacyjnych i informacyjnych, dzięki którym kształtowane są postawy prozdrowotne wśród mieszkańców powiatu i zwiększa się ich wiedza o zdrowym stylu życia.
- Stopniowo wprowadza się działania niwelujące bariery dostępu osób niepełnosprawnych do wszelakich usług oraz zwiększające ich aktywność społeczno-zawodową. Realizowane są działania służące rozwojowi postaw przedsiębiorczych i aktywności zawodowej wśród niepełnosprawnych mieszkańców powiatu oraz promowaniu zatrudniania osób niepełnosprawnych wśród lokalnych pracodawców. Powstają też zakłady aktywności zawodowej dla osób niepełnosprawnych. W efekcie w powiecie zwiększa się dostęp osób niepełnosprawnych do życia zawodowego i społecznego.

Poniższy wykres przedstawia siatkę celów strategicznych w ramach Domeny 3.

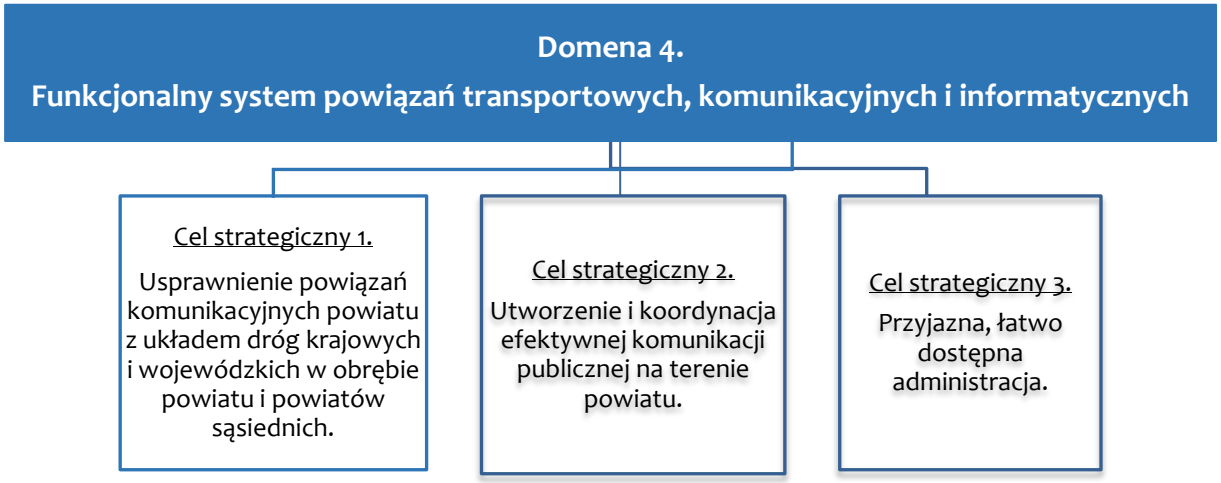
Szczegółowy opis celów strategicznych, operacyjnych i szczegółowych zadań do realizacji został zawarty w kolejnym rozdziale.

Domena 4:
Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych

W ramach prowadzonej przez władze powiatowe polityki rozwojowej bardzo ważne miejsce zajmują także działania związane z zapewnieniem sprawnego i funkcjonalnego układu komunikacyjnego i transportowego na terenie powiatu. Przyszłych zmiany projektowane w ramach tej domeny strategicznej przedstawiają się następująco:

- Powiat tomaszowski ma dobrze rozwiniętą i sprawną sieć transportową zapewniającą dobre połączenia wewnątrz powiatu (zwiększa się zasadnicza siec powiązań), szczególnie pomiędzy gminami a stolicą powiatu Tomaszowem Mazowieckim, a także funkcjonalne powiązania z siecią dróg krajowych i europejskich. Wdrożone zostały rozwiązania pozwalające na usunięcie krzyżującego się ruchu ciężarowego z ruchem turystycznym i lokalnym. Trajektorie ruchu ciężarowego prowadzone do dróg krajowych i wojewódzkich na granicy miasta Tomaszowa Mazowieckiego.
- Stan infrastruktury drogowej w powiecie tomaszowskim stale się poprawia dzięki systematycznej przebudowie dróg powiatowych oraz obiektów inżynieryjnych. Inwestycje te wpływają także pozytywnie na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w ruchu drogowym, co widoczne jest w statystykach publicznych (mniejsza ilość wypadków i kolizji drogowych). Dodatkowo w powiecie funkcjonuje zintegrowany i połączony ze sobą system bezpiecznych tras rowerowych odseparowanych od ruchu kołowego, dzięki czemu mieszkańcy i turyści mogą korzystać z alternatywnych sposobów przemieszczania się. Istnieje także efektywna komunikacja publiczna. Do jej zorganizowania oraz optymalizacji działań przewoźników wykorzystuje się badania ruchu oraz przepływów potoków pasażerskich.
- Dobrze funkcjonujący system transportowy i komunikacyjny na terenie powiatu pozytywnie wzmacnia jego rozwój w sferze społeczno-gospodarczej, służy pojawiającym się inwestorom, przedsiębiorcom i turystom, a także obsłudze przepływów mieszkańców po terenie powiatu, jak i w kierunku aglomeracji łódzkiej czy warszawskiej, które stanowiąznaczący rynek pracy dla mieszkańców powiatu tomaszowskiego.
- Mieszkańcy powiatu i przedsiębiorcy są profesjonalnie i sprawnie obsługiwani w Starostwie Powiatowym i jego placówkach, także poprzez coraz bardziej powszechny i rozwijający się system e-usług publicznych. Dzięki temu większość z koniecznych spraw administracyjnych mogą załatwić za pośrednictwem internetunie wychodząc z domu czy firmy.

Poniższy wykres przedstawia siatkę celów strategicznych w ramach Domeny 4.

Szczegółowy opis celów strategicznych, operacyjnych i szczegółowych zadań do realizacji został zawarty w kolejnym rozdziale.

Cześć IV. Operacyjna

Część IV. Operacyjna zawiera zapis planu operacyjnego Strategii, który obejmuje określone cele strategiczne, cele operacyjne i zadania do realizacji wskazane do każdej z czterech domen strategicznego rozwoju powiatu tomaszowskiego. Dodatkowo w ramach wypracowanych proponowanych zadań do wdrożenia, uwypuklone zostaną zadania flagowe, dla których określono szczegółowo termin realizacji, odpowiedzialność, oraz oszacowano wstępne nakłady.

4.1 Domena 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców

Cel strategiczny I: Dostosowanie oferty szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy.

Cel operacyjny 1.1. Organizacja zintegrowanego systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego na terenie powiatu.

Proponowane zadania:

1. Wspieranie działań we współpracy z gminami w zakresie utworzenia kompleksowego programu doradczo – zawodowego dla uczniów ze wszystkich grup wiekowych (od szkół podstawowych do edukacji ponadgimnazjalnej).
2. Stworzenie międzyszkolnego ośrodka kariery bądź powiatowego ośrodka edukacyjno-zawodowego. Ośrodek ten będzie kierował swoją ofertę do wszystkich grup wiekowych uczniów z terenu powiatu tomaszowskiego. W ramach ośrodka będą organizowane m.in. badania predyspozycji uczniów, wycieczki zawodoznawcze, warsztaty edukacyjne w zakresie świadomego kształtowania kariery edukacyjnej i zawodowej, perspektyw rozwoju w zawodach, spotkania z pracodawcami. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2016	Wydział Edukacji, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym, we współpracy z wydziałami/referatami ds. edukacji w urzędach gmin powiatu oraz szkołami oraz Powiatowym Urzędem Pracy.	500.000 zł – 1.500.000 zł (uruchomienie: przystosowanie i wyposażenie lokalu, program, kadry, materiały dydaktyczne) do 500.000 zł roczne funkcjonowanie (realizacja programu i utrzymanie lokalu) *Pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych

Cel operacyjny 1.2. Stały monitoring rynku pracy.

Proponowane zadania:

1. Podjęcie działań w celu badania losów absolwentów na poziomie szkół ponadgimnazjalnych i w obrębie całego powiatu tomaszowskiego.

2. Analizowanie zapotrzebowania na rynku pracy (w ujęciu lokalnym i krajowym), określonych grup specjalistów w dłuższej perspektywie czasowej i wykorzystywanie tych informacji przez szkoły w celu modyfikacji oferty edukacyjnej, zgodnie ze stwierdzonymi potrzebami. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 Działanie stałe	Wydział Edukacji, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym, Powiatowy Urząd Pracy, we współpracy z wydziałami/referatami ds. edukacji w urzędach gmin powiatu, szkołami, pracodawcami.	ok. 150 000 – 200 000 zł / rocznie

Cel operacyjny 1.3. Promocja kształcenia zawodowego w powiecie tomaszowskim.

Proponowane zadania:

1. Organizacja przedsięwzięć np.targów pracy/edukacyjnych lub/i dni otwartych szkół ponadgimnazjalnych, na których przedstawiona będzie oferta poszczególnych szkół, a także pokazywane będą możliwości zatrudnienia dla absolwentów szkół oraz aktualne trendy panujące na rynku pracy. W ramach targów pracy możliwa będzie organizacja warsztatów, prelekcji, podczas których będą m.in. prezentowane wyniki monitoringu rynku pracy. Targi te będą równocześnie pozwalały na spotkania się uczniów i absolwentów z pracodawcami z terenu powiatu tomaszowskiego i okolic.
2. Nawiązanie współpracy przez szkoły ponadgimnazjalne z prestiżowymi pracodawcami w zakresie organizacji praktyk i włączania pracodawców w proces edukacyjny.

Cel operacyjny 1.4. Stała modernizacja oferty edukacyjnej na poziomie ponadgimnazjalnym.

Proponowane zadania:

1. Opracowanie strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego w powiecie –dostosowanie oferty edukacyjnej szkolnictwa zawodowego powiatu tomaszowskiego do potrzeb kluczowych i perspektywicznych branż gospodarczych na terenie powiatu tomaszowskiego, województwa, kraju w dłuższej perspektywie czasowej (wskazanie głównych kierunków rozwoju usług edukacyjnych na poziomie ponadgimnazjalnym, potrzeb inwestycyjnych szkół, koniecznych zmian programowych, organizacyjnych itp.) **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2017	Wydział Edukacji, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym	do 50.000 zł

2. Organizowanie kwalifikacyjnych kursów zawodowych dających możliwości wielokierunkowego wykształcenia i szybkiego przekwalifikowania się.
3. Rozwijanie współpracy szkół ponadgimnazjalnych z uczelniami wyższymi w zakresie realizacji zadań edukacyjnych.

Cel strategiczny II: Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia na wszystkich poziomach edukacyjnych

Cel operacyjny 2.1. Modernizacja i dostosowanie bazy techniczno-dydaktycznej szkół ponadgimnazjalnych oraz placówek oświatowych do wyższych standardów kształcenia.

Proponowane zadania:

1. Budowa budynku dydaktyczno-szkoleniowego przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim. W ramach szkoły będą funkcjonowały pracownie komputerowe i językowe oraz nowoczesne klasopracownie zawodowe, wyposażone w nowoczesny sprzęt i maszyny m.in.: maszyny sterowane numerycznie (CNC), które pozwolą na dobre praktyczne przygotowanie uczniów do przyszłej pracy zawodowej. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2016 - 2020	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim, Wydział Edukacji Kultury i Sportu, Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji.	ok. 30 000 000 zł w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

2. Utworzenie Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego.
3. Modernizacja bazy naukowej i dydaktycznej szkół ponadgimnazjalnych oraz placówek oświatowych znajdujących się na terenie powiatu tomaszowskiego.
4. Modernizacja bazy sportowej szkół ponadgimnazjalnych (w tym m.in.: modernizacja hali sportowej wraz z zapleczem sanitarnym przy ZSP nr 1 w Tomaszowie Mazowieckim, budowa hali sportowej przy II LO w Tomaszowie Mazowieckim, budowa boiska szkolnego przy ZSP nr 6 w Tomaszowie Mazowieckim). **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2020	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 w Tomaszowie Mazowieckim, II Liceum Ogólnokształcące w Tomaszowie Mazowieckim, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 6 w Tomaszowie Mazowieckim, Wydział Edukacji Kultury i Sportu, Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji.	modernizacja halli sportowej przy ZSP nr 1 - 1 022 000 zł budowa hali sportowej przy II LO – 8 000 000 zł. budowa boiska przy ZSP nr 6 – ok. 600 000 zł.

5. Doposażenie pracowni zawodowych, technologicznych oraz laboratoriów dających możliwość pracy w małych grupach na nowoczesnym sprzęcie, zakup pomocy naukowych i sprzętu.

Cel operacyjny 2.2. Stałe udoskonalanie i aktualizowanie kompetencji i kwalifikacji kadry dydaktycznej.

Proponowane zadania:

1. Wspieranie działań zmierzających do organizacji szkoleń, kursów dla nauczycieli dotyczących rozwijania kompetencji kluczowych w zakresie nauczania, wykorzystywania nowoczesnych narzędzi, stosowania angażujących metod pracy z uczniami oraz doskonalenia umiejętności miękkich.
2. Współpraca z pracodawcami w zakresie np. organizacji staży, kursów zakładach pracy, obserwacji stanowisk pracy mających na celu podniesienie kompetencji zawodowych nauczycieli i doskonalenie ich umiejętności w kontekście pojawiających się nowoczesnych rozwiązań technologicznych, organizacyjnych i innych.

Cel operacyjny 2.3. Zwiększenie wykorzystania nowoczesnych narzędzi i metod nauczania w procesach edukacyjnych.

Proponowane zadania:

1. Wyposażenia placówek edukacyjnych w nowoczesne narzędzia dydaktyczne – np. zakup oprogramowania i sprzętu do pracowni szkół.
2. Rozwój oferty kształcenia na odległość - opracowanie platform e-learningowych.
3. Wspieranie możliwości uczestniczenia nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w różnego rodzaju formach doskonalenia zawodowego w zakresie nowoczesnych metod i narzędzi nauczania.
4. Wspieranie inicjatyw związanych z organizacją kształcenia na odległość.

Cel operacyjny 2.4. Angażowanie pracodawców w proces kształcenia.

Proponowane zadania:

1. Wspomaganie działań dotyczących nawiązania stałej współpracy z zakładami pracy/firmami funkcjonującymi na terenie powiatu, województwa i kraju w zakresie organizacji staży, praktyk, obserwacji stanowisk uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz nauczycieli, a także w zakresie szeroko rozumianych działań związanych z przygotowywaniem oferty edukacyjnej dostosowanej do potrzeb rynku pracy.
2. Opracowanie systemu wsparcia dla pracodawców podejmujących współpracę ze szkołami zawodowymi (system zachęt dla pracodawców angażujących się w edukację zawodową młodzieży, nagradzanie pracodawców zaangażowanych w proces kształcenia).

Cel strategiczny III: Stworzenie oferty dla osobistego rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia.

Cel operacyjny 3.1. Wzbogacenie oferty kulturalnej i oferty kształcenia dostępnej na terenie powiatu

Proponowane zadania:

1. Wspieranie inicjatyw w zakresie tworzenia kompleksowych programów zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych wykorzystujących bazę materialną oraz potencjał kadrowy szkół, domów kultury.
2. Wdrożenie programu wspierania rozwoju dzieci i młodzieży szczególnie uzdolnionej.
3. Wspieranie inicjatyw lokalnych w zakresie organizacji zajęć pozalekcyjnych oraz projektów edukacyjnych poszerzających ofertę edukacyjną (np. udział organizacji pozarządowych, rodziców) i ofertę kształcenia ustawicznego.
4. Opracowanie programów stypendialnych dla dzieci i młodzieży szczególnie uzdolnionej czy uboższej.
5. Wspieranie inicjatyw w zakresie organizacji objazdowego kina plenerowego, które będzie funkcjonowało np. w sezonie letnim w różnych miejscowościach na terenie powiatu tomaszowskiego.
6. Wspieranie organizacjiwydarzeń kulturalnych, które będą angażowały mieszkańców w życie kulturalne np. Festiwal im. Bogusława Meca, Festiwal im. Ewy Demarczyk.
7. Wsparcie działalności organizacji pozarządowych na terenie powiatu tomaszowskiego.

Cel operacyjny 3.2. Promocja postaw uczenia się przez całe życie (*Lifelong learning*).

Proponowane zadania:

1. Edukacyjny portal internetowy – opracowanie powiatowego systemu informacji o kierunkach kształcenia ustawicznego, kursach, szkoleniach (opracowanie zbiorczego katalogu ofert z zakresu kształcenia formalnego i pozaformalnego).**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2016	Wydział Edukacji, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy, szkołami, organizacjami pozarządowymi, instytucjami edukacyjnymi	do 60.000 zł

2. Przeprowadzenie analizy w zakresie możliwości wprowadzenia na terenie powiatu bonu edukacyjno-kulturalnego dla dzieci i młodzieży pozwalającego na korzystanie z oferty kulturalnej, edukacyjnej i sportowej funkcjonującej na terenie powiatu tomaszowskiego.
3. Promocja kształcenia i samodoskonalenia jako wzorca postawy i sposobu funkcjonowania w obecnym świecie - promocja korzyści płynących z uczenia się przez całe życie.

Cel operacyjny 3.3. Propagowanie aktywnego, sportowego stylu życia wśród mieszkańców powiatu.

Proponowane zadania:

1. Propagowanie aktywnego stylu życia wśród seniorów poprzez wspieranie organizatorów działań promocyjnych i profilaktycznych pomagających osobom starszym w zdrowym starzeniu się.
2. Propagowanie aktywnego stylu życia wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych.
3. Prowadzenie szerokich działań promujących obiekty sportowe i ofertę sportową dostępną w powiecie tomaszowskim realizowaną w oparciu o efektywne nośniki marketingowe.

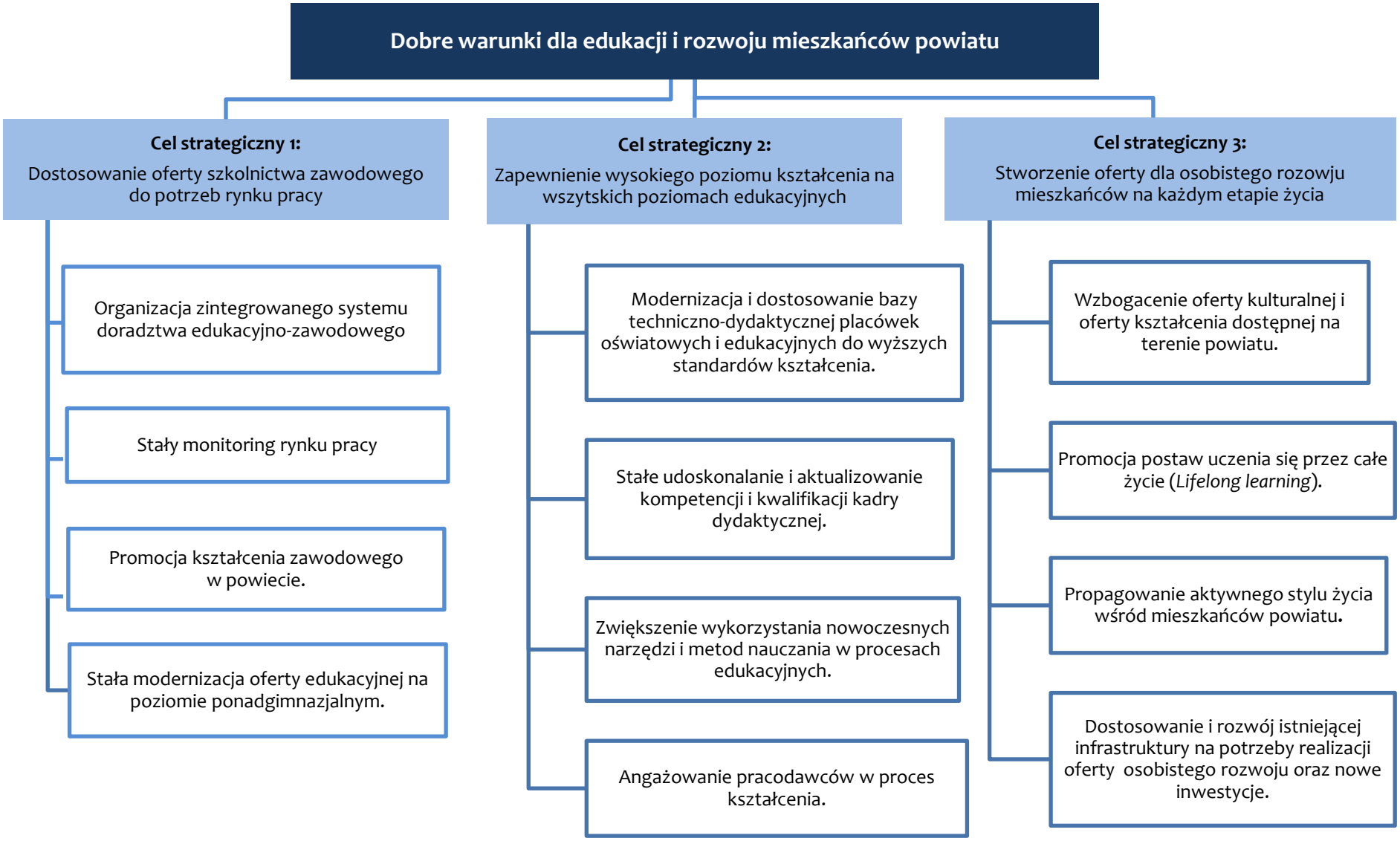
Cel operacyjny 3.4. Dostosowanie i rozwój istniejącej infrastruktury na potrzeby realizacji oferty osobistego rozwoju oraz nowe inwestycje.

Proponowane zadania:

1. Modernizacja, przebudowa obiektów w celu nadania im funkcji instytucji kultury, funkcji turystycznych oraz edukacyjnych.
2. Kompleksowa rewitalizacja terenów po byłym ZPSZIO w Tomaszowie Mazowieckim przy ulicy Farbiarskiej –**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2020	Wydział Inwestycji i Zamówień Publicznych Referat Pozyskiwania Środków Pomocowych Wydział Oświaty i Sportu Wydział Kultury i Promocji Powiatu	ok. 20.000.000 PLN

3. Wytyczenie i budowa ścieżek zdrowia m.in.: przy Grotach Nagórzyckich.
4. Wspomaganie działań Miejskiej Biblioteki Publicznej w zakresie modernizacji i unowocześnienia bazy niezbędnej do realizacji zadań Biblioteki Powiatowej.

Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu
Cel strategiczny 1:
Dostosowanie oferty szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy
Organizacja zintegrowanego systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego
Stały monitoring rynku pracy
Promocja kształcenia zawodowego w powiecie.
Stała modernizacja oferty edukacyjnej na poziomie ponadgimnazjalnym.
Cel strategiczny 2:
Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia na wszytskich poziomach edukacyjnych
Modernizacja i dostosowanie bazy techniczno-dydaktycznej placówek oświatowych i edukacyjnych do wyższych standardów kształcenia.
Stałe udoskonalanie i aktualizowanie kompetencji i kwalifikacji kadry dydaktycznej.
Zwiększenie wykorzystania nowoczesnych narzędzi i metod nauczania w procesach edukacyjnych.
Angażowanie pracodawców w proces kształcenia.
Cel strategiczny 3:
Stworzenie oferty dla osobistego rozowju mieszkańców na każdym etapie życia
Wzbogacenie oferty kulturalnej i oferty kształcenia dostępnej na terenie powiatu.
Promocja postaw uczenia się przez całe życie (*Lifelong learning*).
Propagowanie aktywnego stylu życia wśród mieszkańców powiatu.
Dostosowanie i rozwój istniejącej infrastruktury na potrzeby realizacji oferty osobistego rozwoju oraz nowe inwestycje.

4.2Domena 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego

Cel strategiczny I: Silna pozycja powiatu tomaszowskiego jako atrakcyjnego turystycznie.

Cel operacyjny 1.1. Stworzenie spójnej i rozpoznawalnej oferty turystycznej powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Włączenie się powiatu w działania partnerskie OF zmierzające do opracowania i wydania spójnych materiałów informacyjnych i promocyjnych (materiał drukowany: mapy, ulotki, przewodniki oraz narzędzi informatycznych: portal, aplikacje) dotyczących atrakcji turystycznych na terenie powiatu. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2020	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z wydziałami ds. turystyki i promocji w gminach powiatu, Centrum Koordynacyjne	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF

2. Włączenie się w działania związane z projektowaniem i uruchomieniem portalu turystycznego zawierającego pełną ofertę turystyczną powiatu, wraz z wykazem miejsc noclegowych, kalendarzem wydarzeń, informacją o usługach okołoturystycznych i In.**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2020	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z wydziałami ds. turystyki i promocji w gminach powiatu, Centrum Koordynacyjne	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF

3. Realizacja spójnego, profesjonalnego oznakowania atrakcji turystycznych oraz dojazd do nich (system informacji przestrzennej).**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 - 2020	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z wydziałami ds. turystyki i promocji w gminach powiatu, Centrum Koordynacyjne	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF

4. Identyfikacja oraz budowa ścieżek dydaktycznych (skierowanych zarówno do turystów jak i mieszkańców) opartych o zasoby powiatu tomaszowskiego.
5. Budowa systemu ścieżek i szlaków rowerowych wpisanych do Strategii Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy.
6. Budowa systemu informacji turystycznej (punkty informacyjne, atrakcje turystyczne, JST).

Cel operacyjny 1.2. Wzmocnienie współpracy między różnymi podmiotami turystycznymi (JSTNGO, przedsiębiorcy).

Proponowane zadania:

1. Stworzenie nowej formuły „Akademii turystycznej", w ramach której odbywać się będą szkolenia i wykłady prezentujące m.in. nowoczesne trendy w turystyce, czy możliwości finansowania biznesu.**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Centrum Koordynacyjnym(bądź innym podmiotem powołanym do wdrażania Strategii Rozwoju Turystyki Obszaru Funkcjonalnego)	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

2. Współorganizacja imprezy (gminy, przedsiębiorcy, NGO, mieszkańcy) o charakterze promocyjno-edukacyjnym np. Jarmark Bożonarodzeniowy.
3. Współpraca z gminami w celu zebrania i udostępnienia kompleksowych informacji dotyczących atrakcji turystycznych, (kalendarz miejscowych wydarzeń, spotkań) w ramach tworzonego wielofunkcyjnego portalu internetowego dla Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy oraz dla pozostałych Gmin Powiatu tomaszowskiego.

Cel operacyjny 1.3. Opracowanie struktury zarządzania ofertą turystyczną.

Proponowane zadania:

1. Wspieranie tworzenia Punktów Informacji Turystycznej na terenie całego powiatu tomaszowskiego.**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Centrum Koordynacyjnym	w zależności od posiadanych środków własnych

2. Realizacja działań promujących ofertę turystyczną powiatu tomaszowskiego (wykorzystanie Internetu, wydawnictwa promocyjne, media itp.).
3. Opracowanie systemu identyfikacji wizualnej Powiatu Tomaszowskiego.
   zadanie flagowe

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2017	Wydział Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

Cel operacyjny 1.4. Budowanie wśród mieszkańców poczucia wartości przyrodniczych i kulturowych występujących na terenie powiatu.

Proponowane zadania:

1. Organizacja corocznych konkursów (np. fotograficznych, plastycznych) dla dzieci i młodzieży szkolnej na temat lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych zakończonych wyłonieniem zwycięzcy/ców, wystawą prac, publikacją (np. kalendarz ze zdjęciami wykonanymi przez uczestników konkursu).
2. Wspieranie realizacji zajęć, wycieczek, spacerów tematycznych ukierunkowanych na poznawanie atrakcji przyrodniczych i kulturowych powiatu („Odkrywanie powiatu – program budowania lokalnej tożsamości wśród dzieci, młodzieży i dorosłych mieszkańców powiatu).
3. Opracowanie gry edukacyjnej o tematyce związanej z walorami przyrodniczymi i kulturowymi powiatu (forma papierowa jak i internetowa).

Cel strategiczny II: Zrównoważone, kompleksowe działania na rzecz rozwoju gospodarczego powiatu.

Cel operacyjny 2.1. Inicjowanie działań mających na celu przygotowanie spójnej oferty inwestycyjnej.

Proponowane zadania:

1. Przygotowanie kompleksowej oferty promocyjno-informacyjnej terenów inwestycyjnych dostępnych na terenie powiatu. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Agencją Rozwoju Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego, gminami – partnerami OF	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF

2. Realizacja działań proinwestycyjnych wpisanych do Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Agencją Rozwoju Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego (bądź innym podmiotem powołanym do wdrażania Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego), gminami – partnerami OF	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF

Cel operacyjny 2.2. Wsparcie lokalnych podmiotów gospodarczych oraz kluczowych i perspektywicznych branż gospodarczych.

Proponowane zadania:

1. Rozbudowa oferty wsparcia dla biznesu – instytucje otoczenia biznesu (usługi szkoleniowe, informacyjne, doradcze w zakresie np. możliwości pozyskania środków zewnętrznych).
2. Udział w branżowych targach gospodarczych o zasięgu krajowym i międzynarodowym.
3. Organizacja cyklicznych debat gospodarczych (Forum Gospodarcze) skierowanych do lokalnych przedsiębiorców, organizowanych wokół ważnych kwestii rozwojowych (np. zmian w układzie transportowym, wyznaczania terenów inwestycyjnych, itp.). **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Agencją Rozwoju Gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego	do 15.000 zł rocznie w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

4. Stworzenie cyklu wydarzeń wspierających rozwój branż kluczowych i perspektywicznych dla gospodarki powiatu.
5. Wzmocnienie roli Fundacji Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego.
6. Współpraca samorządów tworzących OF w zakresie opracowania koncepcji tworzenia i lokowania usług zdrowotnych i opiekuńczych dla osób starszych na terenie Obszaru Funkcjonalnego.
7. Upowszechnianie i wdrażanie mechanizmów partnerstwa prywatno-publicznego (PPP) w odniesieniu do ważnych inwestycji gospodarczych (opracowanie wykazu inwestycji, przygotowanie przez samorządy oferty w zakresie PPP, konsultacje z przedsiębiorcami, doradztwo i szkolenia).

Cel operacyjny 2.3. Stworzenie warunków dla rozwoju nowoczesnego rolnictwa

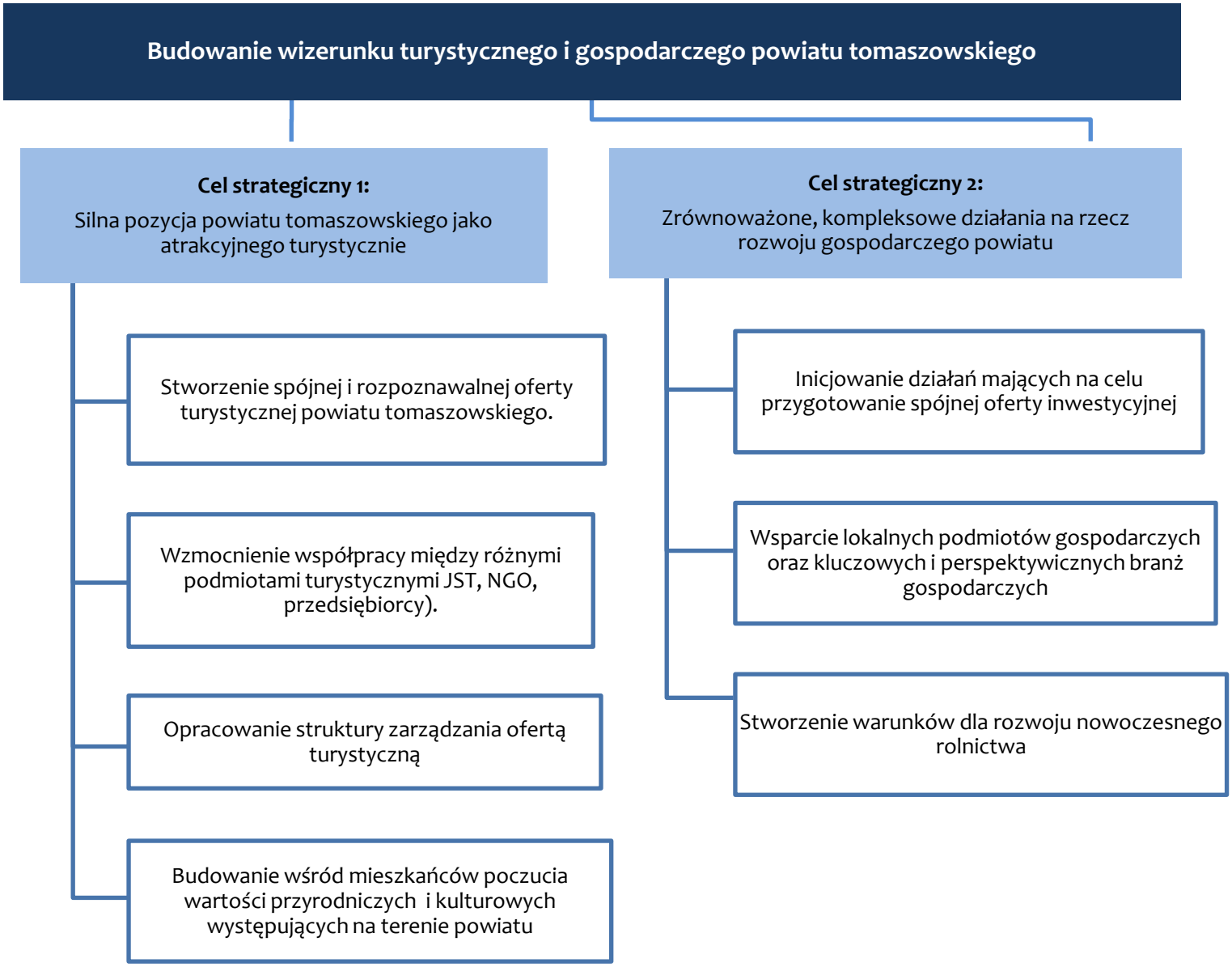
Proponowane zadania:

1. Wspieranie nowoczesnych form rozwoju działalności rolniczej i aktywizacji pozarolniczej na terenie powiatu.

2. Propagowanie tworzenia branżowych grup producentów rolnych oraz wsparcie ich funkcjonowania poprzez działania szkoleniowe, doradcze, pomoc w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na działalność, wsparcie działań marketingowych, a także różnicowania działalności rolniczej (np. w kierunku agroturystyki, czy rolnictwa ekologicznego).**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa, leśnictwa, Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z ARMiR, ODR z terenu powiatu	w zależności od formy organizacji wsparcia

3. Inicjowanie i wspieranie współpracy firm przetwarzających żywność z ich producentami w celu poprawy efektywności skupu i dbałości o wysoką jakość dostarczanej i przetwarzanej żywności (organizacja spotkań, seminariów, system dystrybucji itp.).
4. Identyfikacja oraz waloryzacja istniejących produktów regionalnych pod kątem możliwości ich wpisania na listę produktów tradycyjnych, prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego
Cel strategiczny 1:
Silna pozycja powiatu tomaszowskiego jako atrakcyjnego turystycznie
Stworzenie spójnej i rozpoznawalnej oferty turystycznej powiatu tomaszowskiego.
Wzmocnienie współpracy między różnymi podmiotami turystycznymi JST, NGO, przedsiębiorcy).
Opracowanie struktury zarządzania ofertą turystyczną
Budowanie wśród mieszkańców poczucia wartości przyrodniczych i kulturowych występujących na terenie powiatu
Cel strategiczny 2:
Zrównoważone, kompleksowe działania na rzecz rozwoju gospodarczego powiatu
Inicjowanie działań mających na celu przygotowanie spójnej oferty inwestycyjnej
Wsparcie lokalnych podmiotów gospodarczych oraz kluczowych i perspektywicznych branż gospodarczych
Stworzenie warunków dla rozwoju nowoczesnego rolnictwa

4.3Domena 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna i dbałość o ochronę środowiska

Cel strategiczny I: Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób i mienia na terenie powiatu tomaszowskiego.

Cel operacyjny 1.1. Poprawa warunków i jakości działań służb dbających o zapewnienie bezpieczeństwa publicznego.

Proponowane zadania:

1. Rozbudowa monitoringu w miejscach szczególnie niebezpiecznych w Tomaszowie Mazowieckim, Spale, Smardzewicach, Inowłodzu.
2. Wypracowanie zasad dofinansowania służb bezpieczeństwa pomiędzy jednostkami samorządowymi (Policja – ponadnormatywne patrole w sezonie letnim na terenach przylegających do Zalewu Sulejowskiego, Spały i Inowłodza, WOPR – patrole i dyżury na Zalewie Sulejowskim i rzece Pilicy.).
3. Dofinansowanie zakupu radiowozów.

Cel operacyjny 1.2. Ograniczenie skutków klęsk żywiołowych oraz wypadków komunikacyjnych.

Proponowane zadania:

1. Budowa zbiornika retencyjnego na rzece Wolbórce: „Ruda" i „Róża".
2. Wzmocnienie wałów przeciwpowodziowych wzdłuż rzek (Wolbórka, Czarna Bielina).
3. Zakup nowoczesnego sprzętu przeciwpożarowego i ratownictwa technicznego.
4. Zakup nowoczesnego sprzętu, doposażenie grupy ratownictwa wodnego.
5. Doposażenie i modernizacja bazy Zarządu Dróg Powiatowych dla poprawy stanu dróg powiatowych.
6. Doposażenie Powiatowego Magazynu Przeciwpowodziowego.

Cel operacyjny 1.3. Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.

Proponowane zadania:

1. Organizowanie konkursów i prelekcji nt. m.in.: udzielania pierwszej pomocy, bezpieczeństwa ruchu drogowego, wiedzy pożarniczej, bezpiecznych wakacji, bezpiecznej drogi do szkoły, szkodliwości wypalania traw. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Zarządzania Kryzysowego Starostwie Powiatowym, we współpracy w Policją, Strażą Pożarną, pogotowie ratunkowe	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

2. Druk i kolportaż broszur i ulotek oraz przygotowanie innych materiałów informacyjno-promocyjnych

Cel operacyjny 1.4. Poprawa bezpieczeństwa na drogach znajdujących się w granicach powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Rozpoznanie miejsc niebezpiecznych kumulujących wypadki drogowe w powiecie.
2. Budowa systemu spowalniaczy ruchu na drogach w miejscach niebezpiecznych.
3. Opracowanie programu uspokajania ruchu dla powiatu tomaszowskiego.

Cel operacyjny 1.5. Poprawa bezpieczeństwa społecznego na terenie powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Stworzenie całodobowego, specjalistycznego ośrodka dla ofiar przemocy w rodzinie **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie we współpracy z Wydziałem Zdrowia, Spraw Społecznych i Orzekania o Niepełnosprawności, Wydziałem Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji, ewentualne Partnerstwo z Gminą Miasto Tomaszów Mazowiecki	oszacowanie możliwe po opracowaniu koncepcji ośrodka

2. Prowadzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków opuszczających pieczę zastępczą.

Cel strategiczny II: Rozwój oferty i infrastruktury ochrony zdrowia oraz integracja osób niepełnosprawnych.

Cel operacyjny 2.1. Kształtowanie postaw prozdrowotnych wśród mieszkańców powiatu tomaszowskiego oraz upowszechnienie wiedzy o zdrowym stylu życia.

Proponowane zadania:

1. Realizacja programów i działań promujących zdrowy styl życia wśród różnych grup wiekowych.
2. Promowanie aktywności fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych.
3. Prowadzenie stałych akcji informacyjno - edukacyjnych o zdrowym stylu życia.

Cel operacyjny 2.2. Profilaktyka zdrowotna.

Proponowane zadania:

1. Realizacja i współorganizacja programów profilaktycznych na terenie powiatu tomaszowskiego.**zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Zdrowia, Spraw Społecznych i Orzekania o Niepełnosprawności, w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Tomaszowskim Centrum Zdrowia Sp. z	w zależności od posiadanych środków własnych oraz

	o. o.i ośrodkami zdrowia	pozyskanych środków zewnętrznych

2. Organizacja i współorganizacja kampanii edukacyjnych w zakresie profilaktyki zdrowotnej, nowotworów, chorób układu krążenia, ochrony zdrowia psychicznego.
3. Druk i kolportaż broszur i ulotek o charakterze zdrowotnym.

Cel operacyjny 2.3. Dofinansowanie zakupu sprzętu oraz modernizacja obiektów świadczących usługi zdrowotne, bytowe oraz opiekuńcze.

Proponowane zadania:

1. Modernizacja obiektów podmiotów ochrony zdrowia pod kątem ich dostosowania do wymogów przepisów prawa.
2. Zakup sprzętu specjalistycznego oraz diagnostyczno-leczniczego dla Tomaszowskiego Centrum Zdrowia sp. z o.o.
3. Opracowanie projektu budowy i wyposażenia Centrum Geriatrycznego dla osób starszych.

zadanie flagowe

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Tomaszowskie Centrum Zdrowia sp. z o.o.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

4. Modernizacja oddziału psychiatrycznego w Tomaszowskim Centrum Zdrowia.

zadanie flagowe

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Tomaszowskie Centrum Zdrowia sp. z o.o.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych

5. Przygotowanie Tomaszowskiego Centrum Zdrowia Sp. z o.o. do wprowadzenia e-usług poprzez kompleksową informatyzację: zakup sprzętu komputerowego i niezbędnego oprogramowania informatycznego.
6. Modernizacja obiektów oraz zakup nowoczesnego wyposażenia na potrzeby Domów Pomocy Społecznej podlegających Starostwu Powiatowemu oraz domów dziecka.

Cel operacyjny 2.4. Podniesienie kwalifikacji i poszerzenie oferty dostępności do personelu medycznego.

Proponowane zadania:

1. Przeprowadzenie działań edukacyjno-szkoleniowych dla pacjentów i personelu stworzonego Centrum Geriatrycznego dotyczących opieki nad osobami starszymi.

2. Pozyskiwanie nowych specjalizacji medycznych na terenie powiatu m.in.: psychiatry dziecięcego.
3. Systematyczne doszkalanie kadr medycznych.

Cel operacyjny 2.5. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych.

Proponowane zadania:

1. Promowanie zatrudnienia osób niepełnosprawnych poprzez wykazanie korzyści dla pracodawców (dofinansowane miejsca pracy).
2. Działania zmierzające do likwidacji barier technicznych i architektonicznych dla osób niepełnosprawnych (modernizacja budynków użyteczności publicznej, w tym budowa podjazdów dla wózków).
3. Likwidacja barier społecznych osób niepełnosprawnych, prowadzenie kampanii społecznych.
4. Podjęcie działań zmierzających w kierunku stworzenia zakładów aktywności zawodowej dla osób niepełnosprawnych.

Cel strategiczny III: Poprawa jakości powietrza i stanu wód na terenie powiatu tomaszowskiego.

Cel operacyjny 3.1. Prowadzenie działań na rzecz poprawy jakości powietrza.

Proponowane zadania:

1. Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych.
2. Modernizacja i budowa budynków użyteczności publicznej z zastosowaniem rozwiązań proekologicznych, w tym odnawialnych źródeł energii.
3. Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej:
   - Dom Pomocy Społecznej ul. Farbiarska 27/29,
   - I Liceum Ogólnokształcące,
   - Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy - budynek Szkoły Podstawowej i Szkoły Zawodowej,
   - Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. – ul. Niska 14,
   - Budynki ZSP nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim.

zadanie flagowe

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2016 – 2020	Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa, Leśnictwa, Wydział Funduszy Pomocowych, Wydział Edukacji Kultury i Sportu, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, Tomaszowskie Centrum Zdrowia sp. z o.o., szkoły, Dom Pomocy Społecznej.	ok. 5 000 000 zł

4. Modernizacja kotłowni komunalnych oraz dużych obiektów energetycznego spalania paliw (modernizacja kotłów, automatyzacja procesu spalania, zmiana rodzaju paliwa ze stałego na gazowe, olejowe lub alternatywne źródła energii, budowa/modernizacja systemów oczyszczania spalin).
5. Realizacja programów wspierających ograniczanie niskiej emisji.

Cel operacyjny 3.2. Wspieranie działań zmierzających do poprawy jakości wód powierzchniowych na terenie powiatu tomaszowskiego, w tym Zalewu Sulejowskiego.

Proponowane zadania:

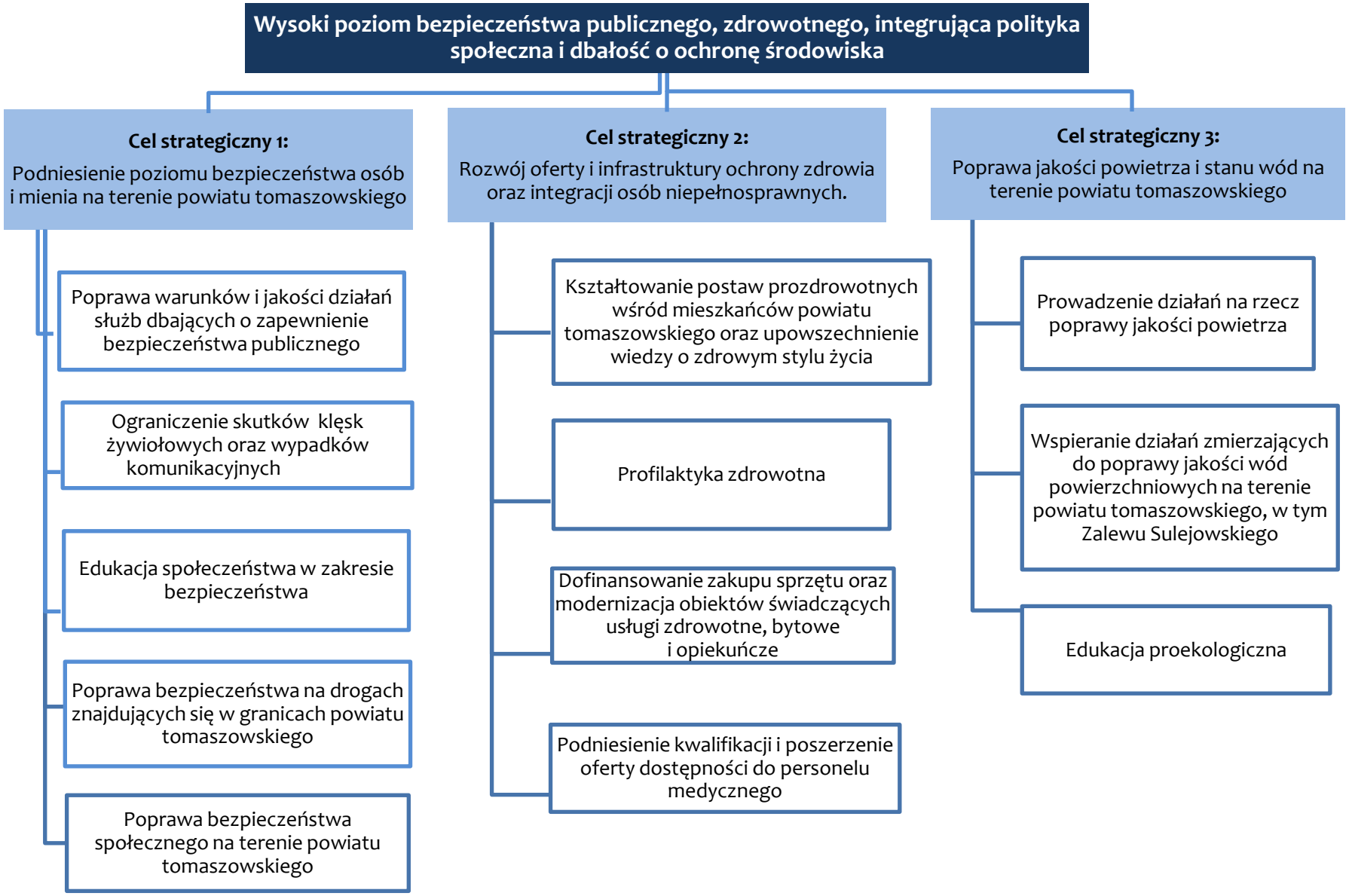
1. Realizacja inwestycji w zakresierozbudowy, modernizacji i przebudowysystemów odprowadzania i oczyszczania ścieków na terenie gmin powiatu tomaszowskiego.
2. Uruchomienie programu wsparcia dla wdrażania alternatywnych sposobów odprowadzania i oczyszczania ścieków – przydomowe oczyszczalnie ścieków.
3. Rozbudowa infrastruktury zaopatrzenia w wodę na terenie powiatu tomaszowskiego.
4. Ograniczanie emisji zanieczyszczeń obszarowych ze źródeł rolniczych wzmocnione odpowiednią edukacją w zakresie rolnictwa ekologicznego.
5. Nawiązanie porozumienia z gminami i powiatami zlokalizowanymi w obrębie Zalewu Sulejowskiego na rzecz stworzenia i wdrożenia kompleksowego programu ochrony wód Zalewu Sulejowskiego. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020 *działanie stałe*	Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa, Leśnictwa, Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym, we współpracy z Gminą Tomaszów Mazowiecki, RZGW	porozumienie – bezkosztowe, opracowanie programu - ok. 100.000 zł

Cel operacyjny 3.3. Edukacja proekologiczna.

Proponowane zadania:

1. Przeprowadzenie cyklu szkoleń z osobami dorosłymi oraz dziećmi na tematy związane z ekologią, w tym przede wszystkim: szkodliwości zanieczyszczeń wydostających się z nieszczelnych zbiorników na odpady płynne, spalania odpadów w kotłowniach domowych, gospodarki odpadami.
2. Opracowanie i dystrybucja materiałów informacyjno-promocyjnych w zakresie zagadnień ekologicznych (druk i kolportaż broszur i ulotek oraz innych materiałów informacyjno-promocyjnych).

Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna i dbałość o ochronę środowiska
Cel strategiczny 1:
Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób i mienia na terenie powiatu tomaszowskiego
Poprawa warunków i jakości działań służb dbających o zapewnienie bezpieczeństwa publicznego
Ograniczenie skutków klęsk żywiołowych oraz wypadków komunikacyjnych
Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa
Poprawa bezpieczeństwa na drogach znajdujących się w granicach powiatu tomaszowskiego
Poprawa bezpieczeństwa społecznego na terenie powiatu tomaszowskiego
Cel strategiczny 2:
Rozwój oferty i infrastruktury ochrony zdrowia oraz integracji osób niepełnosprawnych.
Kształtowanie postaw prozdrowotnych wśród mieszkańców powiatu tomaszowskiego oraz upowszechnienie wiedzy o zdrowym stylu życia
Profilaktyka zdrowotna
Dofinansowanie zakupu sprzętu oraz modernizacja obiektów świadczących usługi zdrowotne, bytowe i opiekuńcze
Podniesienie kwalifikacji i poszerzenie oferty dostępności do personelu medycznego
Cel strategiczny 3:
Poprawa jakości powietrza i stanu wód na terenie powiatu tomaszowskiego
Prowadzenie działań na rzecz poprawy jakości powietrza
Wspieranie działań zmierzających do poprawy jakości wód powierzchniowych na terenie powiatu tomaszowskiego, w tym Zalewu Sulejowskiego
Edukacja proekologiczna

4.4Domena 4. Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych

Cel strategiczny I: Usprawnienie powiązań komunikacyjnych powiatu z układem dróg krajowych i wojewódzkich w obrębie powiatu i powiatów sąsiednich.

Cel operacyjny 1.1. Poprawa stanu dróg oraz obiektów inżynieryjnych na terenie powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Przebudowa dróg między drogami S8 i K48 w powiecie tomaszowskim.
2. Realizacja programu budowy nowych odcinków dróg oraz modernizacji istniejących ciągów drogowych i infrastruktury drogowej na terenie Obszaru (wariant wskazany w dokumencie „Studium ruchowe poprawy dostępności transportowej projektowanego Obszaru Funkcjonalnego") **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Zarząd Dróg Powiatowych, we współpracy z Wydziałem Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji oraz gminami – partnerami OF	w zależności od podziału zadań na partnerów

3. Poprawa systemu komunikacyjnego Zagłębia Ceramiczno - Budowlanego Tomaszów Mazowiecki –Opoczno i Doliny rzeki Pilicy" przez przebudowę ciągu dróg powiatowych wraz z budową nowych ciągów pieszo – rowerowych oraz przebudowę obiektów mostowych. (wariant wskazany w dokumencie „Studium ruchowe poprawy dostępności transportowej projektowanego Obszaru Funkcjonalnego").
zadanie flagowe

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Zarząd Dróg Powiatowych, we współpracy z Wydziałem Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji oraz gminami – partnerami OF	ok. 95 000 000 zł.

4. Rozwijanie infrastruktury parkingowej przy najważniejszych obiektach turystycznych na terenie powiatu.

Cel operacyjny 1.2. Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego na rzecz rozwoju i przebudowy sieci dróg na terenie powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Lobbing na rzecz budowy obwodnicy miasta Tomaszów Mazowiecki.

Cel operacyjny 1.3. Tworzenie bezpiecznych dróg rowerowych na terenie powiatu tomaszowskiego.

Proponowane zadania:

1. Opracowanie projektu i budowa infrastruktury rowerowej z zapewnieniem ciągłości i powiązań z istniejącymi odcinkami obejmujące m.in.: budowę nowych odcinków dróg rowerowych, szczególnie w zachodniej i północnej części miasta; poprawę obsługi rowerowej obiektów oraz budowę parkingów dla rowerów.

Cel strategiczny II: Utworzenie i koordynacja efektywnej komunikacji publicznej na terenie powiatu.

Cel operacyjny 2.1. Dopasowanie komunikacji publicznej do potrzeb mieszkańców i turystów.

Proponowane zadania:

1. Wykorzystanie badań ruchu oraz przepływów potoków pasażerskich do optymalizacji działań przewoźników i samorządów w zakresie komunikacji publicznej.
2. Opracowanie programu publicznych przewozów do miejsc pracy, edukacji i atrakcji turystycznych.

Cel strategiczny III: Przyjazna, łatwo dostępna administracja.

Cel operacyjny 3.1. Usprawnienie komunikacji pomiędzy urzędami, a ich klientami.

Proponowane zadania:

1. Utworzenie łatwego w obsłudze (zarówno dla urzędnika jak i klienta) systemu (platformy) e-usług publicznych.
2. Informatyzacja powiatowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego z utworzeniem kompleksowych baz danych w zakresie ewidencji gruntów i budynków , geodezyjnej ewidencji sieci uzbrojenia terenu (GESUT) , mapy zasadniczej(BDOT500), szczegółowych osnów geodezyjnych wraz z zakupem sprzetu komputerowego i oprogramowania wraz z przetworzeniem analogowych materiałów zasobu do postaci cyfrowej dla obszaru całego Powiatu Tomaszowskiego. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2017	Wydział Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami, we współpracy z Wydziałem Funduszy Pomocowych	ok. 10 000 000 zł

3. Prowadzenie wsparcia informacyjno-technicznego oraz szkoleniowego dla urzędników i mieszkańców powiatu pod kątem korzystania z e-administracji.

Cel operacyjny 3.2. Przyjazny urzędnik.

Proponowane zadania:

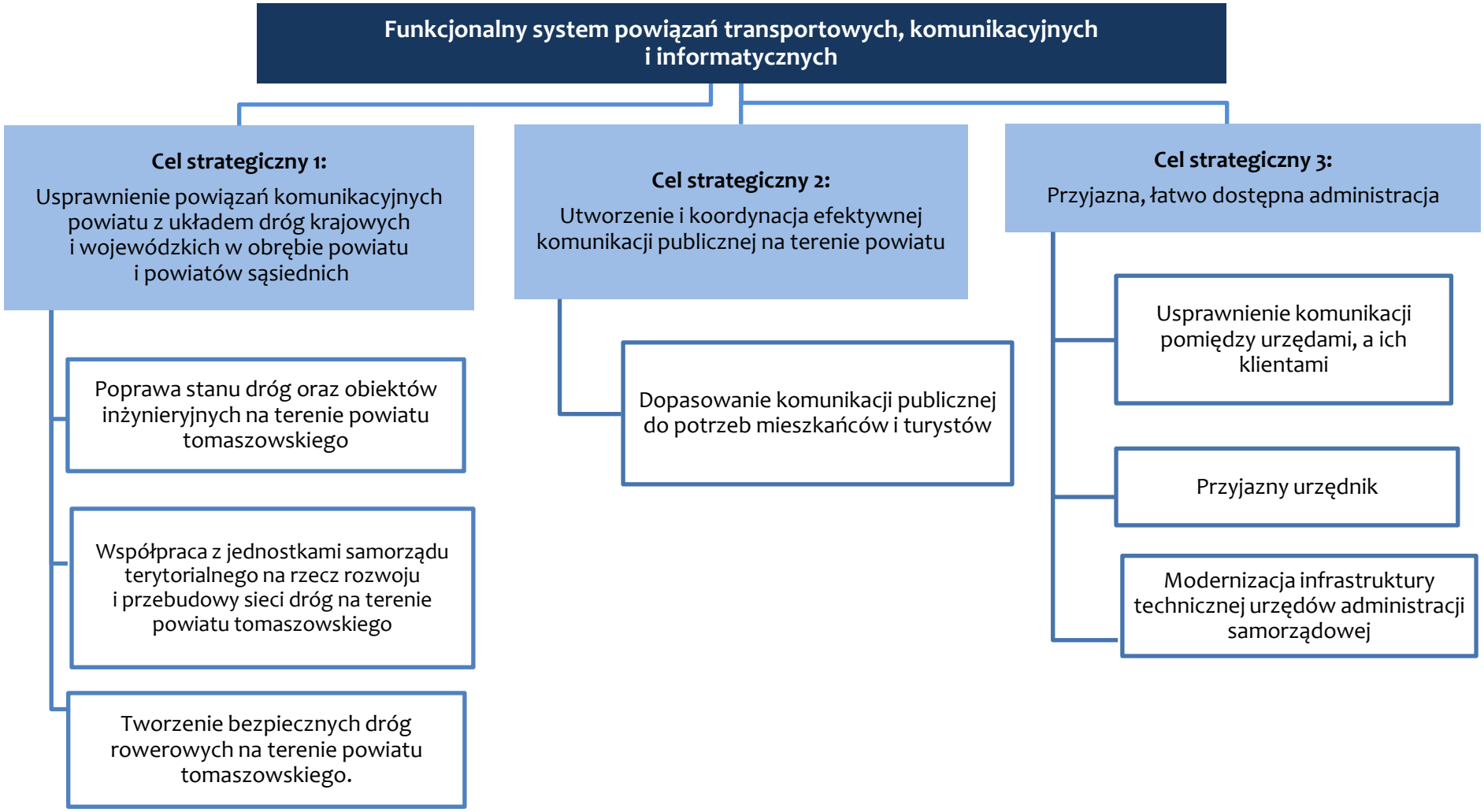
1. Program szkoleń dla urzędników z zakresu profesjonalnej obsługi klientów, udzielania informacji i inne.
2. Przeprowadzania panelowych badań oceny jakości świadczonych usług publicznych oraz obsługi mieszkańców przez administrację powiatową.

Cel operacyjny 3.3.Modernizacja infrastruktury technicznej urzędów administracji samorządowej.

Proponowane zadania:

1. Dostosowanie budynków znajdujących się przy ul. B. Głowackiego w Tomaszowie Mazowieckim do potrzeb Powiatowego Urzędu Pracy. **zadanie flagowe**

Termin realizacji	*Odpowiedzialność*	*Nakłady*
2015 – 2020	Powiatowy Urząd Pracy	ok. 7 500 000 zł

Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych
Cel strategiczny 1:
Usprawnienie powiązań komunikacyjnych powiatu z układem dróg krajowych i wojewódzkich w obrębie powiatu i powiatów sąsiednich
Poprawa stanu dróg oraz obiektów inżynieryjnych na terenie powiatu tomaszowskiego
Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego na rzecz rozwoju i przebudowy sieci dróg na terenie powiatu tomaszowskiego
Tworzenie bezpiecznych dróg rowerowych na terenie powiatu tomaszowskiego.
Cel strategiczny 2:
Utworzenie i koordynacja efektywnej komunikacji publicznej na terenie powiatu
Dopasowanie komunikacji publicznej do potrzeb mieszkańców i turystów
Cel strategiczny 3:
Przyjazna, łatwo dostępna administracja
Usprawnienie komunikacji pomiędzy urzędami, a ich klientami
Przyjazny urzędnik
Modernizacja infrastruktury technicznej urzędów administracji samorządowej

Cześć V.Wdrożeniowa

5.1Założenia systemu wdrażania imonitorowania Strategii

System wdrażania, monitorowania i finansowania Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego zawiera bezpośrednie odniesienie do procedur i zakresu odpowiedzialności za realizację zapisów strategicznych, dokonanie pomiaru i obserwacji postępów w realizacji Strategii. Dopełnieniem systemu jest określenie podmiotów odpowiedzialnych i zaangażowanych w jego wdrażanie, a także wskazanie możliwych źródeł finansowania zaproponowanych zadań i projektów.

Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego będzie wdrażana i monitorowana przez uzgodnione i wyznaczone do tego podmioty, reprezentujące powiat, przy wykorzystywaniu dostępnych narzędzi i procedur. Wdrażanie zapisów Strategii i monitorowanie postępów w tym zakresie odbywać będzie się zgodnie z określonymi w misji rozwoju powiatu standardami zachowań, które sformułowane zostały w sposób następujący:

- Współpraca wielosektorowa (sektor publiczny, społeczny, gospodarczy oraz mieszkańcy) na wielu płaszczyznach/obszarach. Angażowanie przedsiębiorców i organizacji pozarządowych w działania rozwojowe, przełamywanie zobojętnienia na sprawy publiczne.
- Rozwój powiatu odbywa się w sposób zrównoważony, z poszanowaniem środowiska naturalnego i krajobrazu oraz w oparciu o racjonalną gospodarkę przestrzenną.
- W myśleniu i w działaniach służących rozwojowi powiatu stosowane są również mechanizmy partnerstwa publiczno-prywatnego.
- Włączanie społeczeństwa w dbałość o dobro lokalne.
- Szukamy tego co nas łączy a nie tego co nas dzieli – ważna jest kategoria dobra wspólnego.
- Działanie w oparciu o przejrzyste i jasne zasady, które są znane także mieszkańcom i przedsiębiorcom.
- W rozwiązywaniu problemów i podejmowaniu ważnych decyzji rozwojowych stosowane są zasady dialogu społecznego.
- Nowe technologie wykorzystywane są do współpracy na rzecz wspólnego rozwoju.
- Profesjonalne i sprawne zarządzanie powiatem.

Podmiotami zaangażowanymi w proces wdrażania, monitorowania i oceny „Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" oraz pełniącymi określone w nim role będą:

I. *Strażnik Strategii* – Starosta Powiatu Tomaszowskiego;

II. Zespół ds. wdrażania i monitorowania Strategii – Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji w Starostwie Powiatowym;

III. *Opiekunowie Domen*: I – Naczelnik Wydziału Edukacji, Kultury i Sportu w Starostwie Powiatowym, II – Naczelnik Wydziału Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji lub Naczelnik Wydziału Informacji Turystycznej i Promocji w Starostwie Powiatowym, III – Naczelnik Wydziału Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa,

Naczelnik Wydziału Ochrony Zdrowia i Spraw Społecznych bądź Naczelnik Wydziału Zarządzania Kryzysowego w Starostwie Powiatowym, IV –Zarząd Dróg Powiatowych;

IV. *Partnerzy* – przedstawiciele podmiotów i instytucji zaangażowanych w proces realizacji zadań w ramach poszczególnych domen strategicznych:

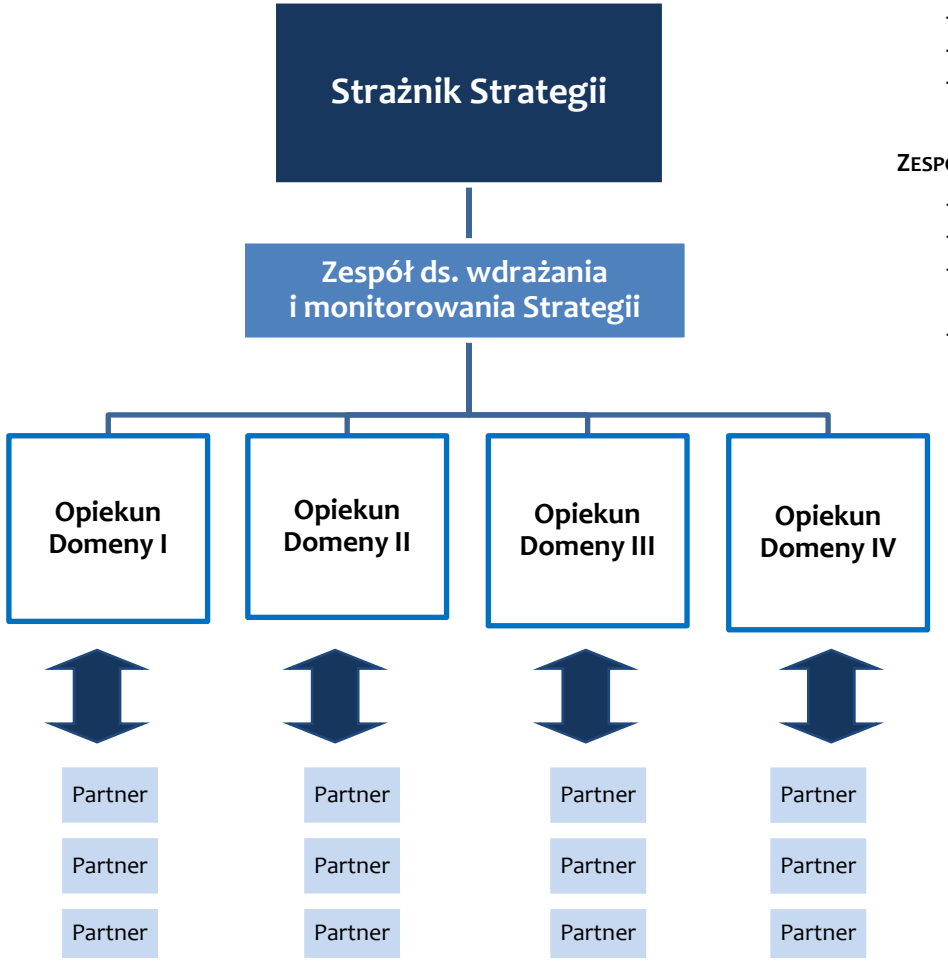
a. w ramach Domeny 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatubędą to m.in.: Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, szkoły ponadgimnazjalne, wydziały/referaty ds. edukacji w gminach powiatu tomaszowskiego, Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna,instytucje edukacyjne/szkoleniowe z terenu powiatu, lokalne stowarzyszenia i organizacje działające w sferze rozwoju, sportu, rekreacji, i in.

b. w ramach Domeny 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiegobędą to m.in.: Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji, Powiatowy Urząd Pracy, Centrum Koordynacyjne, Agencja Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego, wydziały/referaty ds. promocji, turystyki i inwestycji w gminach powiatu tomaszowskiego,przedsiębiorcy, tour operatorzy, lokalne stowarzyszenia i organizacje działające w sferze turystyki i gospodarki, lokalni przedsiębiorcy oferujący usługi noclegowe i gastronomiczne, lokalne media i in.

c. w ramach Domeny 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska będą to m.in.: Wydział Zarządzania Kryzysowego, Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa, Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych, Tomaszowskie Centrum Zdrowia sp. z o.o., Powiatowy Ośrodek Pomocy Rodzinie, Zarząd Dróg Powiatowych, Policja, Powiatowa Straż Pożarna, służby ratownicze, lokalne media i in.

d. w ramach Domeny 4. Funkcjonalny system powiązańtransportowych, komunikacyjnych iinformatycznychbędą to m.in.: Wydział Funduszy Pomocowych, Strategii Rozwoju i Inwestycji, Wydział Komunikacji i Transportu, wydziały/referaty ds. inwestycji transportowych w gminach powiatu tomaszowskiego i in.;

Poniżej przedstawiony został podział zadań i odpowiedzialności w ramach ustalonego systemu wdrażania i monitorowania Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego.

STRAŻNIK STRATEGII:

- koordynuje pracę Opiekunów domen oraz pracę Zespołu ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego;
- przedstawia wyniki monitoringu i rekomendacje Radzie Powiatu;
- zabiega o zapewnienie finansowania dla planowanych przedsięwzięć strategicznych;
- mobilizuje zasoby na rzecz realizacji działań zapisanych w Strategii (wdrażania Strategii);

ZESPÓŁ DS. WDRAŻANIA I MONITOROWANIA STRATEGII:

- inicjacja i koordynacja procesu monitoringu;
- aktualizacja zapisów Strategii, inicjowanie przeglądu strategicznego.
- określanie standardów bieżącego monitorowania wdrażania Strategii (wprowadza niezbędne zmiany do procedury monitoringu);
- scalanie i opracowanie uzyskanych od Opiekunów domen informacji oraz przygotowanie rekomendacji dot. wdrażania Strategii;

OPIEKUNOWIE DOMEN:

- w sposób stały monitorują realizację zadań i stopień osiągania celów w ramach poszczególnych domen;
- pozyskują i agregują informacje i dane mające służyć monitoringowi danej domeny na potrzeby analizy wskaźników produktów i rezultatów;
- formułują rekomendacje dotyczące wdrażania zapisów poszczególnych domen;
- przygotowują i przekazują Strażnikowi Strategii cykliczną informację dot. stanu wdrażania zapisów domen;
- pod przewodnictwem Strażnika Strategii wchodzą w skład Zespołu ds. wdrażania i monitoringu Strategii Rozwoju powiatu tomaszowskiego;
- podejmują działania na rzecz angażowania partnerów do realizacji założeń poszczególnych domen.
- zabiegają o zapewnienie finansowania ze środków zewnętrznych dla planowanych przedsięwzięć strategicznych;

PODMIOTY ZAANGAŻOWANE W PROCES MONITORINGU DOMEN:

- przekazują Opiekunom domen informacje nt. realizowanych zadań wpisujących się w założenia poszczególnych domen oraz statystyki i dane pomocne w procesie monitorowania wskaźników rezultatu dla domen;
- zgłaszają Opiekunom domen pojawienie się trudności lub dodatkowe potrzeby związane z wdrażanymi zadaniami uwzględnionymi w Strategii.

5.2Wskaźnikimonitorowania realizacji Strategii

Podstawowym celem systemu monitorowania Strategii jest weryfikacja skuteczności działań, określonych w ramach celów strategicznych i operacyjnych ujętych w dokumencie. Tym samym monitoring realizacji Strategii prowadzony będzie w odniesieniu do dwóch poziomów agregacji danych:

I.wskaźników produktów i rezultatów mających swoje źródło w efektach poszczególnych zadań, uwzględnionych w planach działań dla domen strategicznego rozwoju;

II.zbiorczych wskaźników produktów, rezultatów oraz oddziaływania analizowanych w oparciu o ujęty w Strategii zakres podstawowych wskaźników, określonych dla poszczególnych celów strategicznych. W celu stworzenia odpowiedniego tła, wartości wskaźników powinny być umiejscowione w szerszym kontekście (powiatowym, regionalnym, krajowym), stąd, w miarę dostępności danych, informacje na temat wartości wskaźników będą prezentowane:

- w liczbach bezwzględnych (lub procentowo),
- w porównaniu do średniej wojewódzkiej,
- w ujęciu zmiany od roku bazowego oraz ostatniego badania (w przypadku wskaźników wywoływanych w badaniach) – dynamika.

System monitorowania powinien zapewnić ocenę skuteczności działań, które będą podjęte dla realizacji celów strategicznych. Monitorowanie prowadzone będzie w oparciu o ustalony, wąski zakres podstawowych wskaźników, przyjętych dla poszczególnych Domen. Za przebieg procesu monitoringu odpowiedzialny będzie Zespół ds. wdrażania i monitorowania Strategii. W ramach procesu monitoringu Zespół będzie gromadził dane zastane i wywołane potrzebne do obliczenia wskaźników realizacji założeń strategicznych. Dane te będą pozyskiwane od Opiekunów domen oraz innych podmiotów czy osób zaangażowanych we wdrażanie strategii i realizację kierunków działań w niej przewidzianych. Raz do roku Zespółbędzie opracowywał i publikował sprawozdanie z postępów w realizacji Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego wraz z ewentualnymi wytycznymi na lata następne. Sprawozdanie będzie przekazywane Radzie Powiatu (po akceptacji Strażnika Strategii), która w oparciu o wynikające z niego wnioski będzie podejmowała decyzje co do dalszych kierunków rozwoju powiatu oraz ustalenia priorytetów rozwojowych na kolejny rok.
Poniżej przedstawiono wykaz **przykładowych wskaźników**, które mogą posłużyć monitorowaniu realizacji Strategii i równocześnie odnoszą się do poszczególnych jej domen rozwojowych i celów strategicznych. W miarę realizowanych działań możliwe jest dokonanie wyboru z tego wykazu wskaźników.

Domena 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców powiatu.

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny I.Dostosowanie oferty szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy		
Liczba uczniów objętych doradztwem edukacyjno-zawodowym w danym roku szkolnym	sztuki	Starostwo Powiatowe
Liczba osób uczestniczących w kwalifikacyjnych kursach zawodowych zorganizowanych w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba uczestników targów pracy w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Cel strategiczny II. Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia na wszystkich poziomach edukacyjnych		
Liczba zmodernizowanych obiektów infrastruktury edukacyjnej	sztuki	Starostwo Powiatowe
Ilość środków pozyskanych na poprawę jakości edukacji w powiecie (doposażenie, remonty, doszkalanie kadr, programy rozwojowe i in.)	zł	Starostwo Powiatowe
Liczba zawartych i/lub realizowanych porozumień dotyczących współpracy pomiędzy organem prowadzącym szkołę ponadgimnazjalną, szkołą ponadgimnazjalną a pracodawcami w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Cel strategiczny III. Stworzenie oferty dla osobistego rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia		
Liczba wybudowanych/zmodernizowanych obiektów kulturalnych.	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba działań/ eventów promujących aktywny styl życia i ofertę sportową dostępną w powiecie	sztuk	Starostwo Powiatowe

Domena 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny I. Silna pozycja powiatu tomaszowskiego jako atrakcyjnego turystycznie		
Długość oznakowanych szlaków turystycznych (rowerowych/ pieszych/ kajakowych) w tym nowopowstałych w danym roku	km	Bank Danych Lokalnych GUS
Zmiana liczby udzielonych noclegów na terenie powiatu (w skali roku)	sztuk	Bank Danych Lokalnych GUS
Liczba zainstalowanych tablic informacyjnych na terenie powiatu w ramach zintegrowanego projektu budowy spójnego systemu informacji i oznakowań dla całego Obszaru Funkcjonalnego Doliny Rzeki Pilicy	sztuki	Starostwo Powiatowe
Liczba imprez i wydarzeń turystycznych, promocyjnych zorganizowanych przez powiat w danym roku	sztuki	Starostwo Powiatowe
Liczba wspólnych, zintegrowanych przedsięwzięć o charakterze turystycznym zrealizowanych we współpracy z partnerami OF	sztuk	Starostwo Powiatowe
Cel strategiczny II. Zrównoważone, kompleksowe działania na rzecz rozwoju gospodarczego powiatu		
Powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych w powiecie w danym roku	ha	Starostwo Powiatowe, Urzędy Gmin
Liczba podmiotów gospodarczych REGON ogółem zarejestrowanych na terenie powiatu w skali roku	sztuk	Bank Danych Lokalnych GUS
Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w powiecie w skali roku	sztuk	Bank Danych Lokalnych GUS
Wskaźnik przedsiębiorczości na terenie powiatu w danym roku	%	Bank Danych Lokalnych GUS
Liczba zorganizowanych branżowych wydarzeń gospodarczych przez powiat w roku	sztuk	Starostwo Powiatowe

Domena 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna oraz dbałość o ochronę środowiska.

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny I. Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób i mienia na terenie powiatu tomaszowskiego		
Liczba przestępstw w danym roku na 1000 mieszkańców	sztuki	Bank Danych Lokalnych GUS
Liczba ofiar wypadków i klęsk żywiołowych w danym roku	sztuki	Bank Danych Lokalnych GUS
Wielkość środków przeznaczonych na realizacje inwestycji w zakresie ochrony przeciwpowodziowej	zł	Starostwo Powiatowe
Cel strategiczny II. Rozwój oferty i infrastruktury ochrony zdrowia oraz integracja osób niepełnosprawnych.		
Liczba programów profilaktycznych zrealizowanych przez powiat w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba osób uczestniczących w programach profilaktycznych w danym roku na terenie powiatu	osób	Starostwo Powiatowe
Liczba wydarzeń promujących zdrowy i aktywny styl życia	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba nowych /zaadoptowanych mieszkań chronionych oddanych do użytku w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Cel strategiczny III. Poprawa jakości powietrza i stanu wód na terenie powiatu tomaszowskiego.		
Łączna długość sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu na koniec roku	km	Starostwo Powiatowe, Urzędy Gmin
Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków	%	Bank Danych Lokalnych GUS
Nakłady przeznaczone w danym roku na inwestycje i projekty związane z likwidacją niskiej emisji (w tym modernizacja ciepłowni i kotłowni, termomodernizacje)	zł	Starostwo Powiatowe, Urzędy Gmin
Liczba osób objętych edukacją ekologiczną	sztuki	Starostwo Powiatowe

Domena 4.Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło
Cel strategiczny I: Usprawnienie powiązań komunikacyjnych powiatu z układem dróg krajowych i wojewódzkich w obrębie powiatu i powiatów sąsiednich		
Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg powiatowych	km	Zarząd Dróg Powiatowych
Łączna długość ścieżek rowerowych na terenie powiatu.	km	Zarząd Dróg Powiatowych
Cel strategiczny II:Utworzenie i koordynacja efektywnej komunikacji publicznej na terenie powiatu		
Liczba inwestycji komunikacyjnych usprawniających ruch zrealizowanych w danym roku	sztuk	Zarząd Dróg Powiatowych
Cel strategiczny III:Przyjazna, łatwo dostępna administracja.		
Liczba usług administracyjnych możliwych do zrealizowania drogą elektroniczną (e-administracja)	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba zmodernizowanych obiektów administracji publicznej w danym roku	sztuk	Starostwo Powiatowe
Liczba pracowników administracji powiatowej objętych w danym roku szkoleniami	sztuk	Starostwo Powiatowe

5.3Procedury wdrażania imonitorowania Strategii

W procesie wdrażania oraz weryfikacji i oceny stopnia realizacji zamierzeń strategicznych przewidziano trzy podstawowe procedury postępowania. Są to:

A. ***Procedura prowadzenia sprawozdawczości orazweryfikacji ioceny postępów wrealizacji zamierzeń strategicznych.***

Sprawozdania zpostępów wrealizacji zadań uwzględnionych wStrategii przygotowywane sąraz wrokuiobejmują sprawozdaniekońcoworoczne. W tymcelu podejmowane sąnastępujące działania:

a. Opiekunowie Domen pozyskują odPartnerów informacje natemat zadań strategicznych zrealizowanych/będących wrealizacji/planowanych dorealizacjiwdanym roku kalendarzowym. Dane zbierane zawierają informacje takie jakm.in.: harmonogram, osiągnięte efekty (wskaźniki produktów

irezultatów), napotkane/potencjalne trudnościiproblemy, niezbędne dozrealizowania zadania zasoby.

Dane gromadzone sądo15 września.

b. Opiekunowie Domen agregują pozyskane informacje iwoparciu o nieopracowują cząstkowe sprawozdania dotyczące poszczególnych domen. Sprawozdanie zawiera: opis stanu wdrażania zapisów domeny, rekomendacje dotyczące wdrażania zapisów poszczególnych domen wkolejnym okresie sprawozdawczym ilistę zadań planowanych dorealizacji wramach domeny nakolejny rok budżetowy, w tymnowych propozycji zadań. Opiekunowie domen sprawozdania przekazują doZespołu ds. wdrażania i monitorowania Strategii. Zespól dokonuje zagregowania danych i opracowuje całościowy raport/sprawozdanie z realizacji strategii w danym roku. Sprawozdanie to przekazuje do Strażnika Strategii.

Sprawozdania cząstkowe przekazywane sądo1 października.

c. W ciągu 10 dni odotrzymania sprawozdań cząstkowych Strażnik zwołuje spotkanie Zespołu ds. Wdrażania iMonitoringu Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego, podczas którego konsultuje ujęte wsprawozdaniu wyniki monitoringu, rekomendacje oraz listę zadań planowanych dorealizacji w kolejnym roku budżetowym.

d. Na kolejnej, następującej pospotkaniu Zespołu ds. wdrażania imonitoringu Strategii Rozwoju, sesji Rady Powiatu, Strażnik Strategii przedstawia wyniki sprawozdania zrealizacji zamierzeń strategicznych wraz zlistą zadań proponowanych do uwzględnienia w budżecie powiatu nakolejny rok. Informacje zsystemu monitorowania służą zarządzającym realizacją „Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" dosprawowania bieżącego nadzoru nad postępami.

B. Procedura prowadzenia polityki informacyjnej Strategii.

Upowszechnianie wśród mieszkańców powiatu informacji orealizowanychizrealizowanych zamierzeniach strategicznych stanowi odzwierciedlenie standardów zachowań określonych wmisji rozwoju powiatu tomaszowskiego, mówiących o transparentności i przejrzystości w relacjach władz z mieszkańcami. Podmiotem odpowiedzialnymzaprowadzenie polityki informacyjnej wramach Strategii jest Strażnik Strategii we współpracy zZespołem ds. Wdrażania i Monitorowania Strategii oraz Opiekunami Domen.

a. Opiekunowie Domen prowadzą wystandaryzowaną bazę danych dot. postępów wrealizacji zamierzeń strategicznych.

b. Przynajmniej raz wroku Opiekunowie Domen przygotowują notatkę medialną dotyczącą postępów wrealizacji przedsięwzięć strategicznych oraz oplanowanych dorealizacji zadaniach. Notatka przekazywana jest do Zespołu ds. Wdrażania i Monitorowania Strategii, który upowszechnia ją wśród wszystkich Partnerów Strategii, lokalnych iregionalnych mediów orazpublikuje nastronie internetowej powiatu.

C. *Procedura uruchamiania przeglądu strategicznego.*

Przegląd iaktualizacja dokumentu „Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego" odbywać będzie się cokilka lat (3-5lat) odmomentu przyjęcia Strategii przez RadęPowiatu. Poszczególne kroki uruchomienia tego procesu sąnastępujące:

a. Opiekunowie Domenwraz z Zespołem ds. Wdrażania i Monitorowania Strategiizgłaszają konieczność uruchomienia procedury aktualizacji dokumentu Strategii Strażnikowi Strategii.

b. Strażnik Strategii nasesji Rady Powiatu przedstawia wniosek orozpoczęcie procesu przeglądu strategicznego.

c. W oparciu odecyzję Rady Powiatu Strażnik Strategii we współpracy zZespołem ds. Wdrażania i Monitorowania Strategiioraz Opiekunami Domen określa sposób przeprowadzenia (w oparciu owłasne zasoby lub z udziałem konsultantów zewnętrznych) oraz przygotowuje harmonogram procesu aktualizacji Strategii. Wramach procesu, weryfikacji poddane zostają: misja rozwoju powiatu i jej aktualność wkontekście zmian zachodzących wzakresie zasobów powiatu ijego otoczenia (OF, województwo, kraju), cele strategiczne i operacyjne iich adekwatność dozweryfikowanej misji rozwoju (w szczególności dodomen strategicznego rozwoju), zadania.

Opracowanie:
Centrum Doradztwa Strategicznego, 30 – 103 Kraków ul. Włóczków 22/3,
Tel. (12) 623 77 40, Fax (12) 623 77 85, www.cds.krakow.pl e-mail: cds@cds.krakow.pl

5.4 Plan finansowy

Domena 1. Dobre warunki dla edukacji i rozwoju mieszkańców				
L.p.	**Tytuł projektu**	**Szacunkowa wartość projektu**	**Termin realizacji**	**Źródła finansowania**
Cel strategiczny I: Dostosowanie oferty szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy.				
1.	Stworzenie międzyszkolnego ośrodka kariery bądź powiatowego ośrodka edukacyjno-zawodowego. Ośrodek ten będzie kierował swoją ofertę do wszystkich grup wiekowych uczniów z terenu powiatu tomaszowskiego. W ramach ośrodka będą organizowane m.in. badania predyspozycji uczniów, wycieczki zawodoznawcze, warsztaty edukacyjne w zakresie świadomego kształtowania kariery edukacyjnej i zawodowej, perspektyw rozwoju w zawodach, spotkania z pracodawcami.	500.000 zł – 1.500.000 zł (uruchomienie: przystosowanie i wyposażenie lokalu, program, kadry, materiały dydaktyczne) do 500.000 zł roczne funkcjonowanie (realizacja programu i utrzymanie lokalu) *Pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych	2015 - 2016	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
2.	Analizowanie zapotrzebowania na rynku pracy (w ujęciu lokalnym i krajowym), wykorzystywanie tych informacji przez szkoły w celu modyfikacji oferty edukacyjnej, zgodnie ze stwierdzonymi potrzebami.	Ok. 150 000 – 200 000 zł / rocznie	2015 – 2020 Działanie stałe	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
3.	Opracowanie strategii rozwoju szkolnictwa zawodowego w powiecie – dostosowanie oferty edukacyjnej szkolnictwa zawodowego powiatu tomaszowskiego do potrzeb kluczowych i perspektywicznych branż gospodarczych na terenie powiatu tomaszowskiego, województwa, kraju w dłuższej perspektywie czasowej (wskazanie głównych kierunków rozwoju usług edukacyjnych na poziomie ponadgimnazjalnym, potrzeb	do 50.000 zł	2015– 2017	– Środki własne JST;

	inwestycyjnych szkół, koniecznych zmian programowych, organizacyjnych itp.).			
Cel strategiczny II: Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia na wszystkich poziomach edukacyjnych				
4.	Budowa budynku dydaktyczno-szkoleniowego przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim. W ramach szkoły będą funkcjonowały pracownie komputerowe i językowe oraz nowoczesne klasopracownie zawodowe, wyposażone w nowoczesny sprzęt i maszyny m.in.: maszyny sterowane numerycznie (CNC), które pozwolą na dobre praktyczne przygotowanie uczniów do przyszłej pracy zawodowej.	ok. 30 000 000 zł *Pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych	2016 - 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
5.	Modernizacja bazy sportowej szkół ponadgimnazjalnych (w tym m.in.: modernizacja hali sportowej wraz z zapleczem sanitarnym przy ZSP nr 1 w Tomaszowie Mazowieckim, budowa hali sportowej przy II LO w Tomaszowie Mazowieckim, budowa boiska szkolnego przy ZSP nr 6 w Tomaszowie Mazowieckim).	modernizacja halli sportowej przy ZSP nr 1 - 1 022 000 zł budowa hali sportowej przy II LO – 8 000 000 zł. budowa boiska przy ZSP nr 6 – ok. 600 000 zł.	2015 - 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
Cel strategiczny III: Stworzenie oferty dla osobistego rozwoju mieszkańców na każdym etapie życia.				
6.	Edukacyjny portal internetowy – opracowanie powiatowego systemu informacji o kierunkach kształcenia ustawicznego, kursach, szkoleniach (opracowanie zbiorczego katalogu ofert z zakresu kształcenia formalnego i pozaformalnego).	do 60.000 zł	2015 - 2016	– Środki własne JST.
7.	Kompleksowa rewitalizacja terenów po byłym ZPSZIO w Tomaszowie Mazowieckim przy ulicy Farbiarskiej –**zadanie flagowe**	ok. 20.000.000 zł *Pod warunkiem uzyskania dofinansowania ze środków zewnętrznych	2015-2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.

Domena 2. Budowanie wizerunku turystycznego i gospodarczego powiatu tomaszowskiego.				
L.p.	**Tytuł projektu**	**Szacunkowa wartość projektu**	**Termin realizacji**	**Źródła finansowania**
Cel strategiczny I: Silna pozycja powiatu tomaszowskiego jako atrakcyjnego turystycznie.				
1.	Włączenie się powiatu w działania partnerskie OF zmierzające do opracowania i wydania spójnych materiałów informacyjnych i promocyjnych (materiał drukowany: mapy, ulotki, przewodniki oraz narzędzi informatycznych: portal, aplikacje) dotyczących atrakcji turystycznych na terenie powiatu.	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF	2015 - 2020	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020; – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020. – Budżet Państwa: programy Ministerstwa Sportu i Turystyki.
2.	Włączenie się w działania związane z projektowaniem i uruchomieniem portalu turystycznego zawierającego pełną ofertę turystyczną powiatu, wraz z wykazem miejsc noclegowych, kalendarzem wydarzeń, informacją o usługach okołoturystycznych i in.	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF	2015 - 2020	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020.
3.	Realizacja spójnego, profesjonalnego oznakowania atrakcji turystycznych oraz dojazd do nich (system informacji przestrzennej).	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF	2015 - 2020	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020.
4.	Stworzenie nowej formuły „Akademii turystycznej", w ramach której odbywać się będą szkolenia i wykłady prezentujące m.in. nowoczesne trendy w turystyce, czy możliwości finansowania biznesu.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020.

5.	Wspieranie tworzenia Punktów Informacji Turystycznej na terenie całego powiatu tomaszowskiego.	w zależności od posiadanych środków własnych	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020.
6.	Opracowanie systemu identyfikacji wizualnej Powiatu Tomaszowskiego.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2017	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020.; – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020.
Cel strategiczny II: Zrównoważone, kompleksowe działania na rzecz rozwoju gospodarczego powiatu.				
7.	Przygotowanie kompleksowej oferty promocyjno-informacyjnej terenów inwestycyjnych dostępnych na terenie powiatu.	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF	2015 - 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
8.	Realizacja działań proinwestycyjnych wpisanych do Strategii Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy.	w zależności od podziału zadań na poszczególnych partnerów OF	2015 - 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.
9.	Organizacja cyklicznych debat gospodarczych (Forum Gospodarcze) skierowanych do lokalnych przedsiębiorców, organizowanych wokół ważnych kwestii rozwojowych (np. zmian w układzie transportowym, wyznaczania terenów inwestycyjnych, itp.).	do 15.000 zł rocznie w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.

10.	Propagowanie tworzenia branżowych grup producentów rolnych oraz wsparcie ich funkcjonowania poprzez działania szkoleniowe, doradcze, pomoc w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na działalność, wsparcie działań marketingowych, a także różnicowania działalności rolniczej (np. w kierunku agroturystyki, czy rolnictwa ekologicznego).	w zależności od formy organizacji wsparcia	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST; – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020.

Domena 3. Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego, integrująca polityka społeczna i dbałość o ochronę środowiska.

L.p.	Tytuł projektu	Szacunkowa wartość projektu	Termin realizacji	Źródła finansowania
Cel strategiczny I: Podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób i mienia na terenie powiatu tomaszowskiego.				
1.	Organizowanie konkursów i prelekcji nt. m.in.: udzielania pierwszej pomocy, bezpieczeństwa ruchu drogowego, wiedzy pożarniczej, bezpiecznych wakacji, bezpiecznej drogi do szkoły, szkodliwości wypalania traw	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST; – Programy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
2.	Stworzenie całodobowego, specjalistycznego ośrodka dla ofiar przemocy w rodzinie.	oszacowanie możliwe po opracowaniu koncepcji ośrodka	2015 – 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
Cel strategiczny II: Rozwój oferty i infrastruktury ochrony zdrowia oraz integracja osób niepełnosprawnych.				

3.	Realizacja i współorganizacja programów profilaktycznych na terenie powiatu tomaszowskiego.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020 *działanie stałe*	– środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020; – Programu Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.
4.	Opracowanie projektu budowy i wyposażenia Centrum Geriatrycznego dla osób starszych.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020; – Budżet Państwa: Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020.
5.	Modernizacja oddziału psychiatrycznego w Tomaszowskim Centrum Zdrowia.	w zależności od posiadanych środków własnych oraz pozyskanych środków zewnętrznych	2015 – 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020; – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014 – 2020.
Cel strategiczny III: Poprawa jakości powietrza i stanu wód na terenie powiatu tomaszowskiego.				
6.	Nawiązanie porozumienia z gminami i powiatami zlokalizowanymi w obrębie Zalewu Sulejowskiego na rzecz stworzenia i wdrożenia kompleksowego programu ochrony wód Zalewu Sulejowskiego.	porozumienie – bezkosztowe, opracowanie programu – ok. 100.000 zł	2015 – 2020 *działanie stałe*	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020; – Programy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;

				– Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014 – 2020.
7.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej: – Dom Pomocy Społecznej ul. Farbiarska 27/29, – I Liceum Ogólnokształcące, – Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy – budynek Szkoły Podstawowej i Szkoły Zawodowej, – Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o. – ul. Niska 14, – Budynki ZSP nr 2 w Tomaszowie Mazowieckim	ok. 5 000 000 zł	2016 - 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;

Domena 4. Funkcjonalny system powiązań transportowych, komunikacyjnych i informatycznych.

L.p.	Tytuł projektu	Szacunkowa wartość projektu	Termin realizacji	Źródła finansowania
Cel strategiczny I: Usprawnienie powiązań komunikacyjnych powiatu z układem dróg krajowych i wojewódzkich w obrębie powiatu i powiatów sąsiednich.				
1.	Realizacja programu budowy nowych odcinków dróg oraz modernizacji istniejących ciągów drogowych i infrastruktury drogowej na terenie Obszaru (wariant wskazany w dokumencie „Studium ruchowe poprawy dostępności transportowej projektowanego Obszaru Funkcjonalnego").	w zależności od podziału zadań na partnerów	2015 – 2020	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020; – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020; – Budżet państwa: Narodowy Program Przebudowy Dróg lokalnych.

2.	Poprawa systemu komunikacyjnego Zagłębia Ceramiczno - Budowlanego Tomaszów Mazowiecki – Opoczno i Doliny rzeki Pilicy" przez przebudowę ciągu dróg powiatowych wraz z budową nowych ciągów pieszo – rowerowych oraz przebudowę obiektów mostowych. (wariant wskazany w dokumencie „Studium ruchowe poprawy dostępności transportowej projektowanego Obszaru Funkcjonalnego").	ok. 95 000 000 zł.	2015 – 2020	– Środki własne JST – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020; – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020; – Budżet państwa: Narodowy Program Przebudowy Dróg lokalnych.
Cel strategiczny III: Przyjazna, łatwo dostępna administracja.				
3.	Informatyzacja powiatowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego z utworzeniem kompleksowych baz danych w zakresie ewidencji gruntów i budynków , geodezyjnej ewidencji sieci uzbrojenia terenu (GESUT) , mapy zasadniczej (BDOT500), szczegółowych osnów geodezyjnych wraz z zakupem sprzętu komputerowego i oprogramowania wraz z przetworzeniem analogowych materiałów zasobu do postaci cyfrowej dla obszaru całego Powiatu Tomaszowskiego.	ok. 10 000 000 zł	2015 – 2017	– Środki własne JST; – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 – 2020; – Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014 - 2020;
4.	Dostosowanie budynków znajdujących się przy ul. B. Głowackiego w Tomaszowie Mazowieckim do potrzeb Powiatowego Urzędu Pracy.	ok. 7 500 000 zł	2015 – 2020	– środki własne JST.

5.5Źródła finansowania Strategii

Realizacja założeń Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego wymaga środków finansowych. Mogą one pochodzić z różnych źródeł wśród których należy wymienić:

- Środki pozyskane z Unii Europejskiej;
- Skarb Państwa (środki celowe w ministerstwach, zwłaszcza w Ministerstwie Sportu i Turystyki, Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju; Fundusz Inicjatyw Obywatelskich);
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- Narodowy Fundusz ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Państwowy Fundusz Rozwoju Osób Niepełnosprawnych;
- Środki własne JST (środki pochodzące z budżetów powiatu i województwa);
- Środki własne lokalnych podmiotów np. Lokalnej Grupy Działania Dolina Rzeki Pilicy;
- Kapitał prywatny i środki własne (w ramach Partnerstwa Publiczno – Prywatnego);
- Kapitał prywatny (środki inwestorów prywatnych).

Nowa perspektywa budżetowa Unii Europejskiej na lata 2014-2020 umożliwi pozyskanie znacznych funduszy z programów krajowych oraz programu regionalnego. Środki finansowe na realizację celów tych programów pochodzą z Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Należy jednak nadmienić, że podział środków w ramach dostępnych programów oraz opracowywanie ich ostatecznej wersji w dalszym ciągu trwa dlatego poniższe informacje zaczerpnięte są z najbardziej aktualnych źródeł.

Środki pozyskane z Unii Europejskiej

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020, (wersja z dnia 08.01.2014)

W ramach Priorytetu inwestycyjnego 3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym poprzez inkubatory przedsiębiorczości, małe i średnie przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu i sieci aniołów biznesu mogą otrzymać wsparcie w formie dotacji i instrumentów finansowych.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, (wersja z dnia 08.01.2014)

Priorytet inwestycyjny 8.6. Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych, w szczególności tych, którzy nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą, w tym ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i ludzi młodych wywodzących się ze środowisk marginalizowanych, także poprzez wdrażanie Gwarancji dla Młodzieży. Beneficjentem mogą być Powiatowe Urzędy Pracy. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

- Indywidualizacja wsparcia dla osób młodych uwzględniająca treningi aktywnego poszukiwania pracy, personalne zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego, diagnozę wiedzy, umiejętności oraz potencjału uczestników, opracowanie indywidualnych planów działania;

- Wsparcie partnerstw i realizacji przez nie działań na rzecz poprawy sytuacji osób młodych na rynku pracy.

Priorytet inwestycyjny 8.9. Przystosowanie pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

- Realizacja działań budujących świadomość właścicieli i kadry zarządzającej MMŚP na temat korzyści z zarządzania rozwojem (w tym zarządzania strategicznego i zarządzania zasobami ludzkimi) oraz zachęcanie do podejmowania działań we współpracy z partnerami społeczno-gospodarczymi oraz administracją publiczną na szczeblu krajowym i regionalnym;
- Wsparcie na rzecz zwiększenia udziału MMŚP w rynku zamówień publicznych, w tym działania edukacyjne, badawcze i informacyjne;
- Wypracowanie i wdrożenie efektywnych rozwiązań systemowych wspierających rozwój przedsiębiorstw w branżach i sektorach istotnych z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju oraz realizacja działań mających na celu zapewnienie szerokiego dostępu do wiedzy w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej (platforma szkoleń e-learning);
- Realizacja działań budujących świadomość przedsiębiorców, w szczególności sektora MMŚP, w zakresie korzyści i sposobów przewidywania i radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi oraz racjonalnego podejścia do zagadnienia porażki biznesowej.

Beneficjentami mogą być partnerzy społeczno-gospodarczy.

Priorytet inwestycyjny 8.10. Aktywne i zdrowe starzenie się. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Upowszechnianie idei aktywnego i zdrowego starzenia się;
- Stworzenie i rozbudowanie sieci współpracy na rzecz aktywności zawodowej i zatrudnienia osób w wieku 50+;
- Ogólnokrajowe programy w zakresie edukacji zdrowotnej i promocji zdrowego stylu życia.

Beneficjentami mogą być JST oraz ich jednostki organizacyjne.

Priorytet inwestycyjny 8.11. Modernizacja instytucji działających na rynku pracy. Takich jak publiczne i prywatne służby zatrudnienia, oraz lepsze dostosowanie do potrzeb rynku pracy, w tym poprzez przedsięwzięcia służące zwiększaniu ponadnarodowej mobilności pracowników, oraz systemy mobilności lepszej współpracy instytucji i właściwych zainteresowanych podmiotów. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

- Opracowanie i wdrożenie rozwiązań systemowych zwiększających efektywność usług świadczonych na rzecz klientów instytucji rynku pracy.
- Modernizacja instytucji rynku pracy zajmujących się wspieraniem młodzieży poprzez poprawę efektywności funkcjonowania ich struktur organizacyjnych oraz systemów zarządzania uwzględniających współpracę z pracodawcami i instytucjami szkoleniowymi oraz instytucjami pomocy społecznej.

Beneficjentami mogą być JST oraz ich jednostki organizacyjne, związki JST

Priorytet inwestycyjny 9.4. Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających na rzecz włączenia społecznego i walki z ubóstwem (m.in. szkolenia, specjalizacje, studia, studia podyplomowe, samokształcenie, superwizja, doradztwo) oraz kadr publicznych i niepublicznych instytucji działających w ramach innych polityk sektorowych kluczowych dla włączenia społecznego i walki z ubóstwem.
- Wypracowanie i wdrożenie systemu kooperacji pomiędzy publicznymi i niepublicznymi instytucjami działającymi w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa, a także pomiędzy tymi instytucjami a podmiotami innych polityk sektorowych m. in. edukacji i zdrowia na rzecz redukcji ubóstwa, integracji społecznej i poprawy zatrudnienia, rewizja i doskonalenie istniejących rozwiązań w tym zakresie.

Beneficjentami mogą być: JST i ich jednostki organizacyjne.

Priorytet inwestycyjny 9.7. Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym. Przykładowe przedsięwzięcia, które mogą otrzymać wsparcie:

- Rozwój nowych usług społecznych o charakterze profilaktycznym i interwencyjnym, z uwzględnieniem grup szczególnie zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w tym dzieci i młodzieży.
- Badanie efektywności stosowania usług społecznych na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Beneficjentami mogą być: JST i ich jednostki organizacyjne.

Priorytet inwestycyjny 11.3. Inwestycje w zdolności instytucjonalne i sprawność administracji publicznej oraz efektywność usług publicznych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem lepszego stanowienia prawa i rządzenia. Przykładowe przedsięwzięcie, które może otrzymać wsparcie:

- Wdrażanie standardów zarządzania w jednostkach administracji publicznej w obszarach kluczowych dla podnoszenia poziomu satysfakcji klienta (np.: zarządzanie jakością, zarządzanie zasobami ludzkimi, obsługa klienta, dostęp do informacji publicznej, etc.);
- Wzmocnienie potencjału administracji publicznej w zakresie realizacji projektów w formule partnerstwa publiczno-prywatnego i zamówień publicznych.

Beneficjentami mogą być: JST i ich jednostki organizacyjne, partnerzy społeczno-gospodarczy.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, projekt, (wersja z dnia 08.01.2014)

Priorytet inwestycyjny 6.5. Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów poprzemysłowych (w tym terenów powojskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu.

Przewidywane jest wsparcie w formie bezzwrotnej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, projekt, (wersja 5.0)

Oś Priorytetowa II: Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka.

Priorytet inwestycyjny 3a. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości. Przykładowe przedsięwzięcia:

- Wsparcie z EFRR głównie dla małych i średnich przedsiębiorstw na zadania związane z uporządkowaniem i przygotowaniem terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych oraz uzbrojenie terenów inwestycyjnych. Preferencje dla projektów realizowanych na nieużytkach, terenach zlokalizowanych w pobliżu inwestycji transportowych, terenach zdegradowanych i wymagających rewitalizacji. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST.

Priorytet inwestycyjny 3b. Opracowanie i wdrożenie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia. Przykładowe przedsięwzięcia:

- opracowanie i wdrożenie kompleksowej oferty promocji gospodarczej. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST.

Oś Priorytetowa III: Transport.

Priorytet inwestycyjny 4e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. Przykładowe przedsięwzięcia:

- budowa lub przebudowa infrastruktury publicznego transportu zbiorowego;
- zakup lub modernizacja niskoemisyjnego taboru dla publicznego transportu zbiorowego, w tym budowa lub przebudowa infrastruktury do jego obsługi.

Priorytet inwestycyjny 7b. Zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. Przykładowe przedsięwzięcia:

- budowa, przebudowa lub modernizacja dróg wojewódzkich lub powiatowych (w tym m.in. obiektów inżynierskich w ich ciągach);
- inwestycje z zakresu inteligentnych systemów transportowych;
- inwestycje z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Oś Priorytetowa IV: Gospodarka niskoemisyjna.

Priorytet inwestycyjny 4.c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. Przykładowe przedsięwzięcia:

- kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej lub budynków mieszkalnych wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne (ocieplenie obiektu, wymiana okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne, przebudowa systemów grzewczych wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła), modernizacja systemów wentylacji i klimatyzacji, instalacja OZE w modernizowanych energetycznie budynkach.

Oś Priorytetowa V: Ochrona środowiska.

Priorytet inwestycyjny 5.b. Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. Przykładowe przedsięwzięcia:

- rozwój systemów wczesnego ostrzegania lub prognozowania zagrożeń oraz wsparcie w zakresie działań zapobiegawczych,
- utrzymanie lub rozwijanie naturalnych ekosystemów retencjonujących wodę w ramach małej retencji,
- budowa, przebudowa lub modernizacja obiektów małej retencji, w tym retencji naturalnej.

Priorytet inwestycyjny 6.b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie. Beneficjentem mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST. Przykładowe przedsięwzięcia:

- budowa, przebudowa, modernizacja oczyszczalni ścieków bądź poprawa parametrów już istniejących oczyszczalni, w tym wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi (np. poprzez kompostowanie, przyrodnicze wykorzystanie, termiczne przekształcanie).

Oś Priorytetowa VI: Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu.

Priorytet inwestycyjny 8b. Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój

- Priorytetowe będą zadania realizowane na terenie Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji na przedsięwzięcia tj. budowa lub przebudowa infrastruktury turystycznej, przebudowa obiektów w celu nadania im funkcji turystycznych.

Oś Priorytetowa VII: Infrastruktura dla usług społecznych.

Priorytet inwestycyjny 9a. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczynią się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowania włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych.

- Przewidywane m.in. wsparcie podmiotów świadczących usługi rynku pracy, usługi dla osób starszych, niepełnosprawnych, interwencja na rzecz wsparcia rodziny i pieczy zastępczej oraz opieki nad dziećmi do 3 roku życia. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji.

Priorytet inwestycyjny 10a. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.

- Jednostki Samorządu Terytorialnego, związki, porozumienia i stowarzyszenia JST mogą się ubiegać o wsparcie infrastruktury szkół lub placówek systemu oświaty w zakresie kształcenia ogólnego. Wsparcie będzie udzielane w ramach bezzwrotnych dotacji.

Oś Priorytetowa VIII: Zatrudnienie.

Priorytet inwestycyjny 8iii. Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (przewidujący wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą obejmujące: dotacje, wsparcie szkoleniowo-doradcze, pożyczki).

- Priorytet ten przewiduje wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej, obejmujące m.in. wsparcie szkoleniowo-doradcze (szkolenia z podstaw prowadzenia działalności gospodarczej, pomoc w przygotowaniu biznesplanu, doradztwo w sprawie bieżących zagadnień związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa).

Oś priorytetowa IX: Wyłączenie społeczne.

Priorytet inwestycyjny 9i.Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie.

- Zakładane jest wsparcie na programy służące aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym za pomocą instrumentów aktywizacji społecznej, zawodowej, edukacyjnej, zdrowotnej i kulturalnej m.in. instrumenty aktywizacji zawodowej ukierunkowane na podniesienie kwalifikacji zawodowych jak np. szkolenia i kursy zawodowe pod potrzeby lokalnego rynku pracy, staże i praktyki zawodowe, subsydiowane zatrudnienie, zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy, prace społecznie użyteczne; instrumenty aktywizacji kulturalnej w tym: uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (np. kino, teatr, muzeum), uczestnictwo w imprezach lokalnych o charakterze integracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, ekologicznym, turystycznym. Wsparcie będzie udzielane w formie bezzwrotnych dotacji.

Oś Priorytetowa XI: Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności.

Priorytet inwestycyjny 10i. Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia.

- Do wsparcia przewidywane jest m.in. przedsięwzięcie: wsparcie istniejących instytucji wychowania przedszkolnego (przedszkola, oddziały przedszkolne, inne formy wychowania przedszkolnego) w zakresie generowania i funkcjonowania nowych miejsc przedszkolnych oraz poprawy jakości świadczenia usług edukacyjnych. Preferowane będą projekty realizowane na obszarach wiejskich. Wsparcie w formie bezzwrotnych dotacji.

Priorytet inwestycyjny 10iii. Wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym wszystkich grup wiekowych, poszerzanie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, w tym poprzez doradztwo zawodowe i potwierdzanie nabytych kompetencji.

- Możliwe będzie uzyskanie wsparcia na szkolenia i kursy skierowane do osób dorosłych, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem, uzupełnieniem lub podwyższeniem umiejętności oraz kompetencji cyfrowych i językowych.

Program ERASMUS+

Program wszedł w życie w 2014 r. zaś realizacja zadań jest przewidziana do 2020 r. Program oferuje wsparcie finansowe dla instytucji i organizacji działających w obszarze edukacji i szkoleń, młodzieży oraz sportu w Europie. Jego celem jest wspieranie rozwijania umiejętności jego uczestników oraz zwiększania ich szans na zatrudnienie, a także modernizacja systemów edukacji, szkoleń i wspierania młodzieży. Istnieją możliwości finansowania działań w ramach następujących sektorów:

- Edukacja szkolna - sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych:

Akcja 1. Mobilność edukacyjna – projekty mające na celu „poprawę jakości pracy placówki oświatowej osiąganą przez udział jej pracowników w mobilnościach zagranicznych takich jak kursy i szkolenia, w trakcie których podnoszą oni własne kompetencje zawodowe". Potencjalni beneficjenci to: organizacje – publiczne i niepubliczne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja oraz szkoły ponadpodstawowe.

Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - projekty polegające na dwu- lub trzyletniej, międzynarodowej współpracy placówek edukacyjnych, władz oświatowych i innych organizacji zajmujących się edukacją szkolną. W szczególności współpraca szkół (co najmniej dwie szkoły z różnych krajów) oraz współpraca instytucji działających w obszarze edukacji (co najmniej trzy dowolne instytucje działające w obszarze edukacji z trzech różnych krajów). Potencjalni beneficjenci to: placówki publiczne i niepubliczne: przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne i artystyczne oraz władze oświatowe i inne organizacje działające w obszarze edukacji z terenu Unii Europejskiej i nie tylko;

- Edukacja dorosłych - to sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do instytucji związanych z edukacją osób dorosłych:
- Akcja 1. Mobilność edukacyjna - organizacje związane z edukacją dorosłych mogą wysyłać za granicę swoich pracowników. O dofinansowanie projektu, trwającego rok lub dwa lata, mogą się ubiegać organizacje związane z edukacją dorosłych (lub konsorcjum minimum trzech organizacji z tego samego kraju).
- Akcja 2. Partnerstwa strategiczne - akcja umożliwia wymianę doświadczeń i rozszerzenie współpracy pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dorosłych z różnych krajów. O dofinansowanie mogą się ubiegać organizacje działające w obszarze edukacji dorosłych z krajów uczestniczących w programie Erasmus+.
- Kształcenie i szkolenie zawodowe - to sektor realizujący akcje 1 i 2 programu Erasmus+ w odniesieniu do szkół zawodowych, przedsiębiorstw oraz organizacji i instytucji związanych z kształceniem zawodowym i szkoleniami:

Akcja 1. Mobilność edukacyjna (uczniów i kadry) - uczniowie mogą podjąć staż w przedsiębiorstwie, instytucji publicznej lub organizacji pozarządowej, a także centrum kształcenia lub szkolenia zawodowego. Dla kadry możliwość poznania za granicą nowych metod uczenia zawodu, jak również rozwijania trwałej współpracy między instytucjami kształcenia i szkolenia zawodowego z różnych krajów. Wnioski o dofinansowanie składają instytucje zaś beneficjentami mogą być m.in. uczniowie, absolwenci, nauczyciele, doradcy zawodowi, osoby odpowiedzialne za kształcenie zawodowe w przedsiębiorstwach, instytucjach sektora publicznego i pozarządowego.

Projekty Centralne i Sport:

Projekty, które ubiegać się będą o dofinansowanie muszą dotyczyć przede wszystkim rozwoju sportu na poziomie najbliższym obywatelowi. Wspierane będą m.in. projekty partnerskie w dziedzinie sportu. Działania, które mogą uzyskać dofinansowanie to: rozwój oraz wprowadzanie innowacyjnych praktyk w różnych obszarach sportu i aktywności fizycznej pomiędzy różnymi instytucjami i organizacjami w i poza sportem. Beneficjentami mogą być np. instytucje publiczne odpowiedzialne za sport na lokalnym, regionalnym lub krajowym poziomie, organizacje działające na rzecz promocji aktywności fizycznej i aktywnego wypoczynku, organizacje sportowe.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Celem głównym Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

Program będzie realizował sześć priorytetów :

1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.

5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Skarb Państwa

Ministerstwo Sportu i Turystyki

Ministerstwo Sportu i Turystyki Departament Turystyki ogłasza rokrocznie otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki. O dofinansowanie mogą starać się organizacje pozarządowe oraz inne jednostki prowadzące działalność pożytku publicznego jak np. stowarzyszenia jednostek samorządowych działające dłużej niż trzy lata, których działalność w sferze turystyki (m.in. ekoturystyki, agroturystyki, przewodnictwa i pilotażu, rekreacji, wypoczynku, hotelarstwa) lub krajoznawstwa jest jednym z celów lub zadań statutowych. Podmioty te mogły się starać o dofinansowanie następujących zadań w 2015 r.:

- Wspieranie rozwoju turystyki polskiej (popularyzacja turystyki krajowej, rozwój dziedzin gospodarki turystycznej, konkurencyjność i innowacyjność produktów turystycznych). Zadania te mają być realizowane ze szczególnym uwzględnieniem:
- turystyki dzieci i młodzieży, osób starszych i niepełnosprawnych oraz turystyki związanej z „Dużymi Rodzinami" (wielodzietnymi);
- turystyki kulturowej, w tym w obiektach zabytkowych i dziedzictwa przemysłowego,
- turystyki aktywnej, w tym turystyki rowerowej i wodnej;
- turystyki wiejskiej;
- turystyki biznesowej i przemysłu spotkań w Polsce;
- ekoturystyki;
- turystyki zdrowotnej;
- Kształtowanie przestrzeni turystycznej – zadania związane z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków (m.in. pieszych, narciarskich, rowerowych, wodnych), które znajdują się na terenie Polski.
- Działania na rzecz jakości kadr (szkolenia, seminaria, warsztaty, konferencje).

Wymagany jest wkład własny finansowy podmiotu wnioskującego o dotację wynosi minimum 15 % kosztu całkowitego zadania.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Możliwe jest uzyskanie dofinansowania w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. Mecenatu, które są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe, oraz podmioty gospodarcze. Na rok 2015 zostały ogłoszony np. program: Dziedzictwo kulturowe składający się z m.in. takich priorytetów jak: ochrona zabytków (przewidujący konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne), kultura ludowa i tradycja (wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnymi ogólnopolskim).

Inne programy:

Rozwój infrastruktury kultury – program, którego celem rozbudowa i modernizacja infrastruktury instytucji kultury i innych podmiotów działających w obszarze kultury. Do dofinansowania kwalifikują się m.in. zadania takie jak: budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej czy zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej.

Infrastruktura domów kultury – celem programu jest rozbudowa i modernizacja infrastruktury domów i ośrodków kultury m.in. remont obiektów kulturalnych i zakup wyposażenia na potrzeby prowadzenia edukacji kulturalnej. O dofinansowanie mogą starać się biblioteki, domy kultury, ośrodki kultury posiadające status samorządowej instytucji kultury oraz jednostki samorządu terytorialnego jako organy prowadzące te instytucje.

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Program przewiduje realizację działań w ramach czterech obszarów priorytetowych:

Priorytet I. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: zajęcia edukacyjne z zakresu różnych dziedzin, programy edukacyjne, warsztaty o starzeniu osób starszych i aktywnym starzeniu, kształcenie opiekunów.

Priorytet II. Edukacja osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: budowanie sieci społecznych w tym wolontariat wewnątrz- i międzypokoleniowy, przeciwdziałanie e-wykluczeniu.

Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: wspieranie uczestnictwa i integracji w życiu społecznym/publicznym, włączanie osób starszych w proces tworzenia i funkcjonowania grup obywatelskich oraz organizacji pozarządowych.

Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych.

Przykładowe kierunki działań, które mogą otrzymać wsparcie to: rozszerzenie dostępności do usług społecznych m.in. opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych, poradniczo-doradczych, sportowych i turystycznych, szkolenia dla wolontariuszy i opiekunów (z zakresu pomocy osobom starszym).

Beneficjentami programu mogą być np. organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, partnerstwa JST. Wsparcie będzie miało charakter dotacyjny (od 20 000 – 200 000 tys. zł), wkład własny w wysokości minimum 10% wartości projektu.

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest „instrumentem programowym i finansowym zwiększającym dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w

partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych". Program FIO na lata 2014-2020 będzie finansowany z krajowych środków publicznych pochodzących z budżetu państwa. Rocznie na ten cel ma być przeznaczanych 60 mln zł.

Zakres wszystkich możliwych do zrealizowania w ramach Programu projektów obejmuje wymienione w Ustawie o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariatu (art.4) obszary działalności pożytku publicznego m.in. pomoc społeczna, ochrona i promocja zdrowia, nauka, edukacja, oświata i wychowanie; upowszechnianie kultury fizycznej i sportu, promocja zatrudnienia i aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem pracy.

Priorytety i kierunki działań wskazane w Programie do dofinansowania ważne z punktu widzenia zadań wynikających ze Strategii Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego są następujące:

Priorytet 1. Małe inicjatywy (przykładowe kierunki działań: zwiększenie roli inicjatyw nieformalnych, wspieranie młodych organizacji pozarządowych);

Priorytet 2. Aktywne społeczeństwo (przykładowe kierunki działań: rozwijanie wolontariatu, aktywizacja współpracy wspólnot lokalnych i instytucji publicznych, wspieranie aktywnych form integracji społecznej, rozwój przedsiębiorczości społecznej);

Priorytet 3. Aktywni obywatele (przykładowe kierunki działań: wspieranie tworzenia partnerstw i innych form współpracy, służących aktywizacji obywateli oraz przekazywaniu im realizacji zadań publicznych);

Priorytet 5. Silne organizacje pozarządowe (przykładowe kierunki działań: zwiększanie kompetencji organizacji obywatelskich, wspieranie działań o charakterze systemowym).

Programy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Program *Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach* (podstawowym zamierzeniem programu jest poprawa stanu wód powierzchniowych i podziemnych, poprzez oczyszczanie ścieków) – w ramach programu istnieje możliwość ubiegania się o wsparcie przedsięwzięć współfinansowanych ze środków krajowych i zagranicznych (z wyłączeniem inwestycji realizowanych w toku Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko), których zakres rzeczowy dotyczy:

- budowy, rozbudowy lub modernizacji komunalnych oczyszczalni ścieków,
- budowy, rozbudowy lub modernizacji zbiorczych systemów kanalizacji sanitarnej.

Beneficjentem wsparcia mogą być jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki, jak również podmioty świadczące usługi publiczne w ramach realizacji zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego. Pomoc w ramach programu udzielana jest w formie pożyczki w wysokości do 100% kosztów kwalifikowanych inwestycji. Jednocześnie kwota pożyczki nie może być mniejsza niż 500 000 PLN w przypadku projektów realizowanych przez gminy o znaczącym udziale obszarów chronionych oraz 1 000 000 w przypadku pozostałych przedsięwzięć.

Program *Poprawa efektywności energetycznej. LEMUR – Energooszczędne Budynki Użyteczności Publicznej.* Głównym celem programu jest zmniejszenie zużycia energii, a w konsekwencji ograniczenie lub uniknięcie emisji CO_2 w związku z projektowaniem i budową nowych, energooszczędnych budynków użyteczności publicznej oraz zamieszkania zbiorowego. W ramach programu istnieje możliwość uzyskania dotacji bądź pożyczki, na inwestycje polegające na projektowaniu i budowie lub tylko budowie, nowych budynków użyteczności publicznej i zamieszkania zbiorowego. Dofinansowanie można uzyskać w wysokości 20%, 40% lub 60% kosztów projektu w zależności od klasy energooszczędnej projektu, natomiast pożyczki udzielane są w kwocie 1200 zł/m^2 dla klasy A oraz 1000 zł/m^2 dla klas B oraz C energooszczędnosci.

Beneficjentami wsparcia mogą zostać podmioty sektora finansów publicznych (z wyłączaniem państwowych jednostek budżetowych), samorządowe osoby prawne, spółki prawa handlowego, w których jednostki samorządu terytorialnego posiadają 100% udziałów lub akcji i które powołane są do realizacji zadań własnych j.s.t. wskazanych w ustawach, organizacje pozarządowe, w tym fundacje i stowarzyszenia, a także kościoły i inne związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych oraz kościelne osoby prawne, które realizują zadania publiczne na podstawie odrębnych przepisów.

Program *Edukacja ekologiczna* (głównym celem programu jest podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej, a także kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa poprzez promowanie zasad zrównoważonego rozwoju) – w ramach programu przewidziano dofinansowanie m.in. następujących typów przedsięwzięć:

- aktywna edukacja ekologiczna i kampanie informacyjno-edukacyjne,
- szkolenia, warsztaty, konkursy i działania upowszechniające wiedzę ekologiczną,
- rozwój infrastruktury służącej edukacji ekologicznej oraz realizacja programów edukacyjnych w ośrodkach edukacji ekologicznej.

Beneficjentem wsparcia mogą być wszystkie podmioty, podejmujące realizację projektów mających na celu podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej, a także kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa poprzez promowanie zasad zrównoważonego rozwoju. Pomoc udzielana jest w formie dotacji.

Program *Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z likwidacją ich skutków.* Zasadniczym celem programu jest podniesienie poziomu ochrony przed skutkami zagrożeń naturalnych oraz poważnych awarii usprawnienie usuwania ich skutków oraz wzmocnienia wybranych elementów zarządzania środowiskiem. W ramach programu można uzyskać wsparcie finansowe w postaci pożyczek lub dotacji w szczególności na:

- działania infrastrukturalne;
- działania dotyczące opracowania i wdrożenia systemu monitoringu zagrożeń i systemu wczesnego ostrzegania przed zagrożeniami, w tym budowa systemów monitoringu i ostrzegania przed nadzwyczajnymi zjawiskami klimatycznymi;
  - realizacja przedsięwzięć w zakresie metod i narzędzi do analizowania zagrożeń spowodowanych zmianami klimatu, w tym lokalne i regionalne plany i strategie w zakresie działań adaptacyjnych.

Minimalny koszt projektu dofinansowanego za pomocą dotacji musi wynosić 1 mln zł, a dofinansowane projekty muszą mieć odzwierciedlenie w rządowych dokumentach m.in. w planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy, planach zarządzania ryzykiem powodziowym.

Beneficjentami wsparcia mogą zostać jednostki samorządu terytorialnego, samorządowe jednostki budżetowe, jednostki naukowe, spółki prawa handlowego, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, przedsiębiorstwa państwowe (jedynie w przypadku dofinansowania w formie pożyczki).

Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych (celem programu jest rozwój bezpiecznej, spójnej, funkcjonalnej i efektywnej infrastruktury drogowej; w ramach realizacji programu samorządy lokalne mogą się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z przebudową, budową i remontem dróg lokalnych, w wysokości 50% kosztów tych inwestycji).